

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2016. június 4.

XVI. évfolyam, 2. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számitógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Kopócs Tibor alkotásai láthatók.

A címlapon: Szarvasfiú

A hátlayan: Szarvassá válás

Támogatók:

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

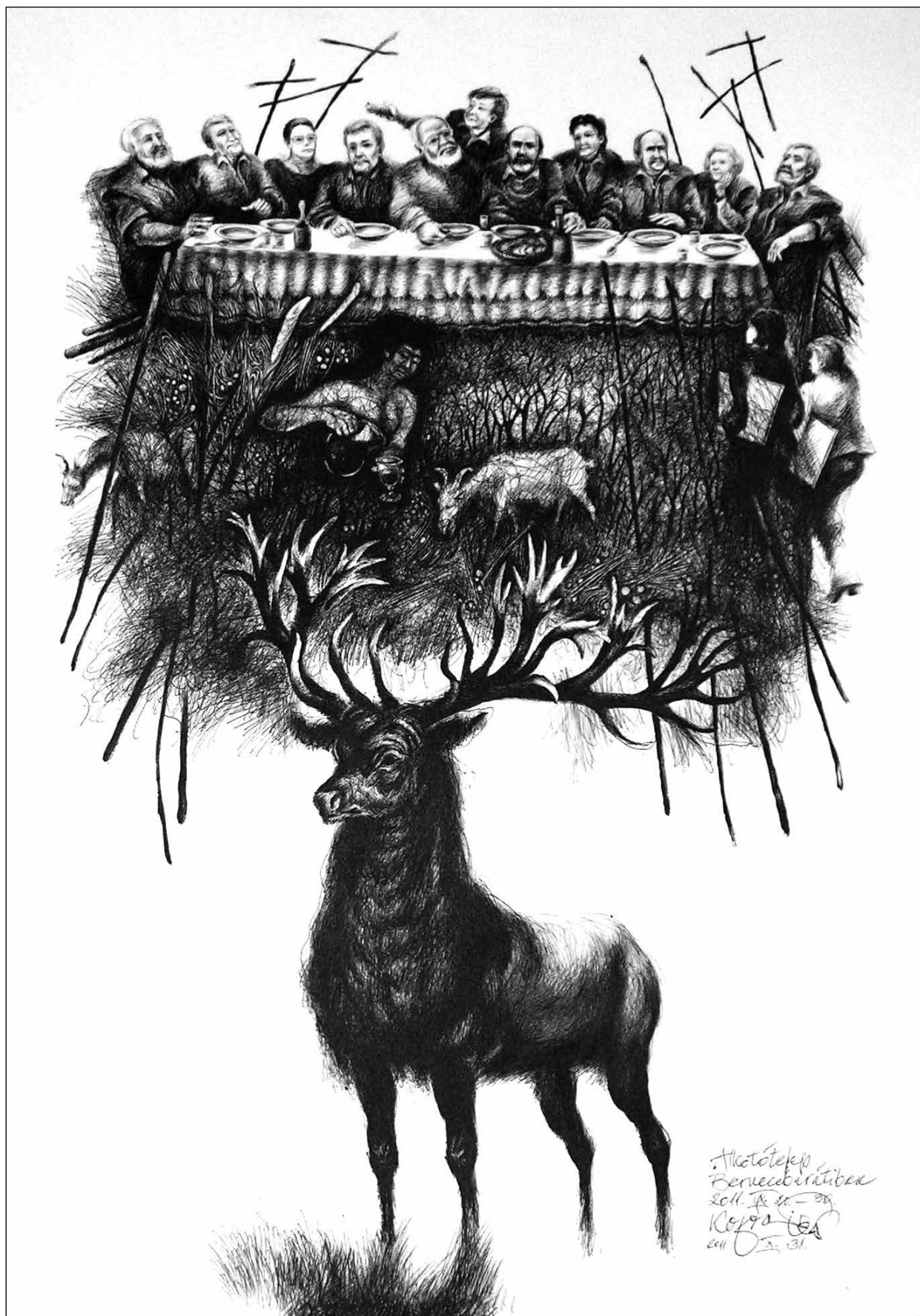
Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Iancu Laura	Apám beszél, anyám beszél	5
Székely Mózes	Kié ez az ország?	7
Radnai István	Versek	30
Hódi Sándor	Magyarok a rendszerváltásban	32
Andróczky Csaba	Tudósok vagy az elefántcsonttornyok őrei?	36
Madár János	Versek	37
Braun László	„Őseinket felhozád...” – I. rész	39
Kabdebó Tamás	Vízi vers	47
Mirnics Károly	Európa politikai identitása és a magyar nemzetstratégia	48
Domonkos László	Főállású magyarok	55
Stanyó Tóth Gizella	Csírájában erősödő kezdeményezés	57
Gutai István	Esőként hullott rájuk a sok virág	60
Vári Fábián László	Kárpátalja magyarsága – a rendszerváltozás forgószelében . .	66
Diószegi György Antal	Olimpia: sporteszmény és értékrend az ókori „szent fegyvernyugvás” jegyében	71
Tráser László	Cédulák XI.	78
Juhász György	Autonómiakutatási esszé-tanulmány V.	81
Szokolczay Lajos	Erkölc és tisztán szólás	86
Sági Zoltán	A manipuláció világa	88
Magyar Patrióták Közossége	Jelentés a Bánság veszélyeztetett templomairól I.	92
Tóth László	Úton	106
Színes melléklet		113

E számunkat Kopócs Tibor műveivel illusztráltuk.

Bernecebaráti alkotótelep, golyóstoll, 2011

Apám beszél, anyám beszél

Hányszor hallottuk! Hányszor mondták:

- *Hadd el, asszony...!*
- *Hadd el, ember...!*
- *A föld...*
- *A föld...*
- *Ezt a bajt is befedi.*
- *Ha vékonyan is, eltakarja.*
- *Nem üt ki többé a harag...*
- *Nem szökik szárba...*
- *Ott marad velünk a sírba.*

Most összerezzennek.

- *Melyikébe?*
 - *Az enyémbe. Elég nagyra szabták...*
- Csend. Fészkelődés. Lihegő szuszogás.
- *Elaludtál?*
 - *Ebbe a koporsószagú félelemben?*

Anyám igazít a paplanon, mintha a didergő ágyat takargatná. Hátat fordít.

- *Hová mész?*
- *Álom után!*
- *Ha itt nem leled, a világon sehol!*
- *Nincs az a számomra Istentől megteremtve...*
- *Hogy kerül Isten ide?*
- *Úgy, hogy melléd rendelt, s egy jó napot nem adott hozzá!*
- *Jónak indult...*
- *Indult. Aztán elhaladt köztünk.*
- *Mentél volna utána, kerested volna a jót a rosszban is!*
- *Mi más után botorkálok harminc esztendeje?*

- *Egy helyben...!*
 - *Mindegy is. Akárhová vészett, s akármikor lett oda, a jó napot csak a csoda hozhatja vissza.*
- Holdvilág hull a vigyázó ablakok szemére.

– *Felimádkoztad az időt, ahelyett, hogy hallgattál volna Jézus szavára! Hogy mondja a Mitatánkba? Bocsátottál te már meg valaha?*

Anyám sírva fakad.

Apám dühe riadalomra vált.

- *Napjába hetvenhétszer megbocsátani?*
- *Ha egyszer Isten ezt akarja!*
- *Kérje, ha nincs egyéb dolga!*
- *Terhedtől akar véle megszabadítani!*
- *Hová tegyem le a sok kint, amivel feldíszítettél?*

A hold a feszületet világítja.

- *Krisztus meg a keresztbe tett gerendákon végezte, mégsem panaszkodott ellene!*
- *Örökké szerteágazik a beszéded. Csak akkor hozakodsz elő Istennel, amikor az igazadat meg kell támasztani.*

Kakaskukorékolás.

Egyik gyermek a másiknak, suttogva:

- *Te hiszel a csodába?*
 - *Én-e?*
 - *Sokesztendős vagy. Többet tudsz.*
 - *Csak többet gondolkodok...*
 - *És mit gondolsz? Vannak csodák?*
- Hosszú csend. A szülők hallgatóznak.
- *Csak igazság van. Vagy ha nincs, lesz.*
 - *Mi az az igazság?*

Az éjszaka virradóra fordul.

- *Egyféle csoda.*
- *Értem.*
- *Akkor aludjunk!*

Anyám keresztet vet. Sírása hallható. Talán nem is sírás már ez. Imádkozás.

- *Ne búsulj, asszony! Békéld meg! A nap felkelt. Vetközz ki haragodból!*
- *Ha szavad bánás volna s nem pusztá fecsegés!*

– *Ne a szavaktól várd azt, amit csak magadban lelhetsz meg!*

– *Mi volna nekem, amiből még Istennél is hiány van?!*

Egyik gyermek a másiknak, riadtan:

– Isten is szegény, bátya?
– Szegény bizony.
– Mi nincs neki?
– Csodája.

– S akkor, aki azt kéri tőle, annak mit ad?
– Magát.
– S az nem csoda?
Most már apám is sír.

Bernecebaráti fenyő, golyóstoll, 2011

Székely Mózes
(Daday Loránd)

Kié ez az ország?

Átírta és rendezte: Andrási Attila
Dramaturg: Orgován Szigeti Réka

SZEREPLŐK:

Vera – *Jónás Gabriella*
Burján, Körjegyző – *Molnár Zoltán*
Klára, Doina Varvareanu – *Szemerédi Bernadett*
Szabolcs – *Varga Tamás*
Őrvezető, László – *Kálló Béla*
Tiszteletes – *Dóczy Péter*

Helyszínek:

Vera és Szabolcs lakása:

Székek, kanapé, ablakjelzések (tükörként is), szövegkönyv.

Radnai iroda:

Íróasztal, székek, írógép, román feliratok (Fumatul oprit!), Nagy-Románia-térkép, román zászló, akták, könyvek, pecsétek, pecsétpárna, toll és tintatartó, táska (Vera útlevelével és az okiratokkal), filmtekercs.

Tiszteletes szobája:

Íróasztal, székek, könyvek, Biblia, metszetek a falakon (akár egy Kálvint ábrázoló kép).

A jegypénztárnál, a váróteremben és a nézőtérben a Magyar Rádió, vagyis akkor még a Rádió Budapest 1934. október 11-i hírei fogadják a közönséget. A hírek hangminősége a korabeli technikai állapotokat tükrözi. A hírek a teremfény leoltásáig folyamatosan szólnak.

Rádió:

Férfihang: Jó estét kívánok, kedves hallgatóink! Itt a Budapesti Rádió. Este hét óra van,

egész Magyarország felett derült az ég. Budapesten hét fok van, mérsékelt északnyugati szél fúj.

Női hang: Tegnap Caracciola és Henne világrekordot javítottak a gyóni pályán!

Férfihang: Daytona Beachen kívül ilyen sebességet sehol a világon nem mértek még.

Női hang: A kormányzó Őfőméltósága és sok ezer autós és motoros látogató nézte végig a rekorderek kísérteties száguldását Európa legtekintélyesebb versenypályáján.

Férfihang: Már reggel 10 óra körül hatalmas autótábor lepte el a kecskeméti országút 42-es és 46-os kilométerköve közötti mezőt és szántóföldeket. A garázsokból előkerültek a legócskább járművek is, a világrekord megdöntésének kísérleténél mindenki, aki valaha is benzint szagolt, jelen akart lenni. A rendőrség olyan látványt ígért, amilyenre eddig Európában nem volt példa.

Női hang: Tíz óra előtt néhány perccel a kormányzó is megérkezett két fiával, Lencz Albin, a KMAC alelnöke kíséretében. Először a 42-es kilométerkönnél felállított versenydepónál szállt ki a kocsijából, és ott hosszasan elbeszélgetett a versenyzőkkel, akik akkor már minden előkészületet megtettek a nagy küzdelemre.

Férfihang: Alig foglalta el helyét a kormányzó a számára felállított díszpáholynban, a megafon máris bejelentette, hogy az új gyóni betonpálya ma Európa egyetlen országútja, amely megfelel a világrekord-kísérletekre előírt nemzetközi szabályoknak. Nyílegyenes, emelkedése sehol sem éri el az egy százalékot, és sima, mint a tükör. Megtudtuk, hogy sebességi rekordkísérleteknek leszünk szemtanúi.

Női hang: Az úton őrjöngő sebességgel közeledik valami szürkén csillogó tömeg. Csontig ható bömböléssel villan el a nézők szeme előtt, hogy furcsa alakját a következő másodpercben már elnyelje a párás messzeség. Caracciola volt

a Mercedes-gyár legújabb versenyautóján! Első útja csak olyan bemelegítésféle, visszafelé már lassan jön, alig 200 km az óránkénti sebessége.

Férfihang: Ernst Henne, a német világbajnok BMW-motorkerékpárján 16,62 mp alatt tette meg az egy kilométert, és ezzel 246 kilométerre javította a szológépek abszolút sebességi világrekordját.

Összeszorult torokkal állnak az úttest két oldalán az emberek. Még jóformán fel sem fogták, hogy mi történt, a tébolyult sebességgel száguldo embertárs még csak vízió volt, amikor már itt, a szemünk láttára, elérte azt a legnagyobb sebességet, amit ember eddig két keréken egyáltalán elérhetett.

Női hang: Most pedig külföldi híreink következnek:

Férfihang: A tegnapelőtti marseille-i királygyilkosság kapcsán kiderült, hogy a jugoszláv király, II. Sándor merénylői hamis csehszlovák útlevéllel érkeztek a merénylet franciaországi helyszínére. Az egyik útlevél Eduard Beneš, a Csehszlovák Köztársaság külügyminisztere nevére, a másik Vladimir Novák rendőrdetektívnek, a csehszlovák külügyminiszter állandó kísérőjének a nevére volt kiállítva. A genfi nemzetközi konferencián tegnap, a Jugoszláv Királyi Kormány külügyminisztere azzal vádolta meg Magyarországot, hogy területén, közelebbről megjelölve Jankapusztán horvát nemzetiségű emigránsokat készített elő és képzett ki II. Sándor jugoszláv király meggyilkolására. Ennek bizonyítására egy fényképet is bemutatnak, melyen látható volt, hogy közelebbről meg nem határozható hegyvidéki tájon Gömbös Gyula magyar királyi miniszterelnök saját személyében mutatja be, hogyan kell a kéziránátot elhajítani.

Női hang: A fényképről a Jugoszláv Királyság képviselői elfelejtették a magas hegyeket kiretusálni, Jankapuszta ugyanis az alföldön helyezkedik el.

Férfihang: Egyben a Jugoszláv Királyi Kormány külügyminisztere ultimátumot intézett a Magyar Királyi Kormányhoz, hogy amennyiben 48 órán belül nem szolgáltatja ki a Magyarország területén megbúvó, név szerint megnevezett horvát emigránsokat, a határra felvonuló Jugoszláv Királyi Haderő átlépi a határt.

Női hang: A mai nap folyamán a Magyar

Királyi Kormány genfi teljhatalmú nagykövete, Eckhardt Tibor úr erélyesen tiltakozott a Jugoszláv Királyi Kormány alaptalan vádjai ellen, miszerint a Magyar Királyi Kormány miniszterelnöke, Gömbös Gyula személyesen képezte volna ki a jugoszláv király merénylőit. Közben a küldöttek között köröztetett egy fényképet, amelyen Gömbös Gyula magyar királyi miniszterelnök tábornoki egyenruhában a Jugoszláv Királyi Kormány ülésén elnököl. Miután a szóban forgó fényképet a jelen lévő hatalmak meghatalmazott nagykövetei szemrevételezték, a Magyar Királyi Kormány genfi teljhatalmú nagykövete, Eckhardt Tibor megjegyezte, hogy ez a fénykép ugyanúgy hamisítvány, mint a jugoszlávok által bemutatott fotó, amelyen Gömbös Gyula, kéziránátot vetvén, személyesen képi ki a merényletre a horvátokat.

Férfihang: Szegednél, Kelebiánál, Eszéknél és Nagykanizsánál a jugoszláv hatóságok ma is több száz magyart toloncoltak át a határon.

Női hang: A Csehszlovák Köztársaság, a Román és a Jugoszláv Királyság mozgósította haderejét. Nagylaknál szórványos lövöldözés tört ki a román és a magyar határőrök között. A lövöldözésben ketten meghaltak, négyen pedig megsebesültek.

A teremfény kialszik. Fény a színen. Egy budai villa ízléses, komoly levegőjű, nagy szobája. Sima falak, pár műtárgy, sok könyv. Jobbra ajtó és benyíló, asztalkán rádió és telefonkészülék, balra kijáró a téli díszben sziporkázó kertbe. Késő délután. Mikor a függöny lassan felmegy, Vera az asztalnál ül, kezében szerepkönyv, de a szobában olyan nagy a homály, hogy csak betűzve lehet olvasni.

(Zene)

1. JELENET

(Vera, Burján)

BURJÁN: Kezét csókolom, művésznő!

VERA: Jaj, Burján! Azt hittem, az új takarítónőm...

BURJÁN: Én nem a takarítónője vagyok...

VERA: Hála istennek!

BURJÁN: Hanem a rendezője, művésznő!

VERA: Foglaljon helyet.

BURJÁN: Köszönöm. (A szerepkönyvre mutat.) Hiszen maga a szereppel foglalkozik. Ha ezt tudom, nem húzom úgy fel magam, hogy ott hagyjam a kártyapartit!

VERA: Nyugodjon meg!

BURJÁN: Maga engem ne nyugtasson!

VERA: Maga rendező?

BURJÁN: Az lennék!

VERA: Kívülről minden szerepkönyv egyforma. Sebtében összefűzött, gépelt ívek. Kívül semmi írás, belül – belül pedig...

BURJÁN: Természetesen az új, ragyogó bohózat!

VERA: Amire maguk készülnek?

BURJÁN: Nem! Amire mi, magával együtt, készülnénk!

VERA: Nem.

BURJÁN: *(megütközve)* Nem?

VERA: Nem, ez nem az a szövegekönyv. A szín körülbelül egy ilyenféle nagy szoba, csupasz, magas márványfalak, inkább csarnok. A lényeges... *(visszalapoz a szerepkönyvben)* igen, a bejárat balról, lent az ajtón túl nagy kert, én itt, az ablakban állok. Látja a kertet?

BURJÁN: Nem látom. Azt viszont látom, hogy maga egyik próbáról a másikra marad el!

VERA: Most nem erről beszélünk. Jöjjön ide! Látja a kertet?

BURJÁN: Nem látom.

VERA: Akkor nincs miről beszélnünk, köszönöm a látogatását.

BURJÁN: Most már látom. Kristálytiszta látom, itt van előttem. Orgonabokrok, rózsabokrok, leanderbokrok, csipkebokrok...

VERA: Elmondom, mert maga a darabot nem ismeri, legfeljebb azt tudja róla, hogy éppen tűntem fel, még Kolozsvárott. Ebben lettem azzá, ami ma vagyok.

BURJÁN: Széplaky Vera! Mit akar most ezzel a régi tákolmánnyal, amikor körmünkre ég az új vígjáték?! Pár napunk van még csak, s maga egyik próba után a másiktól marad el.

VERA: Csak ne olyan hevesen! Én itt, az ablakban állok. Látja?

BURJÁN: Látom, látom!

VERA: A nagy perzsa háború kellős közepén vagyunk. Az uram elesett...

BURJÁN: De művésznő, könyörgöm, a ketőnk új burleszkjéről inkább!

VERA: *(ellentmondást nem tűrő hangsúllyal ismétli)* Az uram elesett!

BURJÁN: Látom.

VERA: Én is futok az egész várossal a perzsák előtt. De a kisfiam elmarad, elvesz a vad menekülésben, s ahol megállok kifújni magam, itt, ezek között a magas és hideg falak között, mondják, hogy valaki keres, s tényleg hírnök jön, ahogy ez a görög tragédiákban szokás, és nekem ront: szégyelljem magam, milyen görög anya az, aki elhagyja fiát, s az idegenek perzsának nevelik... *(szünet)* Az író itt, ennél a jelenetnél nem tudott a számba adni semmilyen jó szöveget.

BURJÁN: Máshol tudott?

VERA: Túl cinikus maga ahhoz, hogy értékelje az ilyesmit. Maga színésznőt csak szerelmi bánatában enged jajongani a színpadon, de egy anyát... a fiáért?!

BURJÁN: Megint túl szigorú volt, Vera.

VERA: Az új komédiája helyett most ezt a jelenetet a hírnökkel nézegettem és éltem át újra. *(nehezen mondja ki)* Ez a jelenet azóta is szakadatlanul fojtogat... *(egészen más hangon)* Röviden: nem a maga új burleszkjére készültem, hanem búcsúztam ettől a régi, hozzám nőtt szereptől, nem, nem is ettől, mindegyiktől – ha megengedi ezt a végső és határozott vallomást. Mert nyilván ezért jött.

BURJÁN: Beláthatja, én mindent megengedek magának, Vera, de miért nem jött a délutáni próbára? Csak nem pár hónapos házasságának válsága ez?

VERA: Nem!... *(néma csend)* Kettéhasadtam...

BURJÁN: Majd összerakjuk.

VERA: Látja! Ebből a körüli cinizmusból is elegendem van. Ez sem kell! Ez a szerep sem kell, amit maga is meg a többiek, az egész színházi had magára aggat, mert a Színházi Élet rászabta, vagy mert a Lipótváros így kívánja.

BURJÁN: Ne vitatkozzunk, Vera! A jövő héten be kell mutatnunk az új vígjátékot!

VERA: Mondja: a színházon, a nőkn, a vacsorákon, a Svábhegyen, a Margitszigeten kívül mit szeret még maga?!... Milyen ember maga?

BURJÁN: Hát, hogy is mondjam, nem tudom, hogy érti, de... amikor rólam van szó, általában azt szoktam mondani...

VERA: Magyar ember maga?

BURJÁN: *(megütközve)* Erről nem beszél az ember. *(Szélesen, jóízűen elneveti magát.)* Szóval a művésznőt is megzavarta a marseille-i ki-

rálygyilkosság genfi felvonása! Nahát, gratulálok! Kitűnő!

VERA: Kitombolta magát?

BURJÁN: Keserű vagyok, Vera! Maga most csak azért akarja tönkretenni, lemondani a legújabb, biztos sikerre ítélt komédiámat, mert Marseille-ben eszement horvát merénylők agyonlőtték a jugoszláv királyt!

VERA: A merénylő macedón volt.

BURJÁN: De a megrendelők horvátok... és terroristák!

VERA: Terroristák? Akkor Petőfi, Kossuth és Rákóczi is terroristák voltak? Nem lehet, hogy a horvátoknak elegük lett a szerb uralomból?

BURJÁN: Verácska, drága. Ön színházunk legragyogóbb csillaga. Miért foglalkozik egy ilyen tündöklő tehetség ilyen prózai, mondhatni, lealacsonyító dolgokkal?

VERA: Burján, sose feledje el, én elszakított területen születtem! Erdélyi vagyok és magyar. Meg tudom érteni a horvátokat.

BURJÁN: Drága művésznő. A megváltoztathatatlan tényeket el kell fogadnunk. Nem tehetünk semmit.

VERA: Ahol valódi férfiak vannak, Burján, ott tettek is születnek.

BURJÁN: Örült öngyilkosok pusztán... Az igazság az, hogy a történelmet a győztesek írják, mi legfeljebb felolvashatjuk.

VERA: Burján! Jobb, ha hallgat. Viszolygással tölt el, amit mond.

BURJÁN: Vera, Verácska, drága, mi köze magának vagy nekem mindezekhez a szörnyű, embertelen dolgokhoz?

VERA: Mi közünk hozzá?

BURJÁN: Igen, mi?

VERA: Az utódállamok, a kisantant ellenünk mozgósít, és mi közünk hozzá?

BURJÁN: Ellenem? Ön ellen? Forduljon orvoshoz! Különben meg nem kellett volna Jankapusztán terroristákat kiképezni.

VERA: Maga vak.

BURJÁN: Nem, én látok, és látom, hogy maga mondvacsinált okok miatt teszi tönkre az évad bohózatát, annyi ember örömét és mindannyiunk munkáját!

VERA: Nem számíthatok a megértésére. De azért világosan elmondom. *(Felkel. Belső indultól fűtve.)* Körülöttünk kétfélék az emberek.

Magyarok és nem magyarok. Ez a megkülönböztetés persze túlrkító. De megkülönböztethetem az embereket így is: vannak, akik komolyan veszik, és vannak, akik nem veszik komolyan.

BURJÁN: Mit?

VERA: Bármit!

BURJÁN: Ja!

VERA: Én komolyan veszem. Maguk csak játsszák tovább a bohózataikat. Én majd megkeresem a valóságos szerepemet. Itt, ebben az életben.

BURJÁN: Ilyesmit is hallottam már.

VERA: *(élesen)* De én... *(a szót keresi!)* Én nem így *határoztam*, én így *ítéltem* magam fölött. Hosszú, hosszú évek... igen... nevéssen csak, nevéssen... a sikerek után is... végre elértem... hogy is mondjam, pont magának?!... A férfi vak-sötétben lassan érzi, hogy egy fátyolhoz ért, a fátyol meleg, s diadalmasan hatja át a közeli test fölött érzett öröme. Ilyenformán értem el én most magamhoz... *(kitörő, egyelőre érthetetlen örömmel)* Ezt már igazán nem értheti! Így értem el a magam lelkéhez. Igen. Ez a genfi ügy... Ennek fényében úgy érzem, évek óta nem vagyok igaz. Ennyi elég is. Visszalépek. *(Az utolsó szavaknál jobbról nesz. Az ajtó felé néznek, mely tüstént fel is nyílik.)*

2. JELENET

(Váltak és Klára)

KLÁRA: *(balról)* Vera! *(meglepődve, hogy Burján is itt van)* Nem tudok köszönni a hidegtől...

VERA: Isten hozott, Klára! Remélem, segíteni jöttél!

KLÁRA: Rendező úr, micsoda meglepetés! Ha tudom, hogy itt van, előbb jövök! *(halkan Verának)* Nem lehet, Vera. Felbontják a szerződésemet. *(Hangosan kérdőre vonja Verát.)* A délutáni próbán minden végszavadat én olvastam. Miért nem jöttél be? Rendező úr, csak nem szakítottam meg valami egészen bizalmas jelenetet?

BURJÁN: Hallgass, Klára!

KLÁRA: Az nehéz lesz. Szóval? Miért nem jöttél be a próbára, Vera?!

VERA: Épp ezt magyarázom, de nem akarja megérteni.

BURJÁN: Benne vagyunk a legnagyobb bajban. Képtelen vagyok Verát meggyőzni. Képzeld-

je, ezek a szerbek a Délvidéken annyira megbolygatták, hogy itt akar hagyni csapat-papot, és az új szerepet visszalöki az utolsó percben.

KLÁRA: Vera! Átadod a szereped?

BURJÁN: Ugyan, Klára, csak nem képzeli, hogy beugorhat más, Vera helyett?!

VERA: Pedig még ma más főszereplőről kell gondoskodnia, Burján!

BURJÁN: Kint van ilyenkor még az ura a te-lepen?

VERA: Az uramat hagyja ki a játékból. Én szerződtem és nem az uram. Így döntöttem! S ha nem érti, vagy nem akarja érteni, akkor is. Nem játszom tovább! Elég!

BURJÁN: Ha ezen a hangon beszél, akkor én befejeztem. A többi a direktorra tartozik, és én mehetek is.

VERA: Ha nem akar megérteni...

BURJÁN: *(hűvösen búcsúzik)* Asszonyom!

VERA: Uram!

KLÁRA: Reggel pontosan bent leszek a próbán. De addig még annyi idő van...

(Burján ki)

3. JELENET

(Vera, Klára)

VERA: *(Hellyel kínálja Klárát.)* Szóval? *(Klára megpróbálja Vera gesztusait mímelni. Vera észreveszi, elneveti magát.)* Nos?

KLÁRA: Vera, én most hallom először, hogy végleg vissza akarsz lépni.

VERA: Te nem érzed rajtam, hogy idegen vagyok?

KLÁRA: Nem. Miről beszélsz?

VERA: Klára.

KLÁRA: Igen, Vera?

VERA: Könnyű hazudni?

KLÁRA: Vera, kedves, most mire akarsz célozni?

VERA: Akkor most megismétlem: te nem érzed rajtam, hogy idegen vagyok?

KLÁRA: Nem úgy élsz, mint én. Valami kifürkészhetetlen árnyékot hoztál magaddal az első házasságodból, amiről hiába faggatlak, faggatunk. Sötét szoba vagy te nekem, kedves Vera. Egy sötét szoba, amelyben csend honol. Aztán van egy élménytöbbleted velem szemben.

VERA: Mire gondolsz?

KLÁRA: Arra, hogy meghurcoltak, és állítólag kikergettek Erdélyből.

VERA: Állítólag!

KLÁRA: Igen, állítólag. De nézzünk szembe a tényekkel, kedves Vera.

VERA: Igen?

KLÁRA: Mindez annyira, de annyira... régen volt. Ugye, érzed...

VERA: Klára, te kegyetlen vagy.

KLÁRA: Ilyen vagyok, kedves Vera, ha már nem szabad hazudnom.

VERA: Honnan tudhatnád te, hogy nekem hogy kellett eljönnöm Kolozsvárról? Hogy akkor éjjel... előadás után... két óra alatt, amennyi időt a Siguranca adott, nem lehet likvidálni egy életet. Mit tudjátok ti, mi mindent hagytam ott?! Emberi értelemben tulajdonképpen nem lett volna szabad eljönnöm onnan, vagy legalábbis nem *egyedül*.

KLÁRA: De most már nem vagy egyedül... hisz' férjhez mentél.

VERA: Ne is beszéljünk erről!

KLÁRA: Vera, mi bajod?

VERA: *(bosszúsan)* Mi bajom?! Mi bajom?! Évekig még azt is titkolnom kellett, hogy valamikor asszony voltam, hogy a publikum fiatalabbnak higgyen, hogy kevesebbet ártson a sajtó meg a riválisok pletykája.

KLÁRA: Vera, kedves, most megleptél. Neked vannak riválisaid? Mégis kik?

VERA: Ezt nem bírom már! S ha nem akarom halálra gyötörni magam, meg kell fojtanom ezt a fantom Széplaky Verát, akit ti ismertek, hogy talpra állhasson az, aki valójában vagyok...

KLÁRA: Vera! Tudod, hogy rám mindenben számíthatsz. A legjobb barátnőd vagyok.

VERA: Igen, rég volt, ami Kolozsvárt történt. De ha hallgatott bennem ez a múlt, akkor úgy hallgatott, mint az a mély kút, amelynek kávéja fölé senki sem borul, és így senki sem tudja, mit rejt a mélye... Most aztán föléim hajoltak, beledobtak egy követ a kútba... És ezt a hangot most már meg akarom őrizni. Meg akarom állítani, meg akarom fogni magam, azt az önmagamot, akire végre ráeszméltem.

KLÁRA: Mennyi szín van benned! Sajnálak.

VERA: Szín? A lényeg túl van a színeken.

KLÁRA: Hát akkor nem szín, hanem vonás. Én csak elég rég ismerlek, és mégis meglepsz. Beszéltél te ezekről valakivel?

VERA: Csak az urammal, de vele sem sokat. Mindenesetre nem fog meglepődni, ha ma vagy holnap eléje állok... *(szünet)* Hogy a színpadot otthagynom, annak csak örülni fog. Az ember és a szerep kétféleségéről ő győzött meg, ő tisztázta bennem a szakma és a szolgálat közti mély különbséget.

Szemerédi Bernadett

KLÁRA: Szabolcs? *(nevet)* Jaj, Szabolcs mindent olyan komolyan vesz! Minek az?

VERA: *(csodálkozva)* Minek?... *(szünet)* Csak nem hiszed, hogy a mi magyar közösségünkhöz szól az, amit játszunk? Vagy azt hiszed, hogy a szerepeinknek és a darabjainknak van valami köze a magyarsághoz?... Mekkora hazugság ez is! Látnod, ettől is meg kell szabadulnom, legalább itt, a magunk négy fala közt. Klári! Vedd csak át a szerepemet. Meg a többit is, mind. Én megmaradok a magam szolgálata mellett.

KLÁRA: Akkor, ugye te is látod, hogy végre rám kerülhet a sor?

VERA: Kérdemelted... a sok epizódszerep-pel. *(nevetés)*

KLÁRA: Vera, az urad ilyen későig bent van az üzemben?

VERA: Bent vagy másutt. Ő a nap minden órájában talál magának elfoglaltságot. Most is napok óta kijár a pályaudvarra segíteni azokon a délvideki szerencsétleneken, akik százával hajítónak ide.

KLÁRA: Szabolcs kijár a pályaudvarra?

VERA: Naponta, mióta elkezdődött. Engem is ki akart vinni, de nem tudok ezek elé a kikergetett, síró és zokogó, ám egyetlen gyermeküket az idegenek elől mégis idementő, nyomorult anyák elé állni.

KLÁRA: Rettenetes!

VERA: Az.

KLÁRA: Rettenetes, hogy a férjed magányos fiatalasszonyokkal foglalkozik.

VERA: A menekülteken segít.

KLÁRA: Magányos fiatalasszonyokon?

VERA: Azokon is.

KLÁRA: És te nem vagy féltékeny?

VERA: Klára, miről beszélsz?

KLÁRA: Vera, mi van veled?!

VERA: Szabolcs estéről estére úgy állít be, mint a hírnök, aki ismeretlen tájak legnagyobb emberi fájdalomát mondja el.

KLÁRA: Szegénykém... és te ezt estéről estére végighallgatod?

VERA: Nem csukhatjuk be a szemünket. Látunk kell azt a világot, amely körülvesz bennünket.

KLÁRA: De én nem akarok látni, érted? Inkább becsukom a szemem, és álmodom, mintsem azt lássam, ami körülvesz! Csak tárgyak és tények!

VERA: Klára! Azt mondd, tárgyak és tények. És mi emberek, a lények?

KLÁRA: A lényeg, hogy őket álomba ringassam, amíg játszom. Ez a dolgom. Ez a dolgunk! Élni? Jobb álmodni, mint élni! *(Kitör, felszakad belőle a dal.)* Álom, álom, édes álom, álomkép. Álmodjuk, hogy egymásé leszünk majd még!

VERA: Én nem vagyok lidérc, és nem is akarok az lenni.

KLÁRA: Lidérc? Nem nőtted te ki magad sosem lidérccé, Vera. Legfeljebb hangoskodó csepűragó voltál, az érzelmekkel ügyesen kufárkodó, slágfertig vigéc!

VERA: Klára!

KLÁRA: Vera?

VERA: Veletek én már nem tudok játszani...

KLÁRA: Elfáradtál. Majd most kipihened magad.

(Klára ki. Zene.)

4. JELENET

(Vera, Szabolcs)

VERA: Mit tudják ezek, hogy nekem hogy kellett eljőnnöm Kolozsvárról? Hogy akkor éjel... előadás után... két óra alatt, amennyit a Siguranca adott... Mit tudják itt, hogy kénytelen voltam otthagyni a fiamat? Nem lett volna szabad eljőnnöm. Legalábbis nem egyedül.

SZABOLCS: Nem vagy egyedül, Vera.

VERA: Szabolcs! Fáradt vagy... Hol voltál?

SZABOLCS: Nem érdekes.

VERA: Engem azért érdekel.

SZABOLCS: Kiküldetésen.

VERA: Három napig?

SZABOLCS: Vera, én egy vallomással tartozom neked.

VERA: Ettől tartottam.

SZABOLCS: Én is.

VERA: Nemrég vallottál nekem, és én igent mondtam... most nemet akarsz vallani?

SZABOLCS: Nem.

VERA: Akkor?

SZABOLCS: Bevetésen voltam.

VERA: Nem kiküldetésen, hanem bevetésen!

SZABOLCS: Igen.

VERA: Ki vagy te?

SZABOLCS: Az urad vagyok. De ne kérdezd, ki voltam, mielőtt beléptem volna a szobába.

VERA: Az elmúlt három napban?

SZABOLCS: Az elmúlt tizenkét évben.

VERA: Ki vagy te?

SZABOLCS: Az vagyok, akinek ismersz. És nem csak az vagyok, akinek ismersz.

VERA: Hallgatlak.

SZABOLCS: Katonatiszt vagyok. Nem tudom tovább magamban tartani. Nem tudok tovább bujkálni előtted... de beszélni sem tudok, hiszen szakmám a hallgatás. Legjobb lenne, ha ennyi elég lenne.

VERA: Katonatiszt vagy, civilben? Hol az egyenruhád?

SZABOLCS: Civilben is szolgálatban vagyok.

VERA: Magányos fiatalasszonyok szolgálatában?

SZABOLCS: A Magyar Királyság szolgálatában. Ne legyél naiv. Azért járok a pályaudvarra, a kitoloncolt menekültek közé, mert kémekeket is átdobnak a határon.

VERA: Értem. Én először leány voltam, majd egy tiszt felesége. Utána özvegy lettem, majd hozzámentem egy civilhez, és most ez a civil, vagyis te, azt mondja nekem, ismét katonafeleség vagyok. Tudsz valami közelebbit mondani nekem arról, mikor leszek ismét özvegy?

SZABOLCS: Nem.

VERA: Nem. Hol voltál?

SZABOLCS: Én szállítottam ki azokat a horvát emigránsokat Olaszországba, akiknek kiadását a szerbek rajtunk követelték. Most többet mondtam, mint amennyit szabad lett volna.

(Csend)

VERA: A néma levente és a neje. Tudod, kedvesem, én is tartozom egy vallomással... Nem érzem méltónak magamhoz, magunkhoz, ahogy élek. Éveken keresztül, estéről estére különböző lotyók bőrébe kellett bújnom a színpadon... hogy a tömeg kedvében járjak. Nem bírom tovább.

SZABOLCS: Otthagytad a színházat?

VERA: Igen. Szabolcs, az ember él. Éli az életét. Az utóbbi időben nekem minden sikerült. Az egészségem rendben van, a pályám csúcán járok, jól sikerült a házasságom. Még ha csak egy néma levente jutott is. Egy nap azonban történik valami kint a világban, egy ilyen délvidéki zavar, és az ember rájön, hogy van egy elintézetlen ügye. Hogy a munkáján és a néma leventéjén kívül tartozik még valahova. Egy kicsiny néphez. S ez a tartozás – tartozás, amiből édeskeveset törlesztett. Az ember egyszerre csak érzi, tompán, fájón, hogy magyar. Mit tegyek? Mit tehetek? Meg kell találnom a magam szolgálatát.

SZABOLCS: Rendben. (csend) Itt élünk egy katlanban. Körös-körül hegyek. Lent mi, fent a peremen idegenek, akik már rég összedugták a fejüket, s egy szép napon megindulnak az egész országért. Gyere ki velem a pályaudvarra, a menekültek közé. Széplaky Vera, az ünnepezt diva otthagyja a színpadot, hogy a menekülteken segítsen! És én, a férje, csak kísérem. Kitűnő fedőtörténet.

VERA: Nincs erőm... nincs erőm ezeknek a szerencsétlen, kitoloncolt anyáknak a szemébe nézni.

SZABOLCS: Erről jut eszembe: új cselédünk van. Katinak hívják. A pályaudvarról hoztam a kisgyermekével együtt. Huszonkét éves... lesz, de már átesett egy-két dolgon. A gyermekét magával hozta.

VERA: Én meg...

SZABOLCS: Igen?

VERA: Én meg elhagytam a gyermekemet... Nem mondasz semmit?

SZABOLCS: Folytasd te...

VERA: Hetek óta Lászlóra, az elhagyott fi-amra gondolok. Nem idegenednél el tőlem, ha itt lenne? Ha mindennap látnád? Nem a te vonásaidat viseli. Az idegen férfit éreznéd minden mozdulatában. Szabolcs, kibírnád?

SZABOLCS: Az első férjed a Magyar Királyi Honvédség tisztje volt. A fronton szerzett sebesülésébe halt bele. A te fiad egy bajtársam gyermeke. Nekünk nem lehet gyermekünk. Elhozzuk őt. Ha jönni akar.

VERA: Én nem tudom, hogy kit hozok ide. Le sem tudom írni, hogy milyen. Azt sem tudom, ki-féle, miféle. A fiam.

SZABOLCS: Mindent kiderítettem. Már amennyi innen kideríthető.

VERA: Mit tudtál meg?

SZABOLCS: Radnára adták ki egy Bodnár Miklós nevű tanítóhoz. Apósodék pár éve Bukarestbe költöztek. Nem vihették magukkal, így hát erre a tanítóra bízták. Ezért nem kaptál tőlük választ a leveleidre.

VERA: Tőlem elvették, de egy idegennek oda tudták adni. Alighogy eltemettük szegény apját, már vitték is. Talpig feketében, mélyen gyászban, de makacsul, dölőfösen... végre megtiporhatták az utált színésznőt, akitől annyit óvták a fiukat. Istenem! Nem is az bánt legjobban, ahogyan elvették tőlem. Az emészt, az mar belülről, hogy én nem voltam jó anya. Fiatal voltam és éretlen... Nem láttam mást, csak a pályafutást. Akkor még nem tudtam, hogy a pályafutás valójában veszszőfutás. Amikor Lacika megszületett, előbb egy későn érő gyermeklány játék babája volt, majd a sikereitől megrészegült színésznő egyik ékszere, hivalkodási alapja. Én nem voltam jó anya. Többet foglalkoztam a tükörrel, mint vele. Az apja ka-

szárnyákban, gyakorlótéren, én a színpadon, rivaldafényben, a gyerek meg csak nőtt, mint szomorúfűz egy magára hagyott, gázosodó kertben.

SZABOLCS: A lényeg az, hogy a kezemben van minden irat. A keresztlevele. Az útleveled.

VERA: (olvassa) Az erdélyi református anyaszentegyház... Széplaky László... református...

SZABOLCS: ...és a román külügyminisztérium rendelete, mely az életben levő anya magyar állampolgárságára való tekintettel elismeri, hogy Bodnareu Vasile...

VERA: Vasile?!

SZABOLCS: Ez egy román okirat. (tovább olvassa) Hogy Széplaky László radnai lakos magyar állampolgár, és a családjegyesítést biztosító nemzetközi egyezmények alapján, ha kéri, Magyarországra távozhat.

VERA: Istenem!

SZABOLCS: Figyelj rám. Én nem mehetek veled. A feleségem vagy. Zsarolhatnak veled. Minden kapcsolatom be kellett vetnem, hogy egyáltalán megkapd az útleveled. Én a határ in-nenső oldalán leszek. Készenlétben. Ebben a feszült, háborús helyzetben óvatosnak kell lenned. Ne nagyon hirdesd, ki vagy! Főleg azt ne, hogy a Siguranca kitoloncolt Erdélyből. Hisztérikusak, mindenkinben kémet látnak. Itt van ez a telefon-szám. Mindennap felhívod, ha egyetlenegy hívásod elmarad, indulok érted. Megértetted?

VERA: Igen.

(Sötét, zene)

5. JELENET

(Körjegyző, Őrvezető)

(A díszlet boltíves ablakairól a boltív csúcsai leszerelhetők, leszerelésük után kocka alakúak, a leszerelt rudak alacsony plafonként kötik össze a színpad átellenes oldalain lévő ablakokat. A kanapé íróasztallá alakítható. A Körjegyző és az Őrvezető román népviseletben, kis batyuval a vállukon, bejönnek a térbe, és elvégzik az át-alakításokat. Amikor kialakul a radnai iroda, a Körjegyző és az Őrvezető kifeszítik a térség Magyarország, Csehszlovákiát, Romániát és Jugoszláviát ábrázoló térképét, egy román zászlót és különböző román feliratokat.)

KÖRJEGYZŐ: Ez a vidék itt, Radna környékén, ahogy a Szamos kanyarog, le egészen Szatmárig, száz évvel ezelőtt még magyar volt, és ma java része román.

ŐRVEZETŐ: Ha ez a vidék valóban magyar volt, hová lett belőle az a rengeteg magyar?

KÖRJEGYZŐ: Nagy részük ma is itt van, csak éppen elrománosodott.

ŐRVEZETŐ: A románság beolvasztó ereje igazán nagy, de neked még sincs igazad!

KÖRJEGYZŐ: Mért ne lenne? Ahogy téged elnézlek...

ŐRVEZETŐ: Ne engem nézz, hanem azt a rudat, ami a kezében van! A kezé is járjon, ne csak a szád!

KÖRJEGYZŐ: Parancsolni, azt gyorsan megtanultál!

ŐRVEZETŐ: Nekem háromszorosan kellett bizonyítanom, és megtettem.

KÖRJEGYZŐ: Látnod, ez az, amiről beszélek.

ŐRVEZETŐ: Ha igaz lenne, amiről most itt engem győzködsz, és száz éve még magyarok lettek volna itt többségben, akkor mi van a kontinuitásunkkal? Mindig mi voltunk többségben Erdélyben. Mi itt vagyunk a dákok és a rómaiak óta!

KÖRJEGYZŐ: Nézz csak rám! Szerinted mennyire hasonlítok én Marcus Porcius Catórá?

ŐRVEZETŐ: Hát, hallottam róla. De azért emlékeztetnél rá?

KÖRJEGYZŐ: Egy igazi római. Ő az elvhűség, a megvesztegethetetlenség és az igazmondás örök példája.

ŐRVEZETŐ: *(felnevet)* Akkor barátom, te olyan alma vagy, amely beláthatatlanul messze gurult a fájától.

KÖRJEGYZŐ: Nézd, barátom, nem igazán tudhatom, mi volt itt ezer vagy kétezer éve, de azt tudom, hogy mi van ma és mi volt tegnap. Gurulj csak ide, te pirospozsgás jonatán!

ŐRVEZETŐ: Engem te nem hasonlíthatsz almához. Én nem gurultam el sehova. Hű maradtam a római értékekhez.

KÖRJEGYZŐ: Ez az állami anyakönyv. Tesék! Traján Bálint, Teofil Szénássy, Leontin Domokos, Liviu Berzenczey. Mind román ortodox.

ŐRVEZETŐ: Nofene.

KÖRJEGYZŐ: De hány van itt, akinek a neve is elrománosodott. Hány Chisiu Kisből, Vasiu Vassból, Harangus Harangosból, Cherchesiu Kerekesből. Az állami anyakönyvbe, ebbe a román kosárba gurult bele ez a rengeteg magyar alma.

ŐRVEZETŐ: De mégis, mi az a kötőerő, ami a magyarokat hozzánk rántja, sőt, meg is tartja közöttünk. Mi az?

KÖRJEGYZŐ: A dolog roppant egyszerű. Mióta az Isten kezünkbe adta Erdélyt, a magyarság beolvadását, ahol csak lehet, hivatalból segítjük elő. Így szól az állami utasítás. Az egyházak se restek. A magyar falvakba mindig román hivatalnokokat küldünk, akik nem tudnak magyarul, de még ha tudnának, se szólalnának meg. Minden magyar faluba építettünk egy román templomot. Arra ösztönözzük a magyarokat, hogy gyermekeiket román iskolába írassák, mert így több lehetőségük lesz majd a jövőben! Így kell ezt csinálni. Tudod, szolgáltam én magyar világban is. Ha a főispán jött, két héttel azelőtt már ácsoltuk a díszkaput, mindenki köszörülte a torkát. Nálunk nincs ilyesmi. Mint mindenütt a világon, mi is lenyírjuk a paraszt gyapját, de az arcbőréhez nem nyúlunk. Jön a miniszter? Isten éltesse. Megy a miniszter? Isten áldja. Hidd el, ez az egyetlen, amit a magyar parasztok becsülnek bennünk. Nálunk azt érezhetik, hogy az egész világ csupa parasztból áll, és a ragyogó kék égen kívül nincs felettük senki! *(Kinéz az ablakon.)* Gyűlnek a lovak.

ŐRVEZETŐ: Nem ok nélkül tartjuk ezt a mai lószemlét. Ha a szerbek nem hátrálnak meg olyan csúfosan Genfben, ma már a Tiszánál álunk. Északról a csehek, délről a szerbek vonultak volna be. Egy hét alatt meglettünk volna.

KÖRJEGYZŐ: Megálltunk volna a Tiszánál?

ŐRVEZETŐ: Meg.

KÖRJEGYZŐ: *(Kinéz az ablakon.)* Itt gurul felénk az ablak alatt egy, a fájáról le nem szakasztható vadalma!

ŐRVEZETŐ: A lelkész?

KÖRJEGYZŐ: A méregzsák.

ŐRVEZETŐ: A kálvinista!

6. JELENET

(Körjegyző, Őrvezető, Tiszteletes)

TISZTELETES: Áldás, békesség!

KÖRJEGYZŐ: Jó napot, Nagytiszteletű Úr!

TISZTELETES: Körjegyző úr, mit képzelsz? Hogy engedheti meg magának? Kinn, az udvaron lázadoznak a fellakiak, mert a maguk emberei tegnap elvették a marhalegelőiket!

KÖRJEGYZŐ: Borzasztó.

TISZTELETES: A becsületére fogadkozott, hogy meghagyja a híveimnek, mégis elvették tőlük, mert nem engedtek a zsarolásnak, és nem tértek át a maguk ortodox román hitére!

ŐRVEZETŐ: Állításait bizonyítani is tudja?

TISZTELETES: Igen! Mind itt vannak az udvaron! Most – a változatosság kedvéért – a lovaktól fosztják meg őket!

KÖRJEGYZŐ: Hívjuk be őket?

ŐRVEZETŐ: Minek? Két héttel ezelőtt is, amikor legutóbb rabolta az időnket, behívtuk őket. Semmi ilyet nem mondtak.

TISZTELETES: Mert megfélemlítették szegényeket!

ŐRVEZETŐ: Csendesebben, papocskám! Az állam emberéhez leszegett fővel, tisztelettel fordulj! Különb lekapatlak a tíz körmödről, és megtudod, mi az a deres!

TISZTELETES: Magával én nem vagyok tegező viszonyban. A szolgálatom híven végzem, magamat nem féltsem.

ŐRVEZETŐ: Befogod a pofád?

KÖRJEGYZŐ: Őrvezető úr, elég legyen! A tiszteletes urat nem fenyegetheti!

ŐRVEZETŐ: Maga nekem nem parancsol, nem vagyok az alárendeltje! Figyelmeztetem, körjegyző úr, Önnek kötelessége megkövetelni az állam iránti tiszteletet!

KÖRJEGYZŐ: Én a dolgom a legjobb tudásom szerint végzem. Semmi keresnivalója az irodámban. Foglalkozzon a saját dolgával, kinn, az udvaron a lovakkal. Foglaljon helyet, Nagytiszteletű Úr!

ŐRVEZETŐ: Szívesebben foglalkozom a lovakkal, minthogy államellenes rágalmakat kelljen hallgatnom. Elvárom, hogy a rágalmazót vagy saját hatáskörében büntesse meg, vagy vigye bíróság elé az ügyet.

KÖRJEGYZŐ: Maga tőlem nem várhat el semmit! Menjen, és tegye a dolgát! Ne akadályozzon tovább a munkám végzésében!

(Őrvezető ki)

7. JELENET

(Körjegyző, Tiszteletes)

KÖRJEGYZŐ: Szíves elnézését kérem, kedves tiszteletes úr, ezért a minősíthetetlen viselkedésért. Magam is szó nélkül maradtam. Ez a suhanc nemrég lett őrvezető, és most bizonyítani akar.

TISZTELETES: Engem deressel még nem fenyegettek.

KÖRJEGYZŐ: Biztosíthatom a tiszteletes urat, hogy nem húzzuk deresre. Nem kell félnie, amíg engem lát.

TISZTELETES: Én akkor sem félek, ha magát nincs szerencsém látni.

KÖRJEGYZŐ: Én is szerencsének tartom, hogy láthatom kegyelmedet, hiszen miként a múltkor már kifejtettem, mi rokonlelkek vagyunk.

TISZTELETES: Akkor az Ön által kifejtett, általam mind a mái napig fel nem fedezett rokonság kapcsán hadd kérdezzem meg Önt, mi van a híveimtől elkobzott fellaki legelőkkal? Hogyan kaphatnánk vissza?

KÖRJEGYZŐ: Ha már ilyen csökönyösen kérődzik ezeken a legelőkön, kénytelen vagyok Önt figyelmeztetni, hogy ezek a szerencsétlen emberek, ha ott maradnak, ahol most vannak, végül földönfutókká lesznek.

TISZTELETES: Mert megfosztotta őket a megélhetésüktől!

KÖRJEGYZŐ: Ilyen világban élünk.

TISZTELETES: Elég lett volna pusztán emberségesnek maradni.

KÖRJEGYZŐ: Nagyon is az vagyok. Megtáltam az egyetlen kiskaput, az egyetlen lehetséges kiutat.

TISZTELETES: Az egész falut válaszút elé állította. Vagy földönfutóvá lesznek, vagy hitehagyottá.

KÖRJEGYZŐ: Mégis, maga szerint, ezek a szerencsétlenek hová futhatnának?

TISZTELETES: Visszataszító! Nem találok szavakat.

KÖRJEGYZŐ: „Kérjete és adatik néktek, keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitattik néktek!”

TISZTELETES: „...és amint akarjátok, hogy az emberek véletek cselekedjenek, ti is akképpen cselekedjete azokkal: mert ez a törvény és a próféták.”

KÖRJEGYZŐ: Itt most én vagyok a törvény, prófétákat nem látok, ha csak az Ön személyében nem tisztelhetek egyet.

TISZTELETES: Az Úr egyszerű szolgálja vagyok. Az Isten által rám bízott lelkeket képviselem. Itt, az udvaron unszoltak, hogy szóljak hozzájuk. Urunkat idéztem: „Kezet emelnek rátok,

Molnár Zoltán és Dóczy Péter

és üldözni fognak benneteket. Kiszolgáltatnak a szülők, testvérek, rokonok és barátok, közületek némelyeket meg is ölnek. Az én nevemért mindenki gyűlölni fog titeket. De egyetlen hajsza sem vész el a fejeteokről. Állhatatossággal őrizzék meg lelketeket.”

KÖRJEGYZŐ: Látja, ezért vagyunk mi lelki rokonságban! Mindketten a törvényt képviseljük, Ön az istenit, én a pillanatnyit! Mint törvényt tisztelő embernek, be kell látnia, a nyáját át kell terelni az egyedüli igaz, örök ortodox karámba. Megy ez magától, hiszen a nyáj minden birkájának a legelő dús füve után csorog leginkább a nyála.

8. JELENET

(Körjegyző, Tiszteletes, Őrvezető)

ŐRVEZETŐ: Áll a deres!

KÖRJEGYZŐ: Mondtam már, hogy a tiszteletes urat nem húzzuk deresre!

ŐRVEZETŐ: Nem is miatta állítottam fel, hanem a parasztok miatt! De mindenekelőtt őt kellene deresre húzni, a parasztok szeme láttára!

KÖRJEGYZŐ: Nyugodjék meg, tiszteletes úr, nem húzzuk deresre!

TISZTELETES: Én egészen nyugodt vagyok. Maguk izgulnak.

ŐRVEZETŐ: Izgulunk? Kis híján lázadás tört ki, miután beszélt a parasztokkal. Felállítottam a derest, a lovakat nagy nehezen, de beszovalgáltatták. Mit lázítja maga az embereket, mi? Ha ellenkeznek, nekem erőszakot kell alkalmaznom. Azt akarja, hogy vér folyjon?

TISZTELETES: Nem. Azt akarom, hogy méltányosak legyenek velünk, magyarokkal is.

ŐRVEZETŐ: Nem az a dolgom, hogy megítéljem, mi a méltányos és mi nem. Parancsot kaptam, végrehajtom. Ha akadály merül fel, elhárítom. Akár erőszak árán is. A fegyverek nálunk vannak, maguk fegyvertelenek. Az erőviszonyok egyértelműek. Mi értelme az állandó háborgásnak?

TISZTELETES: Fiatalember, mindenki csak egy bizonyos mértékű igazságtalanságot képes elviselni, de azt sem folyamatosan. Miért csak a keresztyén magyarok lovait rekvirálják?

KÖRJEGYZŐ: Teher alatt nő a pálma!

TISZTELETES: Iustitia est regnorum fundamentum. Si fueris Romae, Romano vivite more! Sapienti sat.

ŐRVEZETŐ: Mit pofázik ez itt összevissza?

TISZTELETES: Csak az Önök választott elődei, a rómaiak nyelvén, tudják, latinul idéztem a jelen helyzetre utaló közmondásaikat.

ŐRVEZETŐ: Beszéljen érthetően, hogy mindenki értse!

TISZTELETES: Az igazság a királyság alapja. Ha Rómában vagy, tégy úgy, mint a rómaiak. A bölcs, a bölcsek...

ŐRVEZETŐ: Elég volt a fellengzős fecsegéssedből. Körjegyző úr, jöjjön, láttamozza a besorozott lovakat, a parasztoknak adja ki a megfelelő papírokat. Maga itt marad, amíg én azt nem mondom magának, hogy mehet. Nem akarom, hogy kinn az udvaron szavai ismét lángoszlopként csapjanak át a sok bambán tébláboló paraszton! (Őrvezető ki)

KÖRJEGYZŐ: Megbocsát egy pillanatra, tiszteletes úr? Elintézem a hivatali ügyeket, és jövök. Látja, megbízom magában, magára merem hagyni az irodámban.

(Körjegyző ki. A Tiszteletes egyedül marad a szobában. Halk zene, majd belép Vera.)

9. JELENET

(Tiszteletes, Vera)

TISZTELETES: Még nem írták át! Még van reményünk!

VERA: Jó napot kívánok!

TISZTELETES: Isten hozta, asszonyom!

VERA: Körjegyző úr...

TISZTELETES: Félek, csalódást kell okoz-

KÖRJEGYZŐ: Hagyjuk akkor az ász, foglalkozunk a dámával. Asszonyom, mi járatban ezen a sáros vidéken, ebben a nagyvárosi pompában?

VERA: Körjegyző úrhoz jöttem.

KÖRJEGYZŐ: Isten hozta! Remélem, nem a fellaki marhalegelőkkel kapcsolatban.

VERA: Nem.

KÖRJEGYZŐ: Kihez van szerencsém?

VERA: Zentai Szabolcsné vagyok, és család-egyesítési ügyben érkeztem.

KÖRJEGYZŐ: A tiszteletes úrnak van valami köze az egészhez?

VERA: Nincs!

KÖRJEGYZŐ: Ez esetben arra kérem a tiszteletes urat, hogy kinn, a folyosón várakozzon, amíg a szóban forgó ügyben intézkedem. Az udvarba tilos kimennie.

TISZTELETES: Ön most engem házi őrizetbe helyez?

KÖRJEGYZŐ: Nevezzük inkább védőőrizetnek. Tudja, tiszteletes úr, rendkívül feszült helyzetben élünk. A hadsereg mozgósít, a lovakat is besorozták. Én nem szeretném, ha magával valami történne, Ferenc, és most nem a deresre gondolok. Arra legkevésbé. Azzal, hogy a terroristák Marseille-ben agyonlőtték a jugoszláv királyt, az egész jelenlegi demokratikus és az igazságon alapuló békerendszert ingatták meg.

TISZTELETES: Körjegyző úr!

KÖRJEGYZŐ: Tudom, hogy erről Önnek más a véleménye. Azt is tudom, hogy nézeteit nemcsak a szószéken, hanem úton-útfélen hirdeti. Ilyen időben viszket az ember ujjá a ravaszon. Már ha van fegyvere. Nekünk van, Önöknek nincs. Provokátornak tarthatják, vagy ügynöknek. De olyanok is lehetnek, akik már régen kiszemelték magát, és csak a kellő pillanatot várják. A pillanat elérkezett.

TISZTELETES: Maga engem ne féltsen.

KÖRJEGYZŐ: Higgadt, felelősségteljes ember vagyok. Maga egy álom lánglelkű szónoka. A köztünk meglévő különbségek ellenére engem maga iránt nem vezet más, csak az emberség.

TISZTELETES: Nem szorulok a védelmére!

KÖRJEGYZŐ: Nem vagyok kíváncsi a véleményére! Kimegy a folyosóra, és vár a további rendelkezésemig. Különben kénytelen leszek más eszközökhöz nyúlni.

TISZTELETES: Aki kardot ránt, kard által vész!

KÖRJEGYZŐ: Ezt majd vasárnap a szószékről, jó? Kifelé! Különben jön a deres!

TISZTELETES: Asszonyom!

VERA: Uram!

11. JELENET

(Vera, Körjegyző)

KÖRJEGYZŐ: Hallgatom, asszonyom!

VERA: Zentai Szabolcsné vagyok.

KÖRJEGYZŐ: Mit akar tőlem?

VERA: A fiamat keresem. Magammal hoztam a keresztlevelét és a román külügyminisztérium rendeletét, amely az életben levő anya magyar állampolgárságára való tekintettel elismeri, hogy Széplaky László...

KÖRJEGYZŐ: Asszonyom, kihez van szerencsém?

VERA: Zentai Szabolcsné vagyok.

KÖRJEGYZŐ: Ki az a Zentai Szabolcs?

VERA: A férjem.

KÖRJEGYZŐ: Kegyedben akkor kit tisztelhetek?

VERA: A feleségét.

KÖRJEGYZŐ: És a kedves férje hol van?

VERA: Budapesten.

KÖRJEGYZŐ: Miért nem kísérte el magát?

VERA: Ebben a feszült helyzetben nem jöhetett.

KÖRJEGYZŐ: No végre, hazaértünk.

VERA: Igen, én itthon vagyok.

KÖRJEGYZŐ: Az Ön helyében ebben nem lennék olyan biztos. De abban biztos lehet, én vagyok a házigazda, Ön a vendég. Engedje meg, hogy mint jó vendéglátó, fájjaljam kedves férje bántó hiányát.

VERA: Körjegyző úr! Ön ugyanolyan jól tudja, mint én, hogy ebben a háborús helyzetben, katonaköteles korban lévő magyar állampolgár nem teheti be a lábát az utódállamok egyikébe se!

KÖRJEGYZŐ: Ezért jött Ön helyette. Mellesleg a férje katona?

VERA: Én nem a férjem helyett, hanem a fiam miatt jöttem! Szeretném felvenni vele a kapcsolatot, szeretném, ha ismét egy család lehetnénk.

KÖRJEGYZŐ: Zentai Szabolcsné! Széplaky Vera! Tisztában vagyok azzal, hogy magát 14 évvel ezelőtt a Siguranca kitoloncolta Romániá-

ból. Azt is tudom, miért. Most hirtelen, ebben a feszült helyzetben megjelenik a semmiből, állítólag a gyermekét keresi. Itt, a hadseregünk egyik hadtápközpontjában.

VERA: Körjegyző úr, engem nem érdekel a helyzet, nem érdekelnek a besorozott lovak, nem érdekelnek az ide-oda vonuló katonák, engem a fiam érdekel! A körjegyző úrnak van családja?

KÖRJEGYZŐ: Itt én kérdezek! Ahhoz képest, hogy semmi sem érdekli, elég jól megfigyelte, hogy a csapatok mozgásban vannak. Nem a saját neve alatt érkezett...

VERA: A saját nevemben jöttem!

KÖRJEGYZŐ: Ismerjük mi az összes nevét. És ismerjük az életét.

VERA: Nyilvánosság előtt életem az életemet!

KÖRJEGYZŐ: Tudunk magáról mindent. Nem elég, hogy megfigyelte a csapatok mozgását, de itt, az irodámban találkozott a környék leggyanúsabb alakjával!

VERA: A nagytiszteletű úr egyházi személy. Mért lenne gyanús?

KÖRJEGYZŐ: Ahhoz képest, hogy egyházi személy, elég bizalmas helyzetben kaptam rajta magukat. Ki tudja, mi történt volna, ha később érkezem?

VERA: Kikérem magamnak!

KÖRJEGYZŐ: Félre a tréfát! Ön állítólag férjezett asszony. A férje mérnökként dolgozik egy pesti üzemben, az ideje nagy részét mégis különböző pályaudvarokon töltögeti, jótékonykodva. Ennek ellenére sehol egy fénykép róla. Magukat soha nem lehet egy fényképen látni. Pedig a társasági lapok nagy előszeretettel foglalkoznak kegyeddel! Ez a maga férje létezik egyáltalán? Most, hogy ilyen messze szakadt tőle, hozott esetleg egy fényképet róla?

VERA: Az ő képét magamban hordom.

KÖRJEGYZŐ: Majd előhívjuk, ne féljen. A környék leggyanúsabb irredentájával randevúzik, és ami a legpimaszabb az egészben, itt, az én irodámban! Állítólag a gyereket keresi, azt, aki nélkül nagyszerűen megvolt tizennégy évig. Tudja, mit gondolok?

VERA: Nem tudom.

KÖRJEGYZŐ: A gyermekkeresés pusztán szerep, amelyet a ragyogó színésznő bármikor képes könnyező szemmel eljátszani. Ahogy elnézem magát, egyre biztosabb vagyok benne, ez

pusztán egy fedőtörténet. Maga itt, az irodámban vette át a tiszteletestől azt az anyagot, amelynek Pestre való szállításával megbízták. Irat, akta, filmtekercs?

VERA: Ez mind? És mégis hová tettem?

KÖRJEGYZŐ: Hogy maga mit hová dugott el, majd a motorozás során kiderül!

VERA: Ha egy ujjal hozzám mer érn!

KÖRJEGYZŐ: Mégis melyik ujjamra gondolt, művésznő?

VERA: Hogy képzelem?!

KÖRJEGYZŐ: Pontosan úgy, ahogy maga most elképzelte.

VERA: Mocskos disznó!

KÖRJEGYZŐ: Tessék?

VERA: Elképesztő.

KÖRJEGYZŐ: Asszonyom, nemsokára meg tapasztalja, a valóság minden képzeletet felülmúl.

VERA: Maga vadállat!

KÖRJEGYZŐ: Az! És ez itt a ketrecem. Most egy kicsit magára hagyom, de nemsokára jön valaki vagy valakik, reszkessen nyugodtan.

VERA: Ezt nem fogja megúszni! Én ismert színésznő vagyok! A sajtó, a közvélemény felhördül majd! Ez az ügy eljut Genf-be, a Népszövetség elé. Nem meri megtenni!

KÖRJEGYZŐ: Erre azért ne fogadjon. Ha gondolja, kutakodhat nyugodtan, ezek jelentéktelen akták, pusztán arra szolgálnak, hogy a nagytiszteletű papocskát azt higgye, közte és köztem valamiféle bizalmas viszony van... *(nevet)* A ketrecemet nem hagyhatja el. Ha mégis, akkor a parasztok szeme láttára fogja a meztelen fenekét megismerni a derest!

VERA: Ezt nem ússza meg szárazon!

KÖRJEGYZŐ: Nem én húztam ujját magával, művésznő, hanem Ön az egész világgal.

(Belép Klára, azaz Doina Varvareanu mint női kihallgató tiszt.)

12. JELENET

(Vera, Körjegyző, Doina Varvareanu)

DOINA VARVAREANU: Jó napot!

KÖRJEGYZŐ: Jó napot!

VERA: Jó napot!

DOINA VARVAREANU: Jöttem volna előbb, de ez a rengeteg paraszt, ló meg lótrágya az udvaron...

KÖRJEGYZŐ: Nem késett.

DOINA VARVAREANU: Miatta hívatott, körjegyző úr?

KÖRJEGYZŐ: Látja, asszonyom, nem én fogom motozni.

DOINA VARVAREANU: Ne a gyanúsítotthoz, hanem hozzám beszéljen! Ezt a nagyságát kell megmotoznom?

KÖRJEGYZŐ: Jó lenne.

DOINA VARVAREANU: Én a nagyságát már valahol láttam. Nem magát motoztam tavaly tavasszal az után az ékszerlopás után?

VERA: Abban a helyzetben vagyok, hogy megvehetem az ékszereimet. Nem szorulok lopásra.

DOINA VARVAREANU: A nagysága már annyit lopott, hogy többet nem kell?

VERA: Nem loptam, megkerestem.

DOINA VARVAREANU: Ennyit, amennyi magán van?

VERA: Azt már el sem tudja képzelni, hogy munkából is meg lehet élni?

DOINA VARVAREANU: Itt nálunk?

VERA: Maguknál lehet, hogy nem.

DOINA VARVAREANU: Na mindegy, kezdetben minden tolvaj ártatlan.

VERA: Asszonyom, én nem vagyok tolvaj!

DOINA VARVAREANU: A nagysága csak ne heveskedjen, hanem vetközzön! Különben meg, nem asszony, csak lány vagyok... de képzelje, körjegyző úr, megkérték a kezem!

KÖRJEGYZŐ: Gratulálok!

DOINA VARVAREANU: Köszönöm! (Verához) Egyenként minden ruhadarabot idead a jeggyűrűs kezembe, átvizsgálom, azután szépen felfekszik az asztalra. Körjegyző úr, mit keressünk?

VERA: Keressünk?!

DOINA VARVAREANU: Ne heveskedjen már, nagysága, hanem vetközzön! Ahogy elnézem, ennyi idő alatt csak szerzett már elég gyakorlatot a vetkőzésben!

VERA: Elképesztő!

DOINA VARVAREANU: Körjegyző úr, mit keressünk?

KÖRJEGYZŐ: Filmtekercset.

DOINA VARVAREANU: Filmtekercset?

KÖRJEGYZŐ: Fogja már be a száját, Doina Varvareanu! Most nem itt, az íróasztalomon

kell megmotoznia a gyanúsítottat. Vezesse át a szomszéd irodába! Aztán találja meg nekem azt a filmtekercset, akárhova is dugta a gyanúsított!

DOINA VARVAREANU: Ha van mit megtalálni, akkor én biztos előkotrom!

KÖRJEGYZŐ: Most mindenféleképpen találja meg.

DOINA VARVAREANU: Milyen filmtekercs legyen, körjegyző úr?

KÖRJEGYZŐ: Magyar Optikai Művek gyártmányú!

VERA: Óvakodj attól az embertől, aki a bocs-kort cipőre cserélte!

KÖRJEGYZŐ: Asszonyom, a motozásban igényli a tevőleges segítségem? Na, kifelé!

DOINA VARVAREANU: Mi lesz már? Mozgás! Kifelé!

(A két nő balra ki. Doina többször is ütlegeti Verát. Az udvarról fel-felhangzik egy-egy ordítás.)

Jónás Gabriella és Szemerédi Bernadett

13. JELENET

(Körjegyző, Őrvezető jobbról be)

ŐRVEZETŐ: A lovak elintézve, a parasztokkal most takarítatom el a trágyát.

KÖRJEGYZŐ: Mi ez az ordítás?

ŐRVEZETŐ: A hangadójukat felfektettem a deresre!

KÖRJEGYZŐ: A papot?

ŐRVEZETŐ: Az egyik parasztot.

KÖRJEGYZŐ: A többiek szétszéledtek?

ŐRVEZETŐ: Nem, itt vannak mind, neveli őket a látvány.

KÖRJEGYZŐ: Nagy fogásom volt!

ŐRVEZETŐ: Mi?

KÖRJEGYZŐ: Elkaptam egy magyar kémnőt!

ŐRVEZETŐ: Gratulálok! Ezért előléptetnek!

KÖRJEGYZŐ: Gondom lesz rád is!

ŐRVEZETŐ: Remélem is!

KÖRJEGYZŐ: Most lerohansz, és egy parasztot se eresztasz ki! Kémszervezetet lepleztem le! A két főkolompost azonnal deresre húzzuk!

ŐRVEZETŐ: Ez még csak gyanúsítás. Azért valami kihágást kellene találni...

KÖRJEGYZŐ: Majd találunk! Ha a papot meg a kémnőt deresre húzzuk, évekig nem lesz itt semmilyen lázongás. Tudod, verd meg a pász-tort, szétszéled a nyája!

ŐRVEZETŐ: Rohanok!

(Őrvezető jobbra ki)

14. JELENET

(Körjegyző, Tiszteletes jobbról be)

TISZTELETES: Körjegyző úr! Elszedte a földjeiket, rekvirálja a lovaikat, és most össze is veti őket. Mit akar elérni?

KÖRJEGYZŐ: Rendet és nyugalmat.

TISZTELETES: A rend a nyugalmon, mindkettő az igazságon alapul. A maga környezetében még egyikkel sem találkoztam.

KÖRJEGYZŐ: Ezekkel az Ön jelenlétében én sem.

TISZTELETES: Az élet nem alapulhat a gyűlöleten, ezért tisztelettel kérem, most azonnal hagyja abba ezt a szégyenletes megalázást, mellyel bennünket sújt, mert ez gyűlöletet szül. A gyűlölet pedig megmérgezi ezt a jobb sorsra teremtet világot.

KÖRJEGYZŐ: Szépen hangzó szavait nem tudom komolyan venni, hiszen maga nem ezt az országot szolgálja.

TISZTELETES: Igaza van, én nem ezt az országot, hanem Isten országát szolgálom. De a tényeket e világban elfogadom.

KÖRJEGYZŐ: Elfogadja?

TISZTELETES: Tehetek mást?

KÖRJEGYZŐ: Annyira örülnék, legszívesebben keblemre ölelném, mint nagylelkű győztes a szomorú vesztest, ha megrázó és mélyen őszintének tűnő szavai nem mondanának ellent azon tényeknek, melyekre az imént fény derült.

TISZTELETES: Mire derült fény?

KÖRJEGYZŐ: Tiszteletes úr, Önre a gyanú árnyéka vetül.

TISZTELETES: Miféle gyanú és miféle árnyék?

KÖRJEGYZŐ: Nehéz ezt kimondanom. Eddig kölcsönös tisztelettel viseltettünk egymás iránt. Ennek sajnos vége szakadt, most hogy Önről kiderült...

TISZTELETES: Mi derült ki rólam? Életemet az Úr és az emberek szeme láttára élem.

KÖRJEGYZŐ: Igen, van egy élete, amit mindannyiunk szeme előtt él, és van egy titkos tevékenysége, melyet a hátunk mögött folytat. (szünet) Negatív filmtekercset találtunk a maga barátnőjénél.

Dóczy Péter és Molnár Zoltán

TISZTELETES: Kinél?

KÖRJEGYZŐ: Széplaky Veránál.

TISZTELETES: Közismert filmszínésznő, mi ebben a meglepetés? Gondolom, családi fényképek.

KÖRJEGYZŐ: Az az érdekes, hogy nem a táskájában találtuk.

TISZTELETES: Akkor, gondolom, valamelyik zsebében.

KÖRJEGYZŐ: Nem is a zsebében.

TISZTELETES: Maga egy gusztustalan állat! Hogy merészelte? Hiszen egy köztisztviselő álló színésznő...

KÖRJEGYZŐ: Kuss legyen! Ne merészeljen ordítani az irodámban! Az a nő összekötő maga és Budapest között! A filmen a Magyarország ellen kiépített erőrendszerünk terve, a bunkerek elhelyezkedése van! A tekercset Ön adta át a bűntársának. Az asszony már vallott. Hallgatom, Nagytisztelőtű Úr!

TISZTELETES: Szétverem a fejét! (szünet)
Nem mocskolom be a kezem.

KÖRJEGYZŐ: Nézzen ki! Látja a fegyvereket? Körbevették a nyáját. Vér fog folyni, ha nem teszünk valamit! Ezek román parasztok, Isten tudja, honnét szereztek fegyvert. Nekik nem parancsolhatok. Azt hallották, ki tudja, honnét, ki tudja, kitől, hogy a magyarok visszajönnek, és elveszik a földjeiket. Pillanatok kérdése, és kiirtják a nyáját. Most a pásztornak áldozatot kell hoznia.

TISZTELETES: Maga egy minden hájjal megkent gazember.

KÖRJEGYZŐ: A jó pásztor feláldozza magát a nyájáért. Lesétál, önként felfekszik a deresre, és jajszó nélkül viseli el a huszonötöt. A fegyvereket megnyugtatom, szétszélednek, azután elmehetnek az Ön hívei is. A filmről majd később beszélünk. Nagytiszteletű Úr, most már látja, kié ez az ország?

TISZTELETES: Látom. A fondorlatos erőszaké.

15. JELENET

(Körjegyző, Tiszteletes, Őrvezető jobbról be)

ŐRVEZETŐ: Körjegyző úr, lent őrlöng a tömeg, áldozatot követel!

KÖRJEGYZŐ: Annyira sajnálom, de a közérdek az közérdek.

TISZTELETES: Isten bocsássa meg a vétkeiteket!

ŐRVEZETŐ: Lódujj, papocskám, ne vonsszold magad, mert a fülednél fogva rángatlak le. (Tiszteletes és Őrvezető ki)

16. JELENET

(Körjegyző, Doina be)

DOINA VARVAREANU: Itt van a film, amit keresett.

KÖRJEGYZŐ: Az asszony?

DOINA VARVAREANU: Keze bilincsben, fejére zsákot húztam. Hozzam át?

KÖRJEGYZŐ: Még ne. Maradjon itt, leszaladok, nehogy ezek az idióták még agyonverjék a papot. Az őrvezetőt felküldöm, ő fogja átszállítani a gyanúsítottat Kolozsvárra a bizonyítékkal együtt.

DOINA VARVAREANU: Értettem, körjegyző úr!

(Körjegyző ki, kisvártatva az Őrvezető be)

17. JELENET

(Doina, Őrvezető)

DOINA VARVAREANU: Na végre!

ŐRVEZETŐ: Doina!

DOINA VARVAREANU: Hol voltál?

ŐRVEZETŐ: Egy perc szabad időm sem volt egész nap! Hol a lovak, hol a parasztok, hol a deres!

DOINA VARVAREANU: Hol voltál?

ŐRVEZETŐ: Hol az úton, hol a patások között itt, az ablak alatt, hol az irodában.

DOINA VARVAREANU: A lényegyet mondd, hol voltál.

ŐRVEZETŐ: Egész nap csak veled voltam, Doina, kedvesem.

DOINA VARVAREANU: Hol voltál?

ŐRVEZETŐ: Ott voltam veled, ahol a lágy szellő tereli a kék égen a fehér felleget, miközben lenn a sárban ütéseimtől nyerítettek a lovak, jajgattak az emberek. Én ott voltam veled...

DOINA VARVAREANU: (az Őrvezetővel együtt) ...mert nélküled levegőt venni sem érdekes.

DOINA VARVAREANU: Egy férfi nem csak szavakkal tudja kifejezni az érzelmeit!

ŐRVEZETŐ: Doina!

DOINA VARVAREANU: Itt és most!

ŐRVEZETŐ: Nem lehet!

DOINA VARVAREANU: Nem szeretsz?

ŐRVEZETŐ: Doina, ne zsarolj! Az egész városban áll a bál! Kémek meg kémnők, felfegyverzett tömeg, lincshangulat, és te most itt, a körjegyző irodájában...

DOINA VARVAREANU: Igen! Na, mire vársz? (Kintről a Körjegyző hangja hallatszik.)

KÖRJEGYZŐ: Szedd már a lábad, te mocskofajzat, mert ha nem, itt foglak agyonverni!

(A pár szétrebben, Doina fehérneműben, felöltözni már nincs ideje, az asztal alá bújik.)

18. JELENET

(Őrvezető, Körjegyző, Vera bilincsben és zsákkal a fején, a Körjegyző maga után vonsszolja.)

KÖRJEGYZŐ: Maga személyesen felel ezért a kémnéért! Most hívtak a központból, egy ezredes indult el érte, bármikor megérkezhet.

ŐRVEZETŐ: Akkor nem én viszem Kolozsvárra?

KÖRJEGYZŐ: Nem! Személyesen jön érte

egy igazi ezredes! Nagy fogás! Hol van Doina? (Verához) Te most leülsz erre a székre, nyugton maradsz. Különb kiterem a nyakad! A film? Jól van, itt van az asztalon! Rohanok le, hogy minden rendben legyen! Kirendeltem a tűzoltózenekart, ha megjön a fejes, rázendítenek! A fegyveresek dízsörtűzet adnak! A papra még huszonötöt ráverünk! Megáll az autó, kiszáll a főtitst, dízsörtűz, a rezesbanda rázendít, a papot verik! Szeretni fog bennünket!

ŐRVEZETŐ: Nagy ember leszel!

KÖRJEGYZŐ: Rosszul látod, én már most nagy ember vagyok!

VERA: Uraim, legyenek emberségesek, legalább a zsákot vegyék le a fejmről!

ŐRVEZETŐ: A szád... Befogod a szádat?!

KÖRJEGYZŐ: Örülj, hogy még élsz! Most megkapod a magadét! Ha még egyszer kinyitod a pofád, többől tépem ki a nyelved!

ŐRVEZETŐ: Ha jól hallom, érkezik a tűzoltózenekar.

KÖRJEGYZŐ: Rohanok!

(Körjegyző ki, Doina előbújik.)

Jónás Gabriella, Kálló Béla és Szemerédi Bernadett

19. JELENET

(Őrvezető, Vera, Doina)

(Játszani kezdenek Verával. Doina a földre löki, az Őrvezető elé, aki lekapja a zsákot Vera fejéről.)

ŐRVEZETŐ: Úristen!

VERA: Istenem!

ŐRVEZETŐ: Nem hiszem el....

VERA: Isten nem ver bottal.

ŐRVEZETŐ: Te hogy kerülsz ide?

VERA: Érted jöttem.

ŐRVEZETŐ: Érttem jöttél?

VERA: Igen.

DOINA VARVAREANU: Vasile...

ŐRVEZETŐ: Doina, öltözz fel!

DOINA VARVAREANU: Te ismered ezt a ringyót?

ŐRVEZETŐ: Ne nevezd így!

DOINA VARVAREANU: Miért? A szeretőd?!

ŐRVEZETŐ: Az anyám!

DOINA VARVAREANU: Micsoda? Az anyád?

VERA: Fiam... kisfiam...

ŐRVEZETŐ: Anya, én annyit vártam rád.

VERA: László...

ŐRVEZETŐ: Éveken keresztül...

VERA: ...tudom, hogy megbocsáthatatlan...

ŐRVEZETŐ: ...már lemondtam rólad.

VERA: ...megbocsáthatatlan, amit tettem...

ŐRVEZETŐ: ...most meg, mintha csak tegnap mentél volna el.

VERA: ...elhagytalak, Lacika...

ŐRVEZETŐ: Mintha csak tegnap történt volna.

VERA: ...de nem csak rajtam múltott...

ŐRVEZETŐ: Te ültél és sírtál. Aznap temetük el apát.

VERA: Amikor a temetőből eljöttünk, tudtam, csak ketten maradtunk.

ŐRVEZETŐ: Te meg én.

VERA: A toron kéz a kézben fogadtuk a sorban állók részvétnyilvánításait.

ŐRVEZETŐ: Előttünk az asztalon, bíbor bársonyon apa kitüntetései.

VERA: A Signum Laudis, a Mária Terézia Rend és a Szent István Rend Lovagkeresztje.

ŐRVEZETŐ: Aztán a sor végén ott volt a nagyapám és a nagyanyám. Nagyanyám a kitüntetések fel, nagyapa meg engem. Ordítottatok...

VERA: ...sírtál...

ŐRVEZETŐ: Én sírtam. Elvittek.

VERA: Elraboltak...

ŐRVEZETŐ: Anya, én vártalak...

VERA: Lacika... Az összeomlás után olyan gyorsan történt minden, pörögtek az események, és én meg voltam győződve, hogy még minden visszafordítható. Majd a lehetetlen állandósult, s mi elszakadtunk egymástól. Az állandót, amit nem akartam elfogadni, lassan megszoktam, a

súlyát, ameddig bírtam, viseltem. Most, amikor már agyonnyomott, megszöktem. Eljöttem érted. Csak miattad vagyok itt...

DOINA VARVAREANU: Vasile! Ezek szerint te...

ŐRVEZETŐ: Igen! Az voltam.

DOINA VARVAREANU: Magyar?!

ŐRVEZETŐ: Csend legyen!

DOINA VARVAREANU: Egy világ omlott össze bennem!

ŐRVEZETŐ: Nézz rám, Doina, változtam én valamit az elmúlt két percben?

DOINA VARVAREANU: Nem tudom!

ŐRVEZETŐ: Nem. Én az vagyok, akinek ismeresz!

DOINA VARVAREANU: Nem, én téged nem ismerlek, László!

ŐRVEZETŐ: Most, hogy tudod, ki voltam, el-mehetsz... Ha akarsz.

DOINA VARVAREANU: Segítség! Meg akar erőszakolni!

(Doina kirohan az irodából.)

20. JELENET

(Vera, Őrvezető)

ŐRVEZETŐ: Pár percünk maradt.

VERA: Pár perc az élet.

ŐRVEZETŐ: Tudod, anya, először nem hittem el... múltak a napok, teltek a hetek, de te nem jöttél értem. A nagyszüleim nem szerettek. Ridegek voltak, és kegyetlenek. Engem szégyelltek, téged gyűlöltek. Kiadtak falura. Akkor láttam őket utoljára. A tanító, akire rábíztak, különben távoli rokon, azért, hogy a hivatalában előbbre juthasson, románna lett. Én nem akartam. Ellenálltam, egyedüli magyar gyerek voltam egy román iskolában. Mindennap megküzdöttem velük, keserű lélekkel, kemény ököllel ütöttem, verekedtem. Faltam a puliszkát, törtem a románt, mindennap egyre keserűbben, de vártalak. Aztán lassan valami megfordult bennem. Megbarátkoztam velük. A szavamnak súlya lett köztük. Előbb barátokra, majd tekintélyre tettem szert. Ekkor már szívesebben voltam az iskolában, mint abban az undorító kamrában, ahol a „kedves” rokon elszállásolt. Nem volt az életemben szeretet. Folyton úgy éreztem, úgy érzem most is, hogy valami megfoghatatlan, valami meghatározhatatlan hiányzik az életemből, valami, ami mindenki

másnak megvan. Elkezdtem lopni. Most is, ha kell, ha nem, folyamatosan lopok. *(Odavág egy láncot Verához.)* Tessék, a tiéd! Aztán gyűlölni kezdtem mindent, ami elválasztott tőlem. Gyűlöltem a fényes karriered és Magyarországot. Te fenn ragyogtál a csillagok között, engem itt hagyta a mocsárban, anya nélkül aszalódni a sárban. Magyarorszáért.

VERA: Kisfiam, Magyarország...

ŐRVEZETŐ: Hallgass! Most én beszélek! Mit szeressek én azon az országon? Engem itt hagyott, a szüleimet elvette tőlem!

VERA: Apád az életét áldozta érte!

ŐRVEZETŐ: Kuss legyen! Mindent tudok! Annál is többet! Olyan dolgokat tudok, amiről neked fogalmad sincs! Elpuhult pesti lotyó! Most, amikor már megdöglöttél bennem, és én eltemettelek, idejöttél kémkedni utánunk?!

VERA: Érted jöttem, gyermekem.

ŐRVEZETŐ: Én már nem vagyok gyermek! Magam lettem azzá, ami vagyok. Neked ebben semmi részed! Neked ehhez semmi közöd!

(Doina észrevétlenül visszajön, végignézi az Őrvezető keserű őrjöngését.)

Szemerédi Bernadett és Jónás Gabriella

ŐRVEZETŐ: *(ordít)* Most, hogy felépítettem az életem, kiharcoltam a helyem, megjelentél, hogy mindent szétrombolj?

DOINA VARVAREANU: Vasile! Ő az anyád... tisztelettel beszélj vele!

ŐRVEZETŐ: Mit akarsz? Mit keresel itt?

DOINA VARVAREANU: Visszajöttem.

ŐRVEZETŐ: Most nem baj, hogy...

DOINA VARVAREANU: Baj, de nem baj.

ŐRVEZETŐ: Akkor... most...

DOINA VARVAREANU: Vasile! László... én nem tudlak téged elhagyni.

ŐRVEZETŐ: Én sem...

DOINA VARVAREANU: Ne, ne! Ne mondj most semmit! Csend legyen!

ŐRVEZETŐ: Anyu, édesanyám, hadd mutassam be a jegyesem.

VERA: Köszönöm, kisfiam, már ismerem. *(Doina szégyenkezve félre. Vera visszaadja a láncot Lászlónak.)* Tartsd meg, ez a nagymamádé volt, az én megboldogult édesanyámé. A tiéd! *(szünet)* Én ártatlan vagyok, a független bíróság ezt igazolni fogja!

ŐRVEZETŐ: Független?

DOINA VARVAREANU: Én ebben nem lennék annyira biztos, asszonyom!

VERA: Kisfiam, ha megszületik... megszületik a felmentő ítélet, átjössz velem Magyarországra? *(Doina az Őrvezető karjába veti magát.)*

ŐRVEZETŐ: Nem tudom.

(Kintről díszsortűz hallatszik, megszólal a rezsesbanda.)

DOINA VARVAREANU: Megérkezett az ezredes!

(Visszarendezi az irodát eredeti állapotába, Doina bocsánatkérően visszahelyezi a zsákot Vera fejére, kezére a bilincset, majd leülteti.)

22. JELENET

(Vera, Őrvezető, Doina, Körjegyző, Szabolcs mint román ezredes)

(Szabolcs és a Körjegyző be)

SZABOLCS: Bivó Sandulescu! Maga ezek után még dicséretet vár tőlem?

KÖRJEGYZŐ: Ezredes úr, elvárom az előléptetést, az állami kitüntetést! Én lepleztem le ezt a mocskot! Szolgálatot tettem az államnak, állambiztonságnak!

SZABOLCS: Kinek tettél te szolgálatot, te tököltöltött hülye? Engem, a Siguranca ezredesét, díszsortűzzel és trombitazenekarral vársz?

KÖRJEGYZŐ: Igen, hogy lássa, vagy ha már így tegeződünk, hogy lásd a nagyrabecsülésem!

SZABOLCS: Az első számú gyanúsítottat agyonveretted! Kényszermunkára foglak küldeni! Ez az a kémnő, aki miatt jöttem?

KÖRJEGYZŐ: Igen.

SZABOLCS: Vegyék le a fejéről a zsákot! *(Az Őrvezető habozik, Doina helyette teljesíti a parancsot.)* Asszonyom, Ön a foglyom!

VERA: Uram, én ártatlan vagyok!

SZABOLCS: Jobb lesz, ha most hallgat, asszonyom!

DOINA VARVAREANU: Ezredes úr, egy valamással tartozom!

Varga Tamás, Molnár Zoltán és Szemerédi Bernadett

KÖRJEGYZŐ: Doina, fogd be a szád!

SZABOLCS: Mit akar mondani?

DOINA VARVAREANU: A filmet én találtam meg nála.

SZABOLCS: És?

DOINA VARVAREANU: Az a film valójában nem volt nála.

SZABOLCS: Maga kicsoda?

DOINA VARVAREANU: Doina Varvareanu vagyok. Én végzem a nők motozását.

SZABOLCS: Van valami köze ehhez az asszonyhoz?

DOINA VARVAREANU: Nincs... illetve van.

SZABOLCS: Mi?

DOINA VARVAREANU: Ő a leendő anyósom.

KÖRJEGYZŐ: Úristen! Ez nem egyedi eset! Ez egy családi vállalkozás!

SZABOLCS: Ki a maga jegyese?

DOINA VARVAREANU *(Megfogja az Őrvezető kezét.)*

ŐRVEZETŐ: Anyám közismert színésznő, Pesten él, én itt vagyok, hűséggel szolgállok, közöttünk 14 éve nem volt semmilyen kapcsolat!

KÖRJEGYZŐ: Te vagy a kémnő fia?! Akkor te is magyar vagy? Körbe vagyok véve ügynökökkel! Az őrvezetői tisztet elvesztetted, fegyvert nem viselhetsz, munkaszolgálatra küldelek!

SZABOLCS: Hagyanak magamra a gyanúsítottal! A folyosón várakozzanak az embereimmel, majd hívom magukat.

23. JELENET

(Szabolcs, Vera)

SZABOLCS: Sajnálom.**VERA:** Nem tudod, min mentem keresztül.**SZABOLCS:** Tudom.**VERA:** Annál inkább köszönöm, hogy elengedtél. A tiszteletes, igaz? Ami nem öl meg, az megerősít. Most erősebb vagyok, mint korábban bármikor. Nincs élet veszély nélkül.**SZABOLCS:** A fiadat és a menyedtet tartóztatom. Magunkkal visszük őket.**VERA:** A menyemet is?!**SZABOLCS:** Csak a fiadat vigyünk?**VERA:** Halálosan szerelmes. Én belepusztulok, de ha erőszakkal visszük magunkkal, abból semmi jó nem származhat!**SZABOLCS:** Büszke vagyok rád, kedvesem.**VERA:** Ha most nem is tart velünk, majd akkor, ha a sereggel jövünk!**SZABOLCS:** Jönni fogunk! Érte is, a többiekért is! Most azonban bocsáss meg, kedvesem!*(Vera fejére húzza a zsákot, kivezeti az ajtón, majd behívja a Körjegyzőt.)*

24. JELENET

(Szabolcs, Körjegyző)

SZABOLCS: Te, ott! Befelé! Ül le. A nő vallott!**KÖRJEGYZŐ:** Micsoda?**SZABOLCS:** Vallott!**KÖRJEGYZŐ:** Szentséges ég!**SZABOLCS:** A helyzet rendkívül veszélyes. A fiát és a menyét rád bízom, tudj meg tőlük mindent, de nem szabad erőszakot alkalmaznod!**KÖRJEGYZŐ:** Akkor mit tehetek?**SZABOLCS:** Gondolkozz! *(szünet)* Az aszszony bevallotta, hogy a magyarok kommandós egységet dobtak át a határon a kimentésére!**KÖRJEGYZŐ:** Oszlopos Simeon és minden szentek, most segítsetek!**SZABOLCS:** Már nagyon közel vannak!**KÖRJEGYZŐ:** Menjünk elébük fegyveresekkel? Vagy esetleg meneküljünk?**SZABOLCS:** Kivonultok a városba vezető közúti hídhoz! Ebben a táskában robbanóanyag van, ideteszem az asztalodra.**KÖRJEGYZŐ:** Csak óvatosan!**SZABOLCS:** A fegyvereseket a közúti híd inenső oldalán felsorakoztatod. A hidat te magad robbantod fel!**KÖRJEGYZŐ:** Robbantok.**SZABOLCS:** Ne félj, hosszú zsinórt hagytam! De ha meggyújtod... gyorsan tudsz futni?**KÖRJEGYZŐ:** Hááááát...**SZABOLCS:** Ha az úton a robbantás után gyanús autók vagy teherautók tűnnek fel, lövetsz!**KÖRJEGYZŐ:** Lövetek!**SZABOLCS:** Én a kémnővel most azonnal indulok Kolozsvárra. Számíthatok rád?**KÖRJEGYZŐ:** Hát persze... persze, hogy számíthatsz rám! Robbantok, lövetek... *(Szabolcs ki)* Robbantok, lövetek, futok...*(Sötét, zene)*

25. JELENET

*(Doina, László)**(A második bécsi döntést követő erdélyi bevonulás rádióműsora hallatszik. László és Doina helyreállítják a díszlet ablakainak leszedett boltíveit.)***RÁDIÓ:** Kolozsvár felett is megvirradt a szabadság napja. A bevonulás napján a város lakossága már a hajnali órákban leplezetlen örömmel készülődött a honvédség fogadására.*(Doina kikapcsolja a rádiót.)*

Kálló Béla és Szemerédi Bernadett

SZÉPLAKY DOINA: Most mi lesz velem?**SZÉPLAKY LÁSZLÓ:** A feleségem vagy.*(László visszakapcsolja a rádiót, tovább folyik a díszlet átalakítása.)***RÁDIÓ:** Végre feltűntek a magyar katonák. Tomboló lelkesedéssel fogadták az első honvédek. Szünni nem akaró örömmámorban üdvözltek az egymás után érkező csapatokat.*(Doina kikapcsolja a rádiót.)*

SZÉPLAKY DOINA: Mi lesz velünk? Annyi bűnt követtünk el. Az emberek agyonvernek bennünket.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Az emberek előtt megvallottuk bűneinket. Mindenkit megkerestünk; akit kínoztunk, aki ellen vétkeztünk, megkövettük. Konfirmáltunk, vagyis fogadtuk Isten üzenetét arról, hogy szeret...

SZÉPLAKY DOINA: Hogy halálosan szeret bennünket. S nem tudtunk ellenállni hívásának, mert Ő sokszorosan megerősítette azt fogantatásunktól kezdve, életünk minden napján.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Azokon a napokon is, amikor bűnt követtünk el.

SZÉPLAKY DOINA: És ha Ő velünk, akkor ki ellenünk?

(László visszakapcsolja a rádiót.)

RÁDIÓ: Délutánra sötét felhők tornyosultak Kolozsvár felett, és csakhamar megnyíltak az ég csatornái. Hosszan tartó hatalmas zápor zúdult a bevonuló csapatokra és a díszbe öltözött lakosságra. A nagy örömben azonban senki sem törődött az időjárással. Bőrig ázva is mindenki a helyén maradt, és lelkesen éltette a Magyar Honvédséget.

(Befejezik a díszlet helyreállítását, Doina ki-megy.)

26. JELENET

(László, Körjegyző, Doina)

(A Körjegyző – most mint Közjegyző – be)

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Téged is elengedtek?

KÖRJEGYZŐ: Sokat szenvedtem. Öt évig törtem a követ. Magyarságomért.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Mekkora fordult a világ!

KÖRJEGYZŐ: Nekem a mai nap valóban fel-szabadulás!

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Mi történt veled? Mért robbantottad fel a hidat?

KÖRJEGYZŐ: Én annyi rosszat követtem el felsőbb parancsra, hogy nem bírtam tovább! Úgy éreztem, vagy jómagamat veti szét a sok elkövetett szörnyűség, vagy a hidat robbantom fel. *(csend)* A hidat választottam. És Veled?

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Elbocsátottak. Munka, kenyér nélkül maradtam. Itt helyben kijártam a teológiát mint kolduló deák. Anyám segített pénzzel. Most lelkész vagyok. Elvettem Doinát.

KÖRJEGYZŐ: Hozzád ment? Szép tőle.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Igen, ő gyönyörű. Most te vagy a főjegyző.

KÖRJEGYZŐ: Áldozatot hoztam. Én, akinek nem kellett volna, megtettem. Kiérdemeltem.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Beszelnünk kell a fellakiak ügyében.

KÖRJEGYZŐ: Mit tehetek értük?

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Anyakönyveztetniük kell ismét az eredeti magyar nevüket, mert – ugye – a nagy nyomásra románok lettek.

KÖRJEGYZŐ: Magyarország nem Románia. Nálunk mindegy, hogy valaki román, magyar, ortodox, katolikus vagy református. Nem kell ez irányban nyomást gyakorolni.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Az emberek itt vannak az ablak alatt, kapával, kaszával. Ők tudják, mit akarnak.

KÖRJEGYZŐ: Csillapítsd le őket!

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Én nem tudom, neked jobb meg sem próbálnod!

(Doina be)

KÖRJEGYZŐ: Nagytiszteletű asszony!

SZÉPLAKY DOINA: Áldás, békesség, Bivol Sandulescu!

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Gyárfás Ferenc!

SZÉPLAKY DOINA: Gyárfás Ferenc?! Na, mindegy. László, édesanyádék megérkeztek. Rád várnak. Gyere!

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Kapával, kaszával!

SZÉPLAKY DOINA: Nem, csomagokkal!

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Jövök!

(Doina és László ki)

KÖRJEGYZŐ: *(Az ablakhoz megy, kinéz, visszahőköl.)* Oszlopos Simeon és a sivatagi remeték!

(Szabolcs be)

KÖRJEGYZŐ: Ezredes úr! Magára nem számítottam!

SZABOLCS: Én sem magára.

KÖRJEGYZŐ: Maga beépült?

SZABOLCS: Igen.

KÖRJEGYZŐ: Én is!

SZABOLCS: Látom!

KÖRJEGYZŐ: Ezek a marhák azt hiszik, hogy felindulásból robbantottam fel azt a hidat, nem tudják, hogy a maga parancsára! De miért nem jelent meg a bíróság előtt, a tárgyalásomon?

SZABOLCS: Nem értem rá.

KÖRJEGYZŐ: Kár.

SZABOLCS: Engedje meg, hogy bemutakozzam.

KÖRJEGYZŐ: Igen.

SZABOLCS: Zentai Szabolcs vagyok, a Magyar Királyi Elhárítás észak-erdélyi főnöke!

KÖRJEGYZŐ: Csodatévő Szent Fókasz és Szent Mamasz vértanú!

SZABOLCS: Idefigyelj, te oltári mamlasz! Le vagy tartóztatva! Személyesen viszlek Kolozsvárra.

(Szabolcs „kitessékeli” a Körjegyzőt.)

27. JELENET

(Vera, László, Doina, Szabolcs)

VERA: A határ már nem választ el bennünket.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Csak a távolság.

VERA: Az sem kevés.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Hát, nem.

SZÉPLAKY DOINA: Asszonyom, vétettem Ön ellen. De mélyen megbántam tettemet, és szeretném a bocsánatát kérni.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Miért nem tegezed? Szólítsd nyugodtan anyámnak!

SZÉPLAKY DOINA: Nem tehetem.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Bocsánatot kért. Anyám...

VERA: Nos...

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Szíve alatt hordozza az unokád.

VERA: Kisfiam, egy anyának a gyermeke az élete. Leányom!

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: (Doinához) Asszony!

SZÉPLAKY DOINA: Anyám.

VERA: A Dunántúlon birtokunk van, László. A faluban most szólította magához az Úr a református lelkészt.

SZABOLCS: Beszéltem a püspökkel. Állásod is, megélhetésed is lesz.

VERA: Ismét egy család lehetünk.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: 14 évre elszakadtunk egymástól. Majd együtt voltunk nem egész egy órát. Ismerjük-e mi egymást? A világ megfordult, találkoztunk. Itt állunk, szemtől szemben. Ki vagy te, és ki vagyok én?

Fotó: Andrási Ariel

Varga Tamás, Jónás Gabriella,
Kálló Béla és Szemerédi Bernadett

VERA: Ne a találkozások ideje alapján ítéld meg azt a köteléket, amely összeköt bennünket.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Akkor mi alapján?

VERA: A tartalmuk alapján.

SZABOLCS: A hatásuk sorsfordító.

SZÉPLAKY LÁSZLÓ: Meg kell köszönnöm ezt az új sorsot, amelyet most élek. De pont emiatt nem tudom ezt a helyet elhagyni. Nekem ide szól a küldetésem. Ide, Erdélybe. Köszönöm a leveleid, a gondolataid, hogy támogattad a talpra állásom, de meg kéne szakadnom ahhoz, hogy innét elszakadjak.

VERA: Ha nem tudlak magamhoz szakasztani, mi szakadunk ide hozzád.

SZABOLCS: A dunántúli birtokot ittenire cseréljük.

VERA: Erdélyt nem szabad elhagyni, de ha mégis elmentünk innen, ha itt az idő, tudni kell visszatérni!

Szegény kisgyermek maradok

„Jaj, meg ne tudja ez az árva gyermek,
 hogy vannak messze, különös világok,
 s aranyba nyílnak a versailles-i kertek,
 jaj, meg ne tudja és ne lássa őket”
*Kosztolányi Dezső: Még büszkén vallom, hogy
 magyar vagyok*

hogya hinni tudnék nem szöges bakancsban
 látogatnék az elátkozott palotába
 hogya hinnék frakkba öltöztetném
 elátkozott korhadt csontjaikat

hogya hinni tudnék faragott
 lúdtollat a csontkezükbe
 hogy a saját kezükkel húzzák át
 a második világháború okát

hogya hinni tudnék megmásznám
 a legmagasabb hegyet
 ha szívem bírná amely megtöretett
 és friss szelet levegőt szívnék

hogya ne sírjon több magyar gyerek
 hogy erdélyben délen és a felvidéken
 vidám emberek piknikkosárral
 ne osztrák sárral józseffel vagy

mária teréziával és frakkos francia
 brit és amerikai urakkal
 kártyázzak briddzsel vagy tarokkal
 hogya hinni tudnék hogya hinni tudnék

Megírhatatlan családregény

józsi nagybátyám valahol elmaradt
 valahol idegen földet választott nyughelyül
 neki egy pofaszakállas agg
 mert meggondolta megfontolta

hogya hullottak rá a levelek
 nem azok amelyeket könnyel-vérrel
 megírtak de veresek és aransárgák
 mint amik gurulnak a hadiszállítókhöz

józsi nagybátyám úgy döntött nem jön
 nem jön haza egy földi hazába
 gránát röpítette egyenesen az égbe
 így döntött egy öreg pofaszakállas

miután meggondolta és megfontolta
 így sült el a történelem gavriló princip
 pisztolya megölt egy magyargyűlölőt
 de a történelem meggondolta-megfontolta

józsi nagybátyám magvaszakadt
 a sors csodája az özvegy utódai
 ma is élnek gyógyítják új háborúk sebeit
 hálát s átkot szórva a civilizációnak

józsi nagybátyám nem érte meg
 nagyapja erdélyben nagyanyja délvidéken
 csonkoltatta volna tagjait trianonban
 veszítve vagy megtartva magyar tudatát

józsi nagybátyám idegen földben
 idegen testeteket mereven ölelve
 csont a csonthoz mint kihalt mamutok
 és jég az örökkévalóság és porrá lesz a föld

józsi nagybátyám nem tudja elpusztul
 a föld és bankárok aranyai veresek és sárgák
 józsi nagybátyám nem tudja bankók
 részvények sok tucat érvényét a nap

a hűlő vörös óriás annullálja vagy távoli tájakról
 kisbolygót küld a világűr s megsemmisül
 a srápneltűzben mert valahol a táguló szemű
 mindenségben meggondolták-megfontolták

Veszélyes március

„Fekete fűvön
betakart a köd.
Nem látom a földre hulló madarakat”
Bak Rita: Tavaszváró

földre hulló madárcseppek ünnepi eső
ködben borong a március öreg vagy fiatal
éppen a pilvax felé járnék harsány külföldiek
a közben hahotázva mit sem tudnak minderről

már kinyomtatták de fáj még a tizenkettedik
a legkevésbé reményteljes
új s nagyon idegen hatalom sompolyog
mosolyát fekete szakállába rejt

micsoda fogak disznót nem de téged felőrölnek
és egy balga nőn múlik európa elrablása

*

hercegem az esernyő alatt
látod folyik a műsor a magyar remél
talpra ha idén is elszavalják
saját hazánkban rabok nem leszünk

Assisi Szent Ferenc (Hommage à Turi Endre), zománc, 1996

Magyarok a rendszerváltásban

Pozsgay Imre emlékére

Pozsgay Imre volt államminiszter, egyetemi tanár életének nyolcvanharmadik évében hunyt el. A hír hallatán, mivel vitathatatlan szerepe volt a rendszerváltásban, az első gondolatom az volt, hogy vele együtt a rendszerváltáshoz fűzött egykori remények is sírba szálltak.

Első emlékeim után kutatva fél évszázadra kell visszanyúlnom. Elsőéves egyetemista voltam, határon túli magyarként talán az első fecskék egyike, aki Budapestre került egyetemre. Egyszer híre ment, hogy Pozsgay Imre, az MSZMP magas beosztású tisztségviselője, aki abban az időben kulturális miniszter volt, előadást fog tartani az egyetemen. Újdonsült ismerőseim egy része lelkesedett, egyre kapacitáltak, hogy hallgassam meg, a kollégák más része fanyalgott. Nem voltam még jártas a fővárosi szellemi életben, de ez a megosztottság határozottan kíváncsivá tett a híres-neves előadó személyiségére.

Nos, első emlékeim ehhez az előadáshoz kapcsolódnak. Ha jól emlékszem, a szocializmus fejlődésének jövőjéről beszélt. Egy kicsit vonakodtam is kezdetben, hogy végighallgassak egy újabb dicshimnusz a „szuperállam” egyik vezető tisztségviselőjétől, ám annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor azt hallottam, hogy az előadó a társadalom értékzavarairól és ezzel összefüggésben a rendszer fogyatékoságairól beszél. Minden rendszer akkor kezd működési zavarokkal küszködni, amikor elmarad a visszajelzés. Mi az, ami nem működik olyan jól? Mi az, ami jobban működhetne? Ha ez a kiértékelő, visszajelző lépés, a személyes értékelés elmarad, a legnemesebb cél is veszve van. Tőle hallottam először a feed-back mechanizmusról. Arról, hogy például az emberi test mennyire szervezeten, milyen összehangoltan működik annak a szabályozó mechanizmusnak köszönhetően, amelynek a titka a negatív feed-back, azaz a negatív visz-

szacsatolás. Ahogyan a termosztát érzékeli a hőmérsékletváltozást, és annak függvényében hol bekapcsolja, hol leállítja a fűtést, úgy szabályozza a hipofízis a hormontermelést, egy társadalmi rendszer meg az újratermelődését. Ha ez a finom kiegyenlítő mechanizmus hiányzik (a szervezet számára nem áll éppen annyi hormon rendelkezésre, mint amennyire szükségünk van, illetve ha egy gazdasági-politikai rendszer nem figyel eléggé önmagára, nem korrigálja a hibákat), menthetetlenül pusztulásra van ítélve.

Fiziológiába csomagolva ilyen rendszerkritikát sem előtte, sem utána nem hallottam. Szavainak ma nagyobb aktualitása van, mint fél évszázaddal ezelőtt. A szocializmus ráment a feed-back mechanizmus hiányára, az elmúlt 25 év tanulsága szerint ezért siklott félre (és lett azzá, amivé lett) a rendszerváltás is. De minden jel szerint a nyugati civilizációnak is ez vakság vet véget.

Az elmúlt fél évszázad alatt személyesen is megismerkedtünk, többször találkoztunk, beszélgettünk. Mindig valamilyen közösségi ügy hozott össze bennünket. Nézetem szerint életpályája azon ritka életpályák közé tartozik, amelyben a személyes és közösségi célok egyszerre valósulhattak meg. Pályája meredeken ívelt fel. Csozáltam szókimondását, bátorságát, egyenességét, de minden szavát, lépését a mértéktartás jellemezte, valamilyen képzeletbeli harmónia megteremtésére törekedett. Nem rajta múlt, hogy a volt szocialista társadalom értékzavarain nem tudott úrrá lenni. Irreális minden elképzelés, hogy többet tehetett volna szűkebb és tágabb környezetéért, nagyobb hatással lehetett volna a gazdaságra, a politikára, az államra, a globális világra. Főleg holta után azt a vele szemben tapasztalható elvárást tartom irreálisnak, amely a rendszerváltozáshoz kötődik. Talán lehetett volna még markánsabban és még korábban szólni

arról, hogy szürrealisztikus kaland az egész, a mögöttünk hagyott múlt is, de főleg az út, amelyre az ún. rendszerváltással léptünk.

Azt gondolom, hogy szólt is. Nem mondható szerencselovagnak, ahogyan egyesek szeretnék utólag beállítani. Egyébként is méltatlannak tartok Pozsgay Imrével kapcsolatban minden fanyalgást. Ahogyan méltatlan volt vele szemben minden kommunizálás is azok részéről, akik úgy érezték, hogy az ő félreállításával rúghatnak labdába. Mint határon túli magyar kisebbségi úgy látom, hogy az irigységgel és emberi kisszerűséggel, amely talán a legjellemzőbb sajátossága a magyar valóságnak, neki is meg kellett küzdenie. Egykori baloldali, majd az új jobboldali „szövetségesei” egyaránt irigyek voltak rá, ha úgy tetszik: hálátlannak bizonyultak. Mert mondhat bárki bármit, Pozsgay Imre nem csupán az egyetlen volt, aki az egykori állampárt politikusai közül csakugyan tevékenyen részt vett a korábbi rendszer kritikájában és lebontásában, de tőle telhetően mindent megtett, hogy a rendszerváltás – többpártrendszer, piacgazdaság, nyugati orientáció stb. – ne járjon azzal a társadalmi összeomlással és katasztrófával, amivel járt. Pozsgay Imre tudott és mert széles társadalmi összefüggésekben gondolkodni. Számomra ő volt az elmúlt fél évszázad legnagyobb formátumú magyar államférfija.

Marad a kérdés: honnan, milyen forrásból táplálkozik a vele szembeni fanyalgás? Azt, hogy Pozsgay Imre reformer volt, és támogatta a gondolatszabadságot, a demokrácia kiterjesztését és térhódítását, kevesen vitatják. Más az, amit hallgatólagosan felrónak neki. Mint történelmi szereplőt sokan „nacionalistának” tartják. Amikor közel fél évszázada betévedtem az említett órájára, a fanyalgók részéről ugyanezt a nótát hallottam. Holta után még mindig ugyanezt a nótát hallom.

Időközben szegényebb lettem én is néhány illúzióval. Ennek ellenére a nemzet – egyesek részéről túlságosan elvont – mítoszától még mindig nem sikerült teljes egészében megszabadulnom. Talán, mint kisebbségi magyar, nem is tudok soha, annak ellenére, hogy ennek a mítosznak a szertefoszlását (vele a közösségek erodálódását) magam is napról napra látom.

Ki-ki a maga módján egy jobb, kiszámíthatóbb világ működésének a logikáján töpreng, anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is teljesülnének az ilyen reményeink. Ebben a vonatkozásban nincs mit számon kérni egymáson: jól-rosszul mindnyájan a sorsunkat formáljuk. És ha Pozsgay Imre államférfiként, nemzetben gondolkodva, elemi erővel vágyott a világ megváltoztatására, akkor részünkről, maradék kisebbségiek részéről elismerést és csodálatot érdemel. Annál inkább, mert az új álmok – többpártrendszer, demokrácia, piacgazdaság, jogállam, polgári társadalom –, amelyekkel megpróbálták elringatni bennünket, egy tapodtat sem vitték előbbre a világot. Ellenkezőleg, bár a nemzeti gondolat-hoz sokféle baljós érzés és tapasztalat társul, nem mérhető ahhoz a katasztrófhhoz, amelyet a globalizmussal vagy a nyugati orientációval jellemezhető szemléletmód hozott ránk. Nekünk, akiknek volt alkalmunk saját bőrünkön meg tapasztalni a nacionalista őrjöngést, ez az újonnan tapasztalható gazdasági-népjóléti, politikai, szellemi, kulturális összeomlás az, amelyet holtunkig elátkozunk, és katasztrófának tekintünk. És ez a fordulat a legkevésbé sem Pozsgay Imre bűne. Ellenkezőleg. A maga módján éppen ennek a folyamatnak próbált ellenállni.

Pozsgay Imréről szólva bárki részéről aligha maradhat el az a félmondat, hogy ő mondta ki (1989. január 28-án), hogy '56 „népfölkelés” volt. A mai generációnak ez talán már nem jelent semmit, de annak idején történelmi tettnek számított.

Ilyen történelmi pillanat volt, amikor 1991-ben, közvetlenül a délszláv háború kitörése előtt a VMDK II. kongresszusán, Szabadkán 1944 óta először énekeltük el a Délvidéken nyilvánosan a magyar himnuszot. A mai generációnak már ez se mond semmit. Ennek a felemelő pillanatnak részese volt Pozsgay Imre, akkor is, mint általában mindig, az események irányítói között volt, és minden erejével azon dolgozott, hogy a magyar világ magára találjon. Ez volt az a történelmi pillanat, amikor a délvidéki magyar önszerveződésnek több mint 30 ezer tagja volt. A szervezet tartotta a lelket a menekülő délvidéki magyarságban, amelyet mészárszékre próbáltak hurcolni a szerb érdekekért, noha a hatalom a szervezet pusztát létét is fenyegette. Előkészületek folytak az ún. háromszintű – területi, kulturális, önkor-

mányzati – autonómiatervezet kidolgozására, amelyet a háborús események a szervezettel együtt elsodortak. Pozsgay Imre ezen a kongresszuson nem csupán az autonómiatörekvéseinket támogatta, hanem a KENF (Közép-európai Magyar Népcsoportok Fórumának) megalakítását, amit a későbbi események szintén elsodortak, és amire a mai MÁÉRT épp olyan kevésbé emlékeztet, mint ahogyan a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvényből is csak az autonómia lényege maradt ki.

Ha visszatekintek az elmúlt negyedszázad történéseire, és megpróbálok az előttünk levő csődtömegből valamilyen tanulságot levonni, néha arra gondolok, hogy talán akkor sem állnának rosszabbul a dolgaink, ha 25 évvel ezelőtt a jövőnk érdekében semmit sem tettünk volna. A politikai változásról azt hittük, hogy szabadságot és felemelkedést hoz számunkra. Mára kiderült, hogy lídercnyomásos álom volt az egész.

Nemrégiben részt vettem Budapesten a *Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl* című tanácskozáson, amelyen csaknem mind egy szálig jelen voltak azok a határon túli értelmiségiek, akiket annak idején magával ragadott a szabadság mámore, és kezdeményező szerepet játszottak a kisebbségi közösségek politikai megszervezésében.

A beszámolókból egyértelműen kiderült, hogy a határon túli magyar kisebbség számára az ún. rendszerváltás – a közösség szempontjából – maga a katasztrófa. Most nem erről szeretnék beszélni. Mindezt csak azért hoztam szóba, mert a kisebbségi értelmiség „felkészületlensége” (pontosabban: a nemzeti közösség sorsáért felelős értelmiség hiánya) miatt már a kezdet kezdetén lépést veszítettünk.

A már említett (első generációs) értelmiségi kényszerpályák nem kedveztek a kommunista rezsim politikai, gazdasági és szociológiai kritikájának, egyáltalán a valóság tisztánlátásának. Úgyszólván megszűnt a szuverén kisebbségi szellemi élet, az önvédelmet szolgáló politikai gondolkodás (ha volt egyáltalán) leállt, köldöknézésben merült ki minden. Így aztán az összeomlás után az új világ építése kimerült a régi világtól való elhatárolódás unalomig való ismételtetésében, ami gyakorlatilag a kommunisták szapulását jelentette. Közben nem vettük észre, hogy a fen-

nen hirdetett „demokrácia” és „többpártrendszerű parlamentarizmus” paravánja mögött olyan új szervezett politikai (pénzügyi) hatalom telepszik ránk, amelyhez képest a csökkent „kommunista mozgalom” is leányálom. A rendszerváltoztatás nem csupán a mi részünkről – zöldfülű kisebbségek részéről – volt ugrás a sötétbe, hanem szinte mindenki ludas ebben, aki a kelet-európai társadalmi változásokban részt vett.

Miért volt ez a nagy kapkodás, sietség? Milován Sándor itt jön a képbe. A kárpátaljai helyzetről beszélve azt találta mondani, hogy „a kisebbségben élő ember hasonlít az életfogytiglanra ítélt rabhoz, szakadatlanul változásban reménykedik”. Aki a hosszú várakozásban kimerülve azt hiszi, hogy mindenféle felfordulás jól jön neki, valamit majdcsak sikerül kihoznia belőle.¹ Ilyen értelemben jelentett számunkra „fény sugarat” a váratlanul ránk szakadt politikai változás (felfordulás). Nemcsak „életfogytiglanra ítélt raboknak” éreztük magunkat, de hosszú évtizedek után hangadó értelmiségünk tudálékossága, cinizmusa, egyoldalúsága, nemritkán nemzetellenessége is kezdett már az idegeinkre menni. A divatos szolgálalkúságnak, az „antidemokratikus” lelkületnek szeretnénk volna véget vetni. Azt reméltük, hogy a divatos kényszerpályák mellett más alternatív értelmiségi életstratégia-modellek is megjelennek.

Nem így történt. Miközben szidtuk a kommunistákat, ha kellett, ha nem, eszünkbe sem jutott, hogy ezzel az alapállással milyen jó szolgálatot teszünk az új haramiáknak, akik most szemmel láthatóan sírba akarnak vinni bennünket.

Olyan világ formálódik körülöttünk, amelyben nemhogy tiszta múltú, nemzetben (közösségben) gondolkodó értelmiségiekre nincs szükség, hanem egyáltalán ez a szociológiai kategória mint társadalmi szerepkör feleslegessé válik.

Az emberek agyát és figyelmét – ismétlem – ma a politika köti le másod- és harmadrangú problémákkal. Az emberek figyelmét el kell vonni a valós és súlyos szociális gondokról. Értelmiség helyett ott van nekik a bulvársajtó. Aligha jelent vigaszt, hogy ez a folyamat nem csak bennünket

¹ Milován Sándor: *Színjáték a felgördült vasfüggöny mögött*. Elhangzott a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által szervezett konferencián. (Budapest, 2014. október 17.) Megjelent az Aracs 2016. március 15-ei számában.

érint, ugyanebben a cipőben járnak nálunk élet-erősebbnek hitt népek is.

Pozsgay Imre nemzetegyesítő személyiségének hiányát még sokáig kell nélkülöznünk. Hitt az új kezdetekben, a demokráciában, egy jobb világban, a népek megbékélésében, a nemzet fel-emelkedésében, mindabban, amit rendszerváltás

alatt értettünk. Sajnos, nem láthatta megvalósulni mindazt, amiért küzdött, illetve ami a rendszerváltásból megvalósult, az nálánál nagyobb csalódást legfeljebb nekünk, délvidéki magyaroknak okozott.

Halála mély szomorúsággal tölt el bennünket. Emlékét megőrizzük.

Együvé tartozás, színes linó, 1976

Tudósok vagy az elefántcsonttornyok őrei?

Krausz Tamás és Ungváry Krisztián vitája során meglepőnek nem mondható, de mégis szemléletes mondatok hangzottak el. Krausz Tamás nyíltan beszélt arról, hogy ő ideológiai alapon fölállított premisszákat alapján végzi kutatómunkáját, és hogy ezek számára megkérdőjelezhetetlenek. Amennyiben ezek közül bármelyiket is föladná, azzal az egész munkássága homokvárként omolna össze. Az álszentség mindig teher, ebben a kérdésben is az, hiszen alig találunk olyan tudós embert, aki a kutatás megkezdése előtt ne így járna el, lényegében a kutatómunka előfeltételét képezi.

A gond nem is ezzel van. A termékeny, előremutató gondolkodás akkor akad meg, ha ezeket a premisszákat elefántcsonttoronyba zárjuk. Azokkal a nyelvészekkel is ez történt, akik intézményesített keretek között képviselik a magyar nyelv finnugor eredetét.

Ugyan nem hangsúlyozzák, de ma már az úgynevezett finnugoristák is – ha az elméleteikről beszélnek – hozzáteszik, hogy tulajdonképpen csak nyelvi rokonságról beszélhetünk. Korábban ez sem volt ennyire egyértelmű. Igenis volt arra irányuló törekvés, és legfőképp a nyelvészek oldaláról, hogy a magyarság eredetére vonatkozóan egy olyan átfogó értelmezést tárjanak elénk, amely a feltételezett nyelvrokonság következtetéseit kivetíti más területekre is, mint például a történelem. Azt a látszatot teremtve ezáltal, mintha a nyelvi rokonságon kívül a magyarság eredete, története és a kultúrája is az ugor, illetve finnugor népeken keresztül lenne értelmezhető. Tanulmányaim során én magam is ezt tapasztaltam.

Az utóbbi időben azonban ez a törekvés láthatóan megfeneklett, mivel a különböző tudó-

mányágak fejlődésének következményeként sorra megkérdőjeleződnek azok a korábban biztosnak hitt feltételezések, amelyek a nyelvészek nyomására kialakultak. Például a több száz évtörök eredetű jövevényszóra a nyelvészek úgy próbáltak magyarázattal szolgálni, hogy semmiféle régészeti bizonyítékkal nem rendelkeztek. Így teljesen bizonytalan történelmi feltételezéseket hangoztattak, közülük többet még ma is iskolai történelemkönyvekben oktatnak, miközben bebizonyosodott róluk, hogy alaptalan elképzelésekről van szó.

Még neves kutatókat is magyarázkodásra kényszerítenek, ha a magyarság eredetéről olyan véleményeket fogalmaznak meg, amelyek nem teljesen esnek egybe a fő irányvonallal, ami visszataszító, és szembemegy a tudományos gondolkodással. Sajnos ez a fajta hozzáállás nem csupán ennél a tudományágnál van jelen, például a közgazdaságtan esetében is ugyanez tapasztalható.

Úgy tűnik, még mindig kényelmesebb a 19. században élő Vámbéry Árminnal előhozakodni, egyfajta népi-urbánus vitává átminősíteni azt, ami igazából a tudományról kellene hogy szóljon, mint interdiszciplináris szempontokat szem előtt tartva szembenézni az új lehetőségekkel.

Ha még nem is annyira látványos, de azért itt-ott már mutatkoznak biztató jelek, akár még a Tudományos Akadémia háza tájáról is, amelyek arra engednek következtetni, hogy oldódik az a fajta belterjesség, amely hosszú idő óta jellemzi ezt a területet.

Az új kutatási lehetőségek azonban a ma még meglévő elefántcsonttornyokat is előbb-utóbb ledöntik. Ebben joggal bízhatunk.

Madár János

A fűszálak tiszták, élesek

A fűszálak tiszták, élesek.
A mezők kavicsait hiába mossuk.
Sár tapad lépteinkhez.
Az emlékeket szélesre tapossuk.

Megyünk a múlt emelkedőin.
Ismeretlen domb a bokrok atyja.
Riadt rögök gurulnak elénk.
A porszemeket fürgeteg zúgatja.

Szél fúj a szántóföld helyén.
A kő, a lábnyom semmibe lát.
Az utak elköltöztek innen.
A csiga is elhagyta otthonát.

Üres házak labirintusa.
Minket itt senki se vár.
Nincs gyermek, ki rokonunk volna.
Minden ágon idegen madár.

Az erdő lombja megváltozott.
A fát, füvet föl sem ismered.
Miféle táj mögül hallik?!
Honnan a zokogó üzenet?!

Merre sírnak őseink?!
Egyetlen hazánk is hol?!
Zászlós erünk kiserkenne.
Megmaradt vérünk tüzet dobol.

Lázasan lüktet koponyánk.
Homlokunkon égbolt van.
A nap sugara is fönn lélegzik.
Hold hiszi létét a magasban.

Arcod fölött csillag kering.
És éjszaka hull a köre.
Ha eljön a fekete, sűrű csönd.
Beleszédülsz az időbe.

Álmatlanul

Éjszakám, bölcsőm elveszett.
Már árnyéka sincs lassan a csöndnek.
Elvetél velünk a történelem.
Múltunkon, jövőnkön rögök nyüzsögnek.

Arcunkat a bogarak telemásszák.
Hangyát, fűszálat hiába tenyészik a lét.
Szemünkből elfogy az oxigén is.
Ki menti meg a lélegzet törékeny fényét?!

Bezár minket az ég horizontja.
A hold minden csillagot éjbe fog.
Ez a gazdátlan domb mintha szívem volna.
A behorpadt táj fölött szülőföld dobog.

Hullámszik vér a véremig.
Az alvadt fejfák némán feleselnek.
Addig szeress hófúvást, tengert!
Míg az utolsó tél ablakai lelkünkre lelnek.

Utolsó könyörgés

Elhagyott temetők fölé vagyok kitűzve.
Tépett zászlóként sorsomat lengem.
Kagylók, hínárok szorítanak sírástól sírásig.
Az iszaptól segíts — — — föl engem!

Fáj, dalom

Hallgat a sziklamély.
A kő — — — néma elem.
Csönd figyelmeztet a létre.
Minden szó seb és intelem.

Örökség

Egyetlen jövőnket
múltunk megalázza.
A magyar nép ellen
történelmünk vét.

Őseink vérében
mégis megmaradunk.
Ha fölemeljük szívünkig
a holtak anyanyelvét.

Végleges arc

Megérint az egyetlen csillag.
Éghez és tengerhez nőtem.
A mindenség fénye hullámszik.
Tűz és víz iszik már belőlem.

Bika-sámán I., zománc, 2006

„Őseinket felhozád...”

A nagyszentmiklósi kincset 1799-ben találták meg Erdélyben, a mai Románia területén, és Bécsben, a Kunsthistorisches Museumban őrzik. A 23 aranyedényből álló készletet anyaga, művészi kidolgozottsága, motívumainak szépsége révén európai fontosságú leletként tartják számon. A kincsről könyvtárnyi irodalom született az elmúlt bő két évszázad során, számos neves kutató foglalkozott a leletekkel. Ennek ellenére még mindig sok a talány a kincs körül, mivel sem készítői etnikai hovatartozásáról, sem az edényeken ábrázolt jelenetek értelmezéséről nem született egyértelmű magyarázat.

A három különböző, de egymással szorosan összefüggő cikk remélhetőleg irányt mutat a kincs egyes elemeinek a pontosabb meghatározásában, és magyarázatot adhat az eredetével kapcsolatban.

I.

Werbőczy István címere és a nagyszentmiklósi kincs állatküzdelmi jelenete

A címerek használata a régmúlta vezethető vissza. Már az ókorban is használtak a harcosok pajzsaikon különböző megfélemlítő és megküldözöttető jelzéseket.

A középkori címerhasználat a keresztes hadjáratokhoz kapcsolódik. A sokféle vidékről összesereglett katonai egységeket csak a zászlók és a pajzsok jelvényei különböztették meg egymástól, illetőleg azok alapján lehetett megállapítani, hogy a csatában barát vagy ellenség közeledik. Később, a lovagi tornákon a páncélba öltözött küzdő felek szintén alkalmazták saját ismertető jelvényeket.

Amikor II. András keresztes hadjáratot vezetett Jeruzsálembe (1217), a magyarok megismerkedtek a címerhasználat korai formáival, és

a katonai vezetők címet vettek fel. A címerek kialakításakor a nemzetségi jelvényeket foglalták pajzsba, vagy más motívumokkal kombinálták őket, de megtörtént, hogy egy más országbeli harcos társ címerét vették alapul (lásd 1. ábra).¹

Az Árpád-korban elsősorban a hivatali életben részt vevők alkottak maguknak címereket. Ez többnyire az akkori főnemességet érintette, de a hivatali élet kibővülése (pl. III. Béla idején a kancellária megszervezése) maga után vonta a köznemesek címerhasználatának a kialakulását.

A XIV. század változást hozott a címerhasználatban is. Károly Róbert idejéből származnak az első címeradományozások Magyarországon. Egyrészt Itáliából magával hozta a nyugat-európai címeradományozás szokását, másrészt a hozzá hű nemeseket tüntette ki címerrel, ami hatalmának megszilárdítása szempontjából is fontos volt. Hiteles címeradományozások a XIV. századot megelőző korokból nem maradtak fenn.²

A címerek utáni igény Zsigmond király idején jelent meg. A magyar nemességnek az a része, amely a kíséretéhez tartozott, vele tartott európai útjaira. Feljegyezték, hogy az 1414. évi konstanzi zsinaton részt vevő nemeseket a környéken szállásolták el, és szállásaik kapujára kifüggesztették a címereiket. A címet nélkülöző magyar nemesek ezután igyekeztek pótolni a hiányt.³

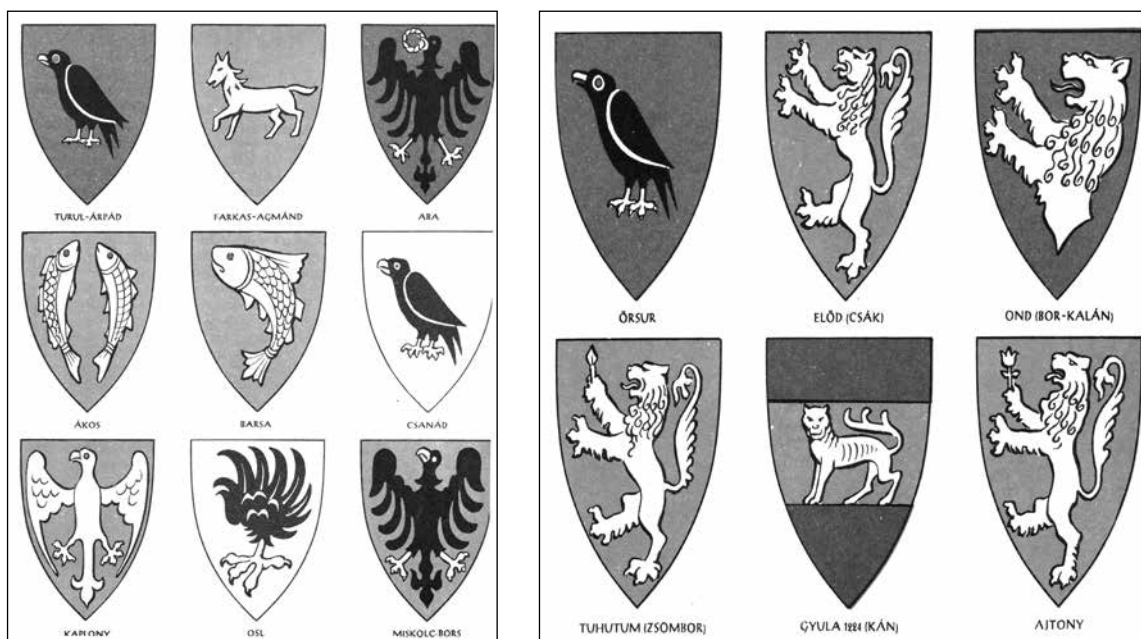
A címer azonban nem volt a nemesség kritériuma. Címet a nem nemesek adomány nélkül is használhattak. Sok gazdag polgárnak volt címere, viszont a nemesi családok egy nagy része csak a késő középkorban vett fel címet.⁴

¹ NYULÁSZINÉ STAUB Éva: Címerhasználat a középkorban. *Rubicon*, V. évf., 1994/4–5. 20. o.

² ÁLDÁSY Antal: *Címertan*. Attraktor Kiadó, Budapest, 2008. 73. o.

³ Uo. 80. o.

⁴ KUBINYI András: Egységes nemesség? *Rubicon*, 1994/4–5. 15. o. (a továbbiakban: KUBINYI 1994)

1. ábra: Magyar nemzetségek címerei (Györffy György nyomán)⁶

Ezzel kapcsolatban szokták idézni Werbőczy István *Hármaskönyvéből* azt a részt, mely szerint „...a címer, amelyet a fejedelem valakinek ad, a nemességnek nem szükséges kelléke, hanem csak ékessége”.⁵ Ezáltal mintegy alátámasztják azt a gondolatot, hogy a magyar nemesség nem érezte feltétlen szükségét a címernek. A címeradományokban részesült családok sok évszázados múltra tekintettek vissza, és korábban is részt vettek már az ország igazgatásában anélkül, hogy címerük lett volna.

A legrégebbi címeradomány 1326-ból származik, amelyet Károly Róbert adott Imre fia Miklós-nak, az Enyerey Herczegh család őseinek. Az adomány egy sisakdísz, amelyet az oklevél leír, de kép nincs róla. A sisakdísz egy sólyommadarat ábrázolt, melynek kiterjesztett, kék színű szárnyain kis lóherelevelek függöttek. A sólyom csőre felett egy aranyleveles ág emelkedett ki.

A legrégebbi olyan címeradomány, amelyben a címet leírják, de még nem ábrázolják, a Semsey család 1401. április 24-én kelt címereslevele. A címer ezüsttel és kézzel osztott pajzson ugró vörös szarvas, amelynek jobb szarva arany, szarvai között arany kereszt.

A neves címerkutatók óva intenek mindenkit a címerszimbólumok magyarázatától. „Általá-

ban... a címerképeknek bizonyos meghatározott jelentőséget tulajdonítani nem lehet, mert ezzel a monda és a költészet terére kalandozhatunk el és veszélyeztethetjük a heraldika tudományos jellegét” – fogalmazta meg Áldásy Antal *Címer-tan* című könyvében.⁷ A címerábrázolások magyarázata tekintetében Bertényi Iván szintén óvatosságra int: „...különösen óvatosságnak kell lennie napjaink kutatójának... hiszen a két-háromszáz éves magyarázat már elég réginek látszik a... félezer éves szimbolikának megfejtéseként, s átvétele vaskos tévedésekhez vezethet”.⁸

Már a legkorábbi címeradományozásokon megjelenik a sas és a szarvas ábrázolása. Önmagában ez még nem jelent semmit, hiszen például a sas a legelterjedtebb madárábrázolás a címereken. Az uralkodói adományban a nemesi címereken gyakran jelent meg, ami az uralkodó iránti hűséget fejezte ki. Zsigmond király az adományozásokon előszeretettel alkalmazta a birodalmi sast, a Jagellók a lengyel sast, a Habsburgok a kétfejű sast.

A szarvas is a legelterjedtebb állatábrázolások között szerepel. A nyugati vadászlegendákban gyakran jelenik meg Krisztus szarvas képében, olykor kereszttel az agancsai között.⁹ Ilyen

⁵ Uo. 69. o.

⁶ LÁSZLÓ Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*. Gondolat, Budapest, 1967. 70–71. o.

⁷ KUBINYI 1994. 60–61. o.

⁸ BERTÉNYI Iván: *Magyar címer-tan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 51. o.

⁹ LÁSZLÓ Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*. Gondolat, Budapest, 1967. 27. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ 1967)

2. ábra: A vajai és luskodi Vay család bárói címere¹⁰

3. ábra: A zichi és a vásonkeői Zichy család ősi nemesi címere¹¹

ábrázolást láthatunk például a Vay és a Zichy családok címérében (lásd: 2. és 3. ábra).

A szarvas egyszerűen mint a természeti-környezeti körülmények jelképe jelenik meg (pl. Homok község pecsétje 1902-ből – lásd 5. ábra), vagy beszélő címerként (amely utal a címer tulajdonosának nevére vagy származására) az erdélyi Szarvassy család címérében, amelyet 1667-ben kaptak Apaffy Mihály erdélyi fejedelemtől. A hasított címer bal oldalán a nyílveesszővel átlőtt nyakú, ágaskodó szarvas legfeljebb csak ábrázolásában hasonlít a korai címerekre, de ebben az esetben az ábrázolás célja a család nevének jelképes megörökítése. A címet a család vitézségért kaphatta, amit a hasított pajzs jobb oldalán a kivont karddal álló, annak hegyén törökfejet tartó vitéz jelenít meg (lásd 4. ábra).

A szarvasábrázolás azonban olyan családok címereiben jelenik meg, több esetben szarvasvadászatra utaló kép (a nyíllal átlőtt nyakú szarvas), amelyeket a magyar nemesi családokról írt többkötetes könyvében Nagy Iván „legrégibb ősi családak”-nak tart. Az említett családok azonban csak „...a XII. és még inkább a XIII. századig adatolhatják hiteles okmányokkal a nemzedékrendjüket, azontúl a »hagyománynak«-nak igényelt (legtöbbször újabb keletű) regék hivatnak tanúságot” – írta a szerző.¹² Valamelyik

címeren együttesen jelenik meg a szarvas és a sas, valahol csak a sas látható, de van olyan, mint például Kökényesi Jakab és Balázs 1428. június 22-én, Zsigmond által adományozott címere, ahol feltűnik a griff is.¹³ A Zichyek címéről Nagy Iván megemlíti egy olyan családi legendát: „...miszerint a család egyik őse a hunnok korában egy szarvas útmutatása mellett gázolt át Meotis taván és úgy kalauzoló a hunnokat is; innen lenne a család címere”.¹⁴ A neves kutató is megfelelő óvatossággal írja le a mitológiai történeteket, és külön kezeli a legendát a hiteles adatoktól.

4. ábra: A Szarvassy család címere¹⁵

Az ábrázolások mégis arra engednek következtetni, hogy – Bertényi Iván közlése alapján

¹⁰ NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 12. kötet, 98. o. (a továbbiakban: NAGY 1988)

¹¹ NAGY 1988. 11. kötet, 436–437. o.

¹² NAGY 1988. 1. kötet, 49. o.; 7. kötet, 49. o.; 9. kötet, 91. és 368. o.

¹³ KUBINYI 1994. 14. o.

¹⁴ NAGY 1988. 368. o.

¹⁵ NAGY 1988. 10. kötet, 498. o.

– nemcsak a német nemesi címereken jelennek meg a mitológiai alakok, hanem a magyar eredettörténet alakjai is beépültek a korai címerek jelképállományába.

5. ábra: Homok község (Ung megye) pecsétje¹⁶

A középkori eredetű szürtei (Szürte, Ungvári járás) római katolikus templom egyik falában a környéken egyedülálló sírlap áll (lásd 6. ábra). A késő középkori sírlap eredetileg az épület belsejében fedett be egy sírt, majd később, számunkra ismeretlen oknál fogva azt a templom falába építették be. Lövei Pál leírása szerint a 216 × 99 cm-es sírkő a Sztritei (Szürtei) család egyik, 1500-ban elhunyt tagjának, valószínűleg Osvátnak állít emléket. A kőlap egy páncélos vitézt ábrázol fegyverzetével, akinek lábai oroszlánon nyugszanak. A fej mellett két címerkép is látható. A jobb oldali címerpajzson balra forduló, fején nyíllal átlőtt oroszlán. A bal oldali pajzson „kerek, csatszerű motívumból nővő kereszt (országalma körítő szalaggal?), az enyhén kiszélesedő szárvegződésű felső keresztszáron ülő, jobbra forduló, hosszú farkú madárral, előtte a pajzs jobb oldalán háromágú, lilomos koronával”.¹⁷

A jobb oldali címerpajzs, amely a nyíllal átlőtt oroszlánt ábrázolja, megfelel annak a címeradománynak, amelyet 1418. március 19-én Csapi András a rokonaival együtt Luxemburgi Zsigmondtól kapott. A Csapiak mellett ugyancsak a Baksa rokonsághoz tartozó Szécsi, Agocsi, Szerdahelyi, Sóvári Soós, Bacskói (Bacskai) családok egyes tagjai, valamint Sztritei László

fiaival, Istvánnal, Jakabbal és Tamással együtt használhatta a címet. A bal oldali címerpajzsról nincsenek adatok, feltehetően az elhunyt anyjának a családi címere volt.¹⁸

6. ábra: A szürtei sírkő rajza 1885-ből.

A vitéz fejénél akkor még jól kivehetőek voltak a címerek.¹⁹

Nehéz egyenes kapcsolatot találni a nyíllal átlőtt nyakú szarvas és az átlőtt fejű oroszlán között. Lehet, hogy a levadászott oroszlán a hősiesség jelképe, s nincs köze a legendabeli szarvasvadászathoz. Az is feltételezhető azonban, hogy a jelképes vadászat összeforrott a nemesi címerek oroszlánjával. A másik, ismeretlen címerben összefonódik a királyság és a kereszténység, valamint egy nemzetségi jelkép a madár révén – ez egy sast vagy sólymot ábrázolhat.

Két legendára is visszavezethető a szarvas és a szarvasvadászat jelképe. Az egyik Emese álma, ennek a leírása Anonymus krónikájában jelenik meg. A legenda szerint Ügyek, Szkítia vezére feleségül vette Emesét, majd megszületett Álmos fiuk. „Az Álmos nevet azonban isteni közbelépés eredményeként nyerte, mivel várandós anyjának álmában égi látomás jelent meg turulmadár képében. Az reászálván mintegy teherbe ejtette és tudomására hozta, hogy ágyékából di-csőséges királyok származnak majd, akik azon-

¹⁶ KTÁL F. 7., op. 1., od. zb. 23., f.3.

¹⁷ LÖVEI Pál: Középkori sírkövek: Kisvárdá, Szürte, Ungvár. In: *Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig*. Szerkesztette: Kollár Tibor. Nyíregyháza, 2013. 217–223. o. (a továbbiakban: LÖVEI 2013)

¹⁸ LÖVEI 2013. 220–221. o.

¹⁹ LÖVEI 2013. 218. o.

ban nem saját földjükön fognak sokasodni.”²⁰ Az Emese szóban a kutatók szerint a régi magyar „anya, anyaállat” szó rejtőzik.²¹

A másik legendát Kézai Simon jegyezte le: „Történt pedig, hogy egy nap vadászni igyekeztek (Hunor és Magor) Meótisz ingoványaiba, amikor is a pusztaságban egy gímszarvas jelent meg előttük; ők üldözőbe vették, az meg menekült előlük. Ott azután végérvényesen eltűnt a szemük elől...”²²

Egy másik helyen szintén Kézai Simon krónikájában szerepel: „Etele király címere, amelyet a pajzsán viselt, egy madárhoz hasonlított – magyarul turul a neve –, fején koronával. Ezt a címert egészen Géza fejedelem idejéig... mindig magukkal hordták a hadban.”²³

Visszatérve a középkori magyar nemesi címerek kialakulására, Györffy György fedezte fel, hogy a honfoglaló nemzetségek címereibe olyan mondai alakok kerültek, mint például a fejedelmi család turulja.

László Gyula régészeti kutatásai során olyan megfigyelést vetett fel, hogy a különböző népek állatküzdelmi jeleneteinek ábrázolásaiban eredetmondák rejlenek, az állatalakot öltött ősök küzdelmei jelennek meg.²⁴

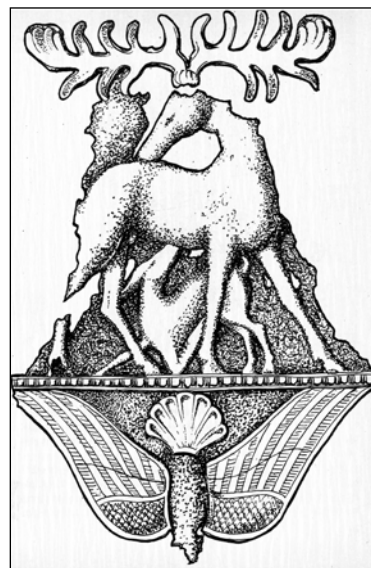
Egy, Mongóliában, Noin Ulában megtalált szőnyegen olyan ábrázolást fedeztek fel, amelyen egy sas lecsap egy szarvasra (lásd 7. ábra). László Gyula azonban a jelenet tűzetes megvizsgálásakor arra a következtetésre jutott, hogy a madár nem vadász módjára viselkedik, mivel a vadászmadár az áldozat gerincét roppantja össze, és csőrét az áldozat szemébe vájja. Úgy vélte, hogy a szőnyegen valójában egy megtermékenyítési jelenet látható. Magyarázata szerint két különböző eredetű nép – a szarvas képében megjelenő erdőlakók és a sas formájában a sztyeppei nomádok – ábrázolása tűnik fel, ami a magyar eredetmondákban is megtalálható.

A szarvasábrázolások mindig agancsos szarvast, azaz mai ismereteink szerint hímszarvast ábrázolnak. Viszont az egyik szkíta kurgánban,

az ún. „Hét testvér kurgán” egyik sírhalmában talált mellédíszon egy agancsos szarvas szoptatja a kicsinyét (lásd 8. ábra).

7. ábra: Nemezrátétes szőnyeg
Noin Ulából – Mongólia, Kr. e. I. század²⁵

8. ábra: Szoptató anyaszarvas –
szkíta rendelésre készült görög munka,
Kr. e. VI. század (Szentpétervár, Ermitázs)²⁶

„A szarvas, hátán sassal”-jelenet megfigyelhető „Lehel kürtjén”, a X. század elején készült csontfaragványon, amelynek származási helyét egyes kutatók az Észak-Balkánra, mások a Kárpát-medencére teszik (lásd 9. ábra). Éppen erről a jelenetről azonban László Gyula azt vallotta, hogy csak a múlt század romantikus történelem-szemlélete látta benne a szarvasmonda ábrázolását. A kürt Bizáncba, a császári ünnepi játé-

²⁰ ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 12. o.

²¹ Uo. 54. o.

²² KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 91. o. (a továbbiakban: KÉZAI 2004)

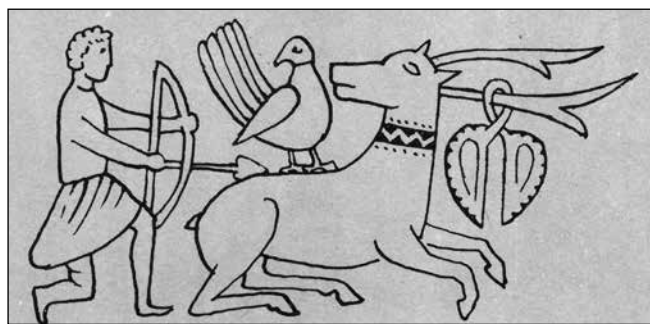
²³ Uo. 96. o.

²⁴ Uo. 48. o.

²⁵ LÁSZLÓ 1967. 56. o.

²⁶ Uo. 37. o.

kokra készült, és a középkori mester ráfaragta a játékok eseményeit.

9. ábra: Lehel kürtje és a vadászcímet rajzos ábrázolása²⁷

Egy másik történelmi lelet is figyelemre méltó hasonlóságokat mutat. A nagyszentmiklósi aranykincs 1799-ben került elő a Maros egyik mellékfolyója, az Aranka partjáról (ma: Románia). 23 leletet őriznek a bécsi Kunsthistorisches Museumban. Sokan foglalkoztak a lelettel, amelynek keletkezését a talajminta-elemzések alapján a 7–8. századra teszik, és az avarokhoz kapcsolják.²⁸ Hampel József kutatásai során rendszerezte a nagyszentmiklósi kincs edényeit, és megszámozta őket. Két helyen, a 2. és a 7. számú korsón láthatunk olyan jeleneteket, amelyeken egy sas (vagy sólyom) az égbe emeli egy nő és egy férfi alakját (lásd 10. ábra). A lelettel foglalkozók a 7. számú korsó ábrázolását – amelyen a sas egy férfit emel az égbe – Fettich Nándor elgondolása alapján Ganümedész-je-

²⁷ Uo. 27. o.

²⁸ A Sümegi Pál által vett talajminták elemzése során 95,4%-os valószínűséggel a 669–862 közötti időszakot határozták meg. BÁLINT Csanád: A nagyszentmiklósi kincs. In: *Rubicon. Az avarok*. 2011/11. 20. o.

lenetnek nevezték el.²⁹ A 2. számú füles korsó ábrázolásában, ahol a sas egy terhes nő alakját emeli fel,³⁰ egyesek Emese álmának legendáját vélték látni. A kutatók többsége inkább a perzsa mondavilág megjelenésére gondol a nagyszentmiklósi kincsen. Ezt azzal magyarázzák, hogy a mezítelenség megjelenítése nem volt jellemző a nomád népek díszítőművészetére. Másfelől Nikola Mavrodinov bolgár kutató azt mutatta ki, hogy a nő alakjának megformálása más módon, mint a perzsák által készített ábrázolások telt idomú nőalakjai, és inkább a sztyeppe népek nőábrázolásaival mutat hasonlóságot a jelenet.³¹

10. ábra: A 2. és 7. számú korsók „égberagadási jelenetei” – a nagyszentmiklósi kincsből³²

A 21. számú csésze alján egy állatküzdelmi jelenet látható, amelyen egy griff csap le egy szarvasra (lásd 11. ábra). Az állatok ábrázolása szinte egybeolvad a képet díszítő indákkal, s az ilyen és ehhez hasonló díszítőelemek miatt nevezték el a stílust griffes-indásnak. Ennél sokkal tisztábban kivehető a jelenet a 2. számú korsó második korongján (ezt hozták összefüggésbe a csodaszarvas-legendával), amelyen a sas által égbe emelt nő ábrázolása is látható (lásd 12. ábra).

²⁹ BÁLINT Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*. Balassi Kiadó, Budapest, 2004. 340. o. (Zeusz Ganümedészt, a pásztorfiút sas képében magával ragadta az Olümposzra, és az istenek pohárnokának tette meg.)

³⁰ LIPTÁK Pál: Embertani következtetések a nagyszentmiklósi kincsről. In: LÁSZLÓ Gyula – RÁCZ István: *A nagyszentmiklósi kincs*. Corvina Kiadó, Budapest, 1977, 179. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ – RÁCZ 1977)

³¹ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977. 91. o.

³² Forrás: <http://www.patriotaeuropa.hu/wp-content/uploads/2012/05/Nagyszentmikl%C3%B3si-kincsek-42.jpg> és http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=123&pid=2225#top_display_media (2015. 02. 16.)

Az állatok küzdelmének megjelenítése meglepően hasonlít a Werbőczy István címerpajzsán található, szarvas hátán trónoló griff ábrázolásához (lásd 13. ábra). Nagy Iván leírása alapján: „A család czímere, amennyire István kancellár gyűrü pecsétéből kivehető, a paizs alján nyugvó szarvas, amelynek hátán grif hatalmasodik.”³³ A hasonlóság akkor is szembetűnő, ha véletlen. A mitológia azonban nem bizonyítja a történelmet.

11. ábra: Állatküzdelmi jelenet a 21. számú csésze aljáról³⁴

12. ábra: Állatküzdelmi jelenet a 2. számú korsó második korongján³⁵

13. ábra: Az állatküzdelmi jelenet rajzos ábrázolása és a Werbőczy-címer pajzsa³⁶

A képi értelmezése az állatküzdelemnek a keresztény korban is fennmaradt. Néhány századdal a kincs keletkezése után készült a székesfehérvári bazilika román kori kőfaragványa, amelyen egy griff leteper valamilyen állatot (lásd 14. ábra). Keresztény jelentése szerint az ábrázolás valószínűleg a jó és a rossz küzdeme lehet, azaz ha más formában is, de megőrizte jelképi tartalmát.

14. ábra: A székesfehérvári bazilika román kori kőfaragványa³⁷

Kézai Simon krónikájában leírja Szkítia földjét, és ír benne egy átjárhatatlan erdőségről is: „Az említett vadon hegyei között egyébként kristály található, és griffmadár fészkel benne... melyeket magyarul kerecsetnek hívnak, költik benne kicsinyeiket.”³⁸ Kézai leírását átvette a XIV. század közepén keletkezett Képes Krónika, majd onnan Thuróczy János 1488-ban Augsburgban

³³ NAGY 1988. 145. o.

³⁴ Forrás: http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=123&pid=2217#top_display_media (2015. 02. 16.)

³⁵ Forrás: <http://www.rovasoldal.eoldal.hu/cikkek/32-nagyszentmiklosi-kincsek-7-szarvas-oroszlan-madar-fejfel-szarvassal.html>. (2015. 02. 16.)

³⁶ In: FRAKNÓI Vilmos: Werbőczy István (1458–1541). Budapest, 1899. Forrás: <http://mek.oszk.hu/05700/05752/html/02.htm#d1e222> (2014. 10. 29.) (a továbbiakban: FRAKNÓI 1899)

³⁷ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977. 69. o.

³⁸ KÉZAI 2004. 92–93. o.

nyomtatott krónikájába is bekerült. Thuróczy János történetírása óriási hatással volt korára, és – Szovák Kornél szerint – munkájának egyes részeit Werbőczy István *„beemelte saját elméletébe, majd munkájába is... a Tripartitumba.”*³⁹

A néphagyományban tovább élő mondavilág sasalakja összefonódik a sárkányéval és a griffével. A ragadozó testű állatként való ábrázolásoktól eltérően a magyar népmesékben a griff valójában madár.⁴⁰

Valószínű, hogy a késő avar kor és a magyarság kereszténység előtti mondavilága nemcsak a krónikákban, hanem a képi megfogalmazásban is fennmaradt. A középkori magyar nemesség tudatosan választhatta címerei jelképének az eredetmondák alakjait, jelképezve elkötelezettségét hazája és nemzete felé. Ha a név kötelez (nomen est omen), pontosabban a név a sorsunk, akkor a választott címer is meghatározta viselőjének a jellemét és magatartását.

Werbőczy István címere mintha a magyarság egész addigi történelmét ábrázolta volna, az eredetmondáktól a kereszténység felvételéig, amit befogalmazott a Tripartitumba (lásd 15. ábra): *„A scytha népektől szakadt vagy származott magyarok ugyanis, elhagyván őshazájukat, a Dúnán innen és túl elterülő felső Pannoniában telepedtek le és Attila vezérük alatt országuk határait messze mindenfelé kiterjesztvén, győzedelmes fegyvereikkel Német-, Olasz- és Spanyolországok határaiba nyomultak be. Végre Szent István királynak, mint valamely mennyből leereszkedett világító fénynek intézkedésére, miután ez babonás és pogány hitüket kiküszöbölte, a katolikus hitvallást fogadták be.”*⁴¹

Egyetlen címer példájából hosszú távú következtetéseket nem vonhatunk le, nem is szabad levonnunk. Werbőczy István címerképe alapján feltételezhető azonban, hogy a középkori magyar nemesség tudatosan alkalmazta címereiben a mitológiai elemeket. Az elmélet igazolása vagy megcáfolása érdekében talán érdemes lenne megvizsgálni a nemesi címerképeket a mitológia, a magyar eredettörténet szemszögéből is.

A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratainak magyar nyelvű megfejtése bizonyítékot szolgáltatna az aranyelet szimbólumainak kapcsolatáról és folytonosságáról a krónikák eredetmondáiban, valamint a középkori magyar nemesség címereiben.

(Folytatjuk)

15. ábra: Werbőczy István címere⁴²

³⁹ Szovák Kornél: Utószó. In: *Képes Krónika*. Osiris Kiadó. Budapest, 2004. 233. o.

⁴⁰ LÁSZLÓ – RÁ CZ 1977. 113. o.

⁴¹ Werbőczy István: Tripartitum.

Forrás: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm. (2014. 10. 31.)

⁴² Werbőczy címerének eredeti fametszete a bécsi Albertina metszetgyűjteményében található, és állítólag Albrecht Dürer rajza. In: FRAKNÓI 1899. Forrás: <http://mek.oszk.hu/05700/05752/html/02.htm#d1e222> (2014. 10. 29.)

Vízi vers

Magzatvízben utaztam,
kádban, teknőben fürödtem,
uszodákban úszogattam,
majd a Sugovicában, és
úsztam a nagy Dunában,
varázs Veránka tavában,
három bányatóban, a Tiszában,
a Marosban, a Szamosban,
a Földközi-, a Fekete-tengerben,
az Atlanti-, a Csendes-, az Indiai-
óceánban, a La Manche csatornában,
ittthon a Ferenc-csatornában,
az Északi-tengerben Lincolnál,
az Ír-csatornában, a nagybaracskai
s a guyanai móló mellett,
Veránkán a jeges árban,
szigetek közt Caribbeanben,
Izraelben, a Vörös- és a Holt-
tengerben,
Írhonban a Liffeyben,
valamint a Shannonban,
és a Boynében;
megannyi hajnal harmatában,
megannyi zápor zuhatagában,
az enyedi vízesésben,
az Arnóban, a Teverében,
Frankhonban a Rhône-ban,
Némethonban a Rajnában,
Dél-Amerikában az Amazonasban,
a Rotaro, a Demerara,
az Essequibo folyóban,
a Río della Platában,
Argentínában, Svájcban pedig
Lugano tavában,
megannyi külföldi uszodában,
a Lake Hope-ban, az USA-ban,
a Balatonban, a Balatonban,
a Lago Trasimenóban
és a Genezáreti-tóban.
No meg éppen Braccianóban.

Európa politikai identitása és a magyar nemzetstratégia

Európai politikai identitás

A kommunista bolsevizmus, proletárdiktatúra nemzetközi szervezeteinek a volt Szovjetunióból való irányítása évtizedeken keresztül nagy veszélyt jelentett Európa biztonságára. A veszély 1917-től 1948-ig közvetlenül, utána pedig a „hidegháború” alakjában közvetve éreztette a hatását az európai államok egymás közti viszonyai-ban.

Európát nehezen lehetett volna megvédeni az USA katonai támogatása nélkül.

A Szovjetunió felbomlásával azonban gyökeresen megváltozott a helyzet. Európának többé nem volt szüksége a katonai támogatásra. Ennek ellenére fennmaradtak azok a katonai szervezetek, amelyek biztosították a katonai védelmet. Ezekben a katonai szervezetekben úgyszólván kizárólag az USA hadiereje vesz részt; 80-90%-ban az USA pénzügyi ereje tartja el őket. Alapjában véve az európai államok megtűrik az idegen haderőt a területükön, de alig vesznek részt benne. Az európai értelmiség tiltakozik a jelenlétük ellen, az európai államok pedig hátat fordítottak neki. Nem csoda. Nem azért vannak Európában, hogy Európával törődjenek, hanem hogy a világ többi részét, elsősorban Ázsiát sakkban tartsák.

Megtörténhet, hogy a jövőben Európa és az USA katonai kérdésekben való nézetkülönbsége visszafordíthatatlan megosztottsághoz vezet.

Tagadhatatlan, hogy a Szovjetunió borzasztó pusztítást végzett az európai nemzeti és keresztény értékekben. Tagadhatatlan azonban az is, hogy az USA is nagymértékben militarizálódott, minden politikai érdeket kihasznált, és relativizált minden emberi-erkölcsi értéket. Ez nem kevésbé romboló hatású az emberi kultúra jövőjére nézve. Különösen az emberarcú európai kultúrát kérdőjelezi meg.

Mára Európa kábult állapotba került, és így is viselkedik.

Az USA katonai erejében „túlnőtte önmagát”, saját és Európa védelmének szükségleteit. Egy agresszív és militarizált civilizáció kezdeményezője lett. Nem csak az új műszaki megoldások áldását terjeszti. Ellenkezőleg. Ezt egyre kevésbé teszi. A műszaki megoldásokat csak hadi felszerelés formájában kínálja és követeli meg a nemzetközi viszonyokban. Világuralomra törekszik, de a folyamatos fegyverkezést másoktól is megköveteli – mert ez gazdagítja leghatékonyabban, ez hozza kizárólagos monopolhelyzetbe mint termelőt és árusítót.

Sajnos Európa is ilyen helyzetbe kényszeríti önmagát, elsősorban a saját belső problémáival van elfoglalva, s többé nem érdekli a világuralom. Európa elvesztette a függetlenségét, önállóságát, s tűri annak az államnak a dominanciáját, amelynek minden sejtjében, pólusában ott bujkál a világhatalmi terjeszkedés ördöge. Azután, hogy a Szovjetunió eltűnt, éppen az Újvilág és Óvilág közös összefogásának köszönhetően, az amerikai értelmiség is militarizálódik. Megkereste és megtalálta Európában az USA ellenségét. Szerinte Európa továbbra is nagy veszélyben van, de ha Európa nem is, az USA biztosan. Oroszország még a Szovjetuniónál is veszélyesebb ellenfél! (Oroszország azután, hogy megszabadult a mongol-tatár igától, állandóan jelen van Európában. Európa önállóan, különböző koalíciók és szövetségek útján mindig képes volt kezelni minden problémáját Oroszországgal. Oroszországot beengedte Európába, és akkorává tette, mint amilyen nagy önmaga.)

Nilvánvaló, hogy az USA teljesen kiragadja Oroszországot az európai keretből, amit Európa sohasem tett meg a múltban, mégis úrrá lett Oroszországon, úgy, hogy „kicsívé” tette, minden egyes európai nagy és kis nemzet ruháját is rászabta és rákényszerítette. Mindig sikeresen!

Az USA elhallgatja, hogy Oroszországnál nagyobb ellenfele is van Európa önállóságának: ő maga Európa gazdaságát teljes egészében a saját gazdaságának a részévé akarja tenni.

Az Európai Egyesült Államok számára jobb kifejezés lenne: az USA egyik tagállama – ez azonban minden európai számára elfogadhatatlan.

Természetesen, minden militánsan gondolkodó és cselekvő számára problémát jelentett és jelent Kelet-Európa meghódítása. Nem azért, mert az „orosz nagy nép”, hanem azért, mert ezt minden épeszű európai idáig fölöslegesnek tartotta, hiszen Oroszország és az oroszok európaiak. Ha így van, miért kell egy másik európai népet „meghódítani”? Értelmét veszti. Mihelyt visszatérünk az európai történelmi hagyományokhoz és politikai ismeretekhez, kiszabadulunk a lelki lehangoltságból. Tudatunk világosodni kezd. Az európai értelmiség („Nyugaton”) már régóta az ébredés jeleit mutatja. Az agresszív követelésekre nem figyel oda. Hasonlóképpen a (nyugati) politikusok is minden kalandor javaslattal szemben száz akadályt gördítenek – csak hogy ne sikerüljön. Vagyis – elszabotálják.

Az európai értelmiségnek nem tetszik, hogy az USA rá akarja erőltetni azt a meglátást, hogy Európa továbbra is megosztott kell hogy legyen; hogy továbbra is két Európa és nem egy Európa létezik.

Egyházi körökben is már régen másként gondolkodnak, mint a militáns kalandorok. Európa keresztényi hitvallásában egységes. A keresztények hitvallását kölcsönösen támogatni és védelmezni kell az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig – vagyis azon a területeken, ahol elterjedt az utóbbi ezer-ezeröttszáz év alatt: az euroázsiai térség északi részén.

Ebben a törekvésükben a keresztény egyházakat Európa nyugati és keleti részén nem fogja megakadályozni semmilyen amerikai „multikulturalizmus” maszlagja, kotyvaléka. Európának megvan a maga keresztény kultúrája, humanista erkölcsiessége, vallása, hite, az egyéniség tisztelete. A nyugati és keleti hagyományok azonos értékrendszerhez igazodnak. Az alapjuk közös. Miért veszélyeztetnék egymást?

Természetesen az USA számára más nem is létezik a profit megszerzésének politikai és ka-

tonai védelmén kívül. Ezen a téren is azonban olyan akadályokba ütközik, amelyekre nem számított:

Szó sincs arról, hogy Európa fejlettebb része bármikor is a jövőben beleegyezne abba, hogy úgy viselkedjen, mint az USA egyik tagállama, amelyben az amerikai biznisz és profit azt csinál, amit akar.

Európa fejlettebb része – tehát Nyugat-Európa – soha sem fogja megengedni az USA-nak, hogy Európa keleti felét bekebelezze, hiszen itt vannak egész Európa gazdasági és kulturális fejlődésének a tartalék erőforrásai.

(Figyelman kívül hagyva Oroszország létét és akarátát) Nyugat-Európa sohasem fogja megengedni az USA-nak, hogy:

a) katonai vagy politikai erejével kisajátítsa kizárólag a saját maga számára Oroszország gazdasági nyersanyag-erőforrásait és energia-hordozóit;

b) katonai vagy politikai erejével kizárólag a saját maga számára megszerezze a tőkeexportot és a kész áruipacot Oroszországban.

Európa fejlettebb része igényt tart minden emberi erőforrásra. Mint ahogyan első számú gazdasági szerepet akar játszani abban is, hogy fejlessze Oroszországot, nem mellőzve a maga előnyeit.

Mivel mély gyökerekkel rendelkező, most már ismét folytatódható több ezer éves európai folyamatról van szó, az amerikai katonai fenyegetés tehetetlennek fog bizonyulni Európa egyesítésében.

Mondhatnánk másként is: az amerikai világnézet, magatartás, viselkedés az európai nemzetközi viszonyokban elavult, s ezért működésképtelen (a szövetségesek rendre elszabotálják). Ostoba föltételezés az, hogy az egyesülésre törekvő Európa Amerika gyámkodása nélkül „nem tud majd boldogulni” önmagával, beleértve Oroszországot is.

1. Igaz, hogy Európa 1917 és 1980 között szovjetellenes lett, de nem vált sem Oroszország-, sem oroszellenessé. Az oroszoknál mindig érezhető volt (és ezt nem lehetett nem észrevenni), hogy törekednek a nyugat-európai kultúra, mindennapi viselkedés és magatartás normái felé. Érzik a keresztényi lelki rokonságot, túl minden katonai doktrínán. A nyugati értelmiség ezt el-

fogadta, s ha veszélyt és kényszert nem érzett, viszonzta. A nyugati csúcsértelmiség is érez lelkiismeret-furdalást – nem csak az orosz értelmiség – a történelmi üres évtizedek miatt.

Az oroszok az amerikai értékrendszert sem a politikában, sem a mindennapi emberi kapcsolatokban nem tudják elfogadni. Nagy kérdés, hogy Nyugat-Európában mennyit fogadtak be önként, és mennyit a kényszer súlya alatt ebből az amerikai értékrendszerből. Ez idáig azonban – aki csak rövid ideig is tartózkodott Nyugat-Európában, látja, hogy – még mindig mindenki büszkébb a saját nemzeti értékeire, mint az amerikaiakra.

2. Oroszország területe nagy (Európa fele). Mai mércével mérve (8 milliárd ember él a földön) kis nemzet az orosz, s az a kevés orosz is óriási, nehezen védhető területen él szétszóródva. Ez behatárolja az orosz politika és orosz ember önmeghatározását. Érti és tudja, hogy önkényesen meghatározott, kierőszakolt megoldásokkal semmivel sem járulhat hozzá Európa gondjainak a megoldásához. Elbizonytalanodik a realitásokat látva, amelyekkel szembetalálja magát. Ez azt jelenti, hogy kezdeményezni nem mer, a kezdeményezést átengedi az európai erőviszonyoknak. Az oroszok tudnak kis nemzet módjára viselkedni. Oroszország sohasem lenne képes Európából Egyesült Európai Államot csinálni. Csak egy nemzet a sok közül; ezen képtelen lenne változtatni. Az a tény, hogy Európában állandóan szovjeteskedett, most pedig támogatókat keres a kis nemzetek és országok között, éppen azt igazolja, hogy úgy érzi (és jól érzi, és jól tudja), hogy nagyságát nem használhatja sem katonai, sem politikai, sem diplomáciai fegyverként. Jól tudja, hogy minden európai kis népnek és kis országnak (nem csak a nagyoknak!) megvan a maga öröksége és hagyománya.

Az oroszok nem látnak abban anarchiát, hogy Európa sok kis nemzetből áll. Nem értik, miért lenne ez a jövőre nézve gazdasági és kulturális „katasztrófa”. Az amerikaiaknak minden útban van; csak világméretekben mérik érdekeiket, ahhoz pedig a nemzeti érdek szűk keret.

Az oroszok a XIX. században sok kis nemzetet akartak a török rabiga alól felszabadítani, többé erre nincs szükség. Annál inkább jelentkezik ilyen missziós politikai szereptudat az amerikaiakban. Csak az a hatalom, amely szuperha-

talomnak érzi magát, lehet kezdeményezője az amerikai politikai berendezésű, nemzetek feletti Európai Egyesült Államoknak.

Európában azonban még a legkisebbik nemzetállam sem fogja feledni a függetlenségét a közös piac előnyeinek érdekében, ha az nemzetek feletti érdekeket szolgál.

Az oroszok jól tudják, hogy nem ők lesznek az új igazi szuperhatalom az amerikai mellett vagy Amerikával szemben. Azt most még nem tudhatjuk, hogy ki lesz, de sejtjük.

Az USA-ban 1980 óta évente 300 000 kínai tanul a mérnöki egyetemeken, ugyanennyi az európai egyetemeken, és ugyanennyi Japánban. Összesítve több tíz millió kínai mérnök szerzett külföldi egyetemeken mérnöki diplomát.

Ebből a lehetőségből az amerikaiak az oroszokat a múltban is kirekesztették, és ma is kizárják, mert Oroszországot tartják az USA első számú „ellenségének”. Az oroszok ebből a realitásból kiindulva azt is tudják, hogy ha gazdaságilag fel akarnak zárkózni a fejlett gazdaságú országokhoz, csak Európa jóindulatára számíthatnak.

Európa az a hely, ahol Oroszországnak esélye van a felzárkózásra. Oroszországra támaszkodva pedig megszűnhet Európa gazdasági zuhanása (térvesztése), egy helyben topogása. Érti és tudja ezt Európa, ezért szabotálja a NATO katonai vállalkozásait. Így az USA tehetetlen lesz, Európából kiszorul a politikájával. Az európaiakat nem érdeklik a világhódító, rendszabályozó vállalkozások. Az USA magányos óriás, hamarosan nem fogja tiszteletre bírni Kínát – amelyet nem tart igazi ellenségnek. (Még csak egy-két évtized azonban, s Kína fogja diktálni a világ gazdaság szabályait. Már látja, hogy a profithajhász USA-nak hol van az Achilles-sarka.)

Az USA világnézetében és katonai doktrínájában a bomlás jelei mutatkoznak. Nem szavatolja Európa biztonságát. Európából évtizedek óta kiszippantja a digitális iparhoz szükséges emberi erőforrást, nemcsak az egyetemi diplomával rendelkező, hanem most már a középfokon végzett szakembereket is (különben bevándorlás nélkül az USA-ban is rohamosan romlik a gyermekszám, s ezen is európai bevándorlókkal akarnak javítani). Európára ugyanakkor rá akarja erőszakolni azt a migránsáradatot, amelyet sikertelen

háborúi idéztek elő Indiától az Atlanti-óceánig. Kényszeríti Európát az iskolázatlan és szociális nyomorba taszított néparadat befogadására és letelepítésére, pedig a nyomort éppen a saját értelmetlen háborúi idézték elő.

Az USA félresikerült katonai vállalkozásai milliós tömegeket indítottak el Európa felé. Az általa irányított NATO leállíthatná ezt a népvándorlást, ha nem tetszelegne világhódító szerepben, ha nem lennének világbirodalmi ambíciói, ha nem ellenezné Európa nyugati és keleti részének az egyesülését.

A realitás arra utal azonban, hogy egy multipoláris világ van kialakulóban, s ebben az USA a XXI. században már nem lehet „szuperhatalom”, „hiperhatalom” (természetesen, más sem). Senki sem rendezheti a világ ügyeit önkényesen. Látjuk, az egyoldalú felelőtlenség komolyan fenyegeti Európa biztonságát, kultúráját, szociális eredményét. Az ilyen felelőtlen „transzatlanti kapcsolatot” az USA és Nyugat-Európa között veszít a jelentőségéből az európai összefogással szemben (amely létrejöttét az USA minden erővel akadályozza).

Az USA mint a „világ csendőre” nem rendet, hanem rendetlenséget csinál a koreai, vietnami háború óta, minden háborút elvesztett Ázsiában és Afrikában. (Hacsak nem az volt a célja, hogy kipróbálja az új fegyverei hatékonyságát?) Az a politika, hogy meg kell döntenie az önkényuralmú politikai rendszereket, és ezekre az országokra rá kell erőltetni az amerikai típusú demokráciát és államberendezést, katasztrofális következményekkel járt. Több száz millió ember életét tette tönkre.

Európa számára megalázó az, ahogy az USA Európáról vélekedik, mint „öreges otthonáról”, s ugyanakkor a szerencsétlen emberek népvándorlását szabadítja rá.

Oroszország és az oroszok a diplomáciai megoldásokat kedvelik, az USA azonban „állandóan növekvő haderejével” dicsekszik (ez annyiban igaz is, hogy másokat is eszetlen fegyverkezésre kényszerít).

Manapság megfordult a helyzet a világpolitikában: az oroszok tisztelik a nemzetközi viszonyokban a megállapodásokat, szabályokat, az USA pedig transznacionális, vagyis a saját törvényei alapján akarja „integrálni” a világot. Bru-

tálisan belegázol a nemzetállamok törvényeibe (pedig ezek rengeteg nemzetközi egyezményt is becikkelyeztek).

Az ilyen „küldetéstudat” csupán a katonai ideálokat támogatja, a katonai hivatásnak hódol. A nemzetközi intézményekben nem bízik, a nemzetközi jogban nem hisz. Hiszi, hogy a nemzetközi viszonyokban csak az USA katonai erejével lehet „rendet” tenni. Úgy véli, az, hogy Európában hisznek a nemzetközi jog szükségességében, nem jelent semmit: tévesek az európai elvek és ideálok.

Az USA külpolitikájának egyik alapja a „ketős normarendszer”: aki behódol az amerikai értékeknek, engedményt kap a félgyarmati állapotában, aki viszont nem, katonai nyomás alatt fog lenni addig, amíg össze nem roppan. Természetesen, ennek semmi köze a valóságban a szóban hangoztatott, nemzetközileg megnövelt emberi jogok tiszteletéhez.

Kibékíthetetlen érdekellentétek és világnézeti különbségek vannak születőben az USA és Európa között. Európának (Oroszországgal együtt) többé nem lehetnek világbirodalmi törekvései és lehetőségei. Nincs meg az ehhez nélkülözhetetlen ideológiai alap; a polgári társadalom nem nyugszik egységes ideológiai alapon, hanem rengeteg érdek kifejezője, a kis érdekközösségek összessége. A polgári állam valamennyi alkotmánya ennek védelmezője. Ezenkívül az orosz nép kis nép (valószínűleg Szibériát is Európa segítségével tudja benépesíteni, mert egyedül erre képtelen lenne a XXI. században). Európát tehát az európai országok közötti hatalmi egyensúly jellemzi. Európa a hatalmi egyensúly helyreállítására maga is képes a legkülönbözőbb érdekcsoportok, érdekszervezetek útján. A politikai koalíciók működtetésével, tartós szövetségek létrehozásával. Az európai nemzeti államok és országok – ha fejlődni akarnak – a nemzetállamok közötti kölcsönös függőség állapotába, hálójába kerülnek. Bármilyen agresszív szándék és magatartás megfékezése lehetséges és eredményes lehet a nemzetközi jog alapján. A nemzeti érdek érvényesülhet nacionalizmus nélkül is. E tekintetben az Európa két része között létrejövő „örök béke” lehetőségei kínálóznak. Lehetséges a jog uralmának alapján együtt élni. Lehetséges egymással vitatkozni, tárgyalni, egyoldalú meg-

oldásokat intézményes keretek közt elutasítani, lehetetlenné tenni a valóságban. Ezek után bárki megkérdézheti: Európa ennyire megjavult? Az orosz, mindenen keresztülgázoló medvéből mezei nyúl lett?

Európa folytathatja az 1648-as vesztfáliai béke gyakorlatából felgyülemlett tapasztalatok számbavételével az egyoldali ambíciók további szelídítését:

1. A politikai erőegyensúly felborulhat, de lehetséges a békés úton történő helyreállítása kizárólag európai szereplők által.

2. Ehhez legjobban az járulhat hozzá, ami Európa nyugati és keleti felének legjobban tetszik: az olyan kölcsönös gazdasági (ipari, termelői) és kereskedelmi megkötöttség, egymásra utaltság gyakorlata, amelyet többé jogi bukfencekkel, fondorlatokkal és becsapással nem lehet kijátszani, mert kölcsönös előnyökön alapul.

3. Az európai diplomáciában hatalmas értékek halmozódtak fel. Lehetséges az egyoldalú, hatalmi ambíciók gyors és eredményes lehűlése a katonai erő fitogtatása nélkül is, lehetséges diplomáciai úton az erőegyensúly gyors helyreállítása.

4. S végül a kultúra szerepe – ha az USA-nak nem is tetszik, hogy Európa a „valamikori” muzeális, szépirodalmi, filozófiai stb. értékeiben öntetszeleg, Európa keleti fele sohasem feledkezhet meg arról, hogy a nyugati felét látni kell, vele kell élni. Európa évszázadokon keresztül csodálni fogja önmagát, hogy milyen emberarcú értékeket hozott létre.

Az „öntelt” Európa képes ezeket az értékeket a jövőben is új tartalommal gazdagítani – ha ezt a nyugati és keleti fele együtt teszi és magáénak vallja.

Magyar nemzetstratégia

Mint ahogyan a magyar külpolitikát Magyarországon és nem az USA-ban kell nap mint nap kialakítani, a hosszú távú nemzetstratégia megalkotása is Magyarország (és nem az USA vagy más, magyar nemzeten kívüli ország) feladata.

A magyar nemzetstratégia mindig összefüggött a magyarok fennmaradásával és a magyar államiság megőrzésével a Kárpát-medencében. Nehéz feladat a kettő együtt. Ha Európa nyugati és keleti fele távolodik egymástól (a XX. század e tekintetben tragikus, katasztrofális volt), a feladat is nehezebbé válik. Ha viszont közeledik egymáshoz, a jövő ígéretes. Sok nemzetstratégia létezik; belőlük nem volt hiány a múltban, s nincs ma sem. Például a mai magyar baloldali pártok legszívesebben a Nyugaton többszörösen magasabb bérből élők vulgáris világnézetéből kreálnak az USA politikai köreinek segítségével magyar nemzetstratégiát. Ha Nyugat – akkor biztosított az amerikai jólét, és a magyarságra az újabb ezer évben biztos jólét fog várni.

A szélső jobboldali (az ősmagyar gyökerekbe rögeszmésen kapaszkodó) pártok egyáltalán nincsenek tisztában Magyarország geostratégiai helyzetével. A mai európai állapotokat, erőviszonyokat, térségi erőállapotokat nem ismerik. Nem ismerik és nem értik az európai gazdasági és kereskedelmi kölcsönös kötődéseket, ezek lényegét. Nem értenek az etnogenezis alapvető problémáihoz. Általában a múlt maradék féligazságaiból akarnak nemzetstratégiát alkotni. Ha rajtuk múlna, Magyarországot teljesen elszigetelnék, Európában pedig felfordulást csinálnának.

Magyarország valóban már több mint ezer éve a nyugati civilizáció és kultúra része, csak-hogy ma már ennek az ismételése üres szólam. Nem veszi észre Európa ezeréves változását, fejlődését. Abból az alapjában téves alaptételből indul ki, hogy a nyugati civilizáció semmilyen közösségi életmódot, magatartást, világnézetet nem igényel és nem tisztel, hogy a nyugati kultúra kizárólag az individualizmus útján jár, és annak értékeit ápolja. Ha ez így volna, akkor – tekintettel a magyarok etnogenezisére – Magyarország hamarosan eltűnne Európa térképéről, a magyarok pedig más népekbe asszimilálódnának. A népszaporulat sem egyéni, sem nemzeti szempontból többé nem spontán folyamat. Számítalan tudományos vívmány befolyásolja. A tudományos eredmények e tekintetben is bekerültek az egyéni és a nemzeti köztudatba. A jövőben nem várható nagy növekedés a népszaporulatban, lehetséges a növelése, de nem az előző évszázadok szintjére. Ha a jövőben is folyamatos lenne a magyarság kivándorlása az anyaországból az euroatlanti térségbe, a népesség növekedése nem tudná ezt semlegesíteni. A folyamatos kivándorlás okai is a kizárólagos indi-

vidualizmusból fakadnak, mint ahogyan a szaporodás is. A magyarság az utóbbi kétszáz évben szinte állandóan a kivándorlás lázállapotában van; a népesség növekedésével szemben elutasító volt, és nem ellensúlyozta az előzőt.

A kivándorlásnak le kell lassulnia. Rá kell mutatni a Nyugatról importált, kivándorlásra ösztönző ideológiák hazug gyökereire, a kivándorlás fázisaiban keletkező emberi értékvesztésre. A kivándorlót nagyobb veszteség éri, mint amekkorára a nyereség. Csupán az a bizonytalan tudat táplálja, hogy majd a gyerekeinek jobb lesz. Tudományosan ismerve a társadalmi folyamatok, struktúrák átjárhatóságának a természetét, az látható, hogy a kivándorlók többségének az esetében ez sohasem fog megtörténni. A felemelkedés keveseknek adatott meg. Például az USA-ban a legnehezebb az egyik osztályból vagy társadalmi rétegből átkerülni egy magasabbra. Nyugat-Európában e tekintetben valamivel jobb a helyzet, de nem tudni, mit hoz a jövő.

Magyarország számára a magyar nemzeti kisebbségi közösségek eltűnése a szomszédos országokban egyenlő lenne a végső katasztrófával. Az anyaország államisága és megmaradása egész biztosan veszélybe kerülne.

Csupán mese, hogy az európai integráció önmagában véve a nemzeti érdek védelmezője. (Aki ezt állítják, néhány kiragadott, főleg skandináv példára hivatkoznak; figyelmen kívül hagyják Magyarország geostratégiai helyzetét, valamint a múltban és a jelenben lejátszódó etnogenetikai folyamatokat.) Az igazság az, hogy teljesen ismeretlen az európai integráció hatása, nem tudni, hogyan befolyásolja a magyar nemzet kohézióját. Minden felfedezés a telekommunikáció területén újabb lehetőség az emberek egymás közötti kapcsolattartásában. Ennek ellenére, azt kell mondani, hogy bizonytalan alapokon áll az az állítás, hogy a nemzeti identitás mindig és mindenkin segít. A nemzeti telekommunikációs rendszerek kíméletlen versenyben vannak egymással; ezenkívül csupán virtuális kapcsolatokat teremtenek. Ez pedig nem elég a megélt nemzeti kohézió erősítéséhez. Ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy mi segíti a magyar nemzet integrációját, ismerni kell nemzetünk régi és új etnogenezisét és más nemzetek vonzóerejét. Azt is ismerni kell, hogy az elmúlt fél évszázadban a

multikulturalizmus és globalizmus nyugati és keleti változata milyen rombolást végzett a nemzeti tudatban, s mindebből mi van jelen továbbra is a nemzeti tudatban; mennyire befolyásolja a magyar szolidaritást, még mindig gyengíti-e a lelki immunitást; milyen mértékű a magyar azonosságtudat megingása.

Mese, hogy Európa nyugati részében kizárólag a nyugati kereszténység értékrendszere hat, és segíti a személyiség kiteljesedését. A vulgáris materializmus forrásai bőségesen bugyognak. A vulgáris materialista köztudat Nyugaton nem kommunista importcikk. A látszatközösségek (virtuális értékein alapuló közösségek) sem kommunista importcikk, hanem a tömegtársadalom valós termékei.

Mese azonban az is, hogy politikája továbbra is bizánci jellegű, hogy a keleti kereszténység – ugyanúgy, mint ezeröttszáz évvel ezelőtt a bizánci birodalomban vagy száz évvel ezelőtt Oroszországban – ma is csak a személyiség a közösségének s mindenekelőtt az államnak történő alávetettségét hirdeti. Éppen az utolsó száz évben olyan megújulás történt a dogmatikájában, amely emberi szempontból is elfogadható: egyensúlyba hozza az egyén és közösség érdekeit. Mivel a magyar nemzetnek közvetlen kapcsolatainak vannak Kelettel, a nemzetstratégia kialakításában nyitottnak kell lenni értékeivel szemben. A Szovjetunió elnyomása ellenére a jövőben a magyar köztudatnak barátsággal kell viszonyulnia az orosz értékekhez is, amelyek az egyén és a közösség egységét ápolják. Erre van a legnagyobb szükség ma Magyarországon. Bár most már két évszázada megállíthatatlan és folyamatos Magyarországról a kivándorlás Nyugatra, ennek ellenére például az amerikai köztudat szinte semmit sem tud Magyarországról. Abszurdum, hogy Magyarországnak és a magyaroknak önmagukat kell népszerűsíteniük. Talán a Nyugat is lehetne e tekintetben figyelmesebb a kis nemzettel szemben.

Ebből kifolyólag abszurdumnak tekinthető az is, hogy a szovjet megszállás alatt az oroszok többet tanultak meg a magyarokról, mint a mai Nyugat. Az oroszok jobban értékelik alkotásainkat, értékeinket, mint mi, magyarok.

Az oroszok, tehát felfogták, felfedezték, hogy Magyarország a nyugati keresztény és nemze-

ti kultúrák legkeletebben elhelyezkedő alkotóműhelye. Ide érdemes jönni, „tanulni, tanulni és tanulni”. Magyar részről ezt nem viszonzni ma ostobaság, holnap örökség.

* * *

A nagyhatalmak világszintű összeütközését élésen el kell különíteni az európai szembenállástól.

Globális szinten a világ nyersanyag- és energiahordozóinak a megtartásáért és megszerzéséért folyik a verseny köztük, s ez minden pillanatban fenyegeti a világbékét.

Ugyanezek a nagyhatalmak azonban Európával szemben sokkal szelídebbek, és tehetetlenek Európa kis népei közötti összefonódása, szövetségbe, különböző koalíciókba tömörülése okán.

A nagyhatalmak tehetetlenek, mint a zátonyra futott repülőgép-anyahajó. Ha belenyúlnak a kis népek egymás közti vitáiba, a haszon mindig csak pillanatnyi lehet, a kár viszont évtizedek, sőt évszázadok múlva is érezteti hatását. (Az 1848-as és 1956-os magyar történelmi események emléke elevenen és még sokáig fog élni a köztudatban.)

Legújabbán az említett nagyhatalmak is érzékelik, hogy az európai kis népek között maguk is kis népként kell hogy viselkedjenek. E tekintetben Európában senki sem lehet nyertes, s ez mindjobban körvonalazódik. Aki nem tud megszabadulni egykori, mára már nem helytálló álláspontjaitól, az a történelem vesztese lesz.

A kis országoknak is van tanulnivalójuk.

Militáns angyal, 2006

Főállású magyarok

Nem keltett különösebb visszhangot a hír: teljesen lebontották azt az Ady-központot Nagyváradon, amely 2003–2004-ben a magyar állam támogatásával épült meg. Bizonyos RMDSZ-vezetők hozták létre anno azt az alapítványt, amely a támogatást kapta – mostanra minden kézen-közön eltűnt, a konferenciaközpont és az el sem készült szálloda is (mindkettő a váradi Ady-kultuszt lett volna hivatva szolgálni). Akárcsak a pénz. Most persze pénzmosást, sikkasztást emlegetnek. (Naná...!) Csekélyke 800 ezer euróval kellene elszámolniuk ama bizonyos RMDSZ-vezetőknek.

Szögezzünk le rögvest két álláspontot: 1. biza mostan nem román ármánykodásról van szó, de nem ám! 2. Amennyire egy ilyen komplexum nem épülhetett meg helyi (jelen esetben erdélyi – pontosabban: partiumi, bihari) magyar közreműködés és közreműködők nélkül, ugyanúgy nem is bontódhatott le eme bizonyos helyi erők (partiumi, bihari stb.), magyar közreműködők nélkül. De nem ám!

A magyar szellem egyik rendkívüli, nagy figurájának, szegény jó Hornyik Miklós barátomnak még valamikor a kilencvenes évek legelején volt egy kifejezése, kapott is érte délvidéki földijeitől eleget: főállású magyarok.

A szóösszetétel, ha jobban belegondolunk, nem kíván különösebb magyarázatot, mégis tegyük hozzá: ama határon túliak, kiket eme, egyértelműen minősítő terminus illet, idestova három évtizede fertőzik a Kárpát-medencei magyar életet. És verik át, használják ki és árulják el folyamatosan nemzetüket, nemzettestvéreiket, a jámbor-segítőkész anyaországot és azt a szívet melengető, nagy eszményt, amelyet a magyar összetartozásnak, a szétszaggatottságban a magyar egységnek kell – kellene – jelentenie. E sorok írója sok-sok évet töltött el „határon túli” ügyekkel foglalkozván, valaha Szegeden épp-

úgy, mint később a Magyarok Világszövetségének lapjánál és a Duna Televízióban, de töredelmesen be kell, hogy vallja: bizony jó időbe telt, míg a főállású magyarok egészen különleges kártékonyásával teljesen tisztába került. Sok apró építőkocka kell mindehhez: a valaha szél-tében-hosszában ünnepeelt-sztárolt, szép irodalmi és közéleti karriert befutott temesvári orvos házaspár, amely egy hangulatos vacsorán vágja az ember szemébe, hogy: „Tudjátok, mit ártotok ti nekünk ott Magyarországon ezzel a folytonos »édes Erdélyezés«-sel?” Az ezredéves határszálen élő, a gyimesi magyarok egyik „főnökének” tartott férfiú, aki bőszen ígéretései ellenére, minden érintettet rendesen „átdobva” nem jön el az ezeréves határon tartott június 4-ei megemlékezésre, ahol egyszerű csángó férfiak-aszszonyok, tizenéves diákok és környékbeli értelmiségiek tucatszámra tolonganak. A délvidéki „kommunikációs szakértő”, Milošević rezsímjének állítólagos üldözöttje – jelenleg a megmaradt egyik nyugati magyar lap szerkesztőbizottságának jeles tagja –, aki a szerkesztőségben szemrebbenés nélkül úgymond „figyelmezteti” magyarországi kollégáját, ne magyarkodjon (régiszerzői szerint annak idején Újvidéken, *abban* a redakcióban nem is engedte magyarul beszélni kollégáit, úgyhogy jelen esetben még jól is járt a megrótt illető).

Főállású magyarok.

Ők azok, akik gyakran a teljes anyaországi kiábrándultságig vezető építőkockákat rakosgatják az elcsatolt területek magyarságával kapcsolatban. (Az olvasó elrémülne, ha közreadnám, hogy például a Duna Televízióban igen sokan miképp „viszonyultak” – főállású nagyságainknak „köszönhetően” – a velük dolgozó határon túli magyarok *egészhéhez*, hiszen, sajna, általánosítani nemcsak könnyű, de jelen esetben még kínálkozó lehetőségek is naponta tucatszám adódtak:

a főállásúak tettek róla, derekasan.) Persze, ha lehet... ha hagyják, ha hagyjuk...? Ha nem is kiábrándító, de attól tartok, több mint felkiáltás-szerűen óva intő az eset, amely még az első Orbán-kormány idején, valamikor 2000–2001-ben esett meg e sorok írójával: fenti főállású ügyekben innen-onnan baráti biztatást kapva fogta magát, bement abba a bizonyos Duna-parti fehér házba – az országgyűlési képviselők irodaházába –, eldöntvén, segítségért felkeresi egyik régi-régi harcostársát-mesterét-cimboráját, a neves képviselőt, ki nem csak honatyaként volt ismert széles e hazában. Az illető készséggel és figyelemmel meghallgatta, meg is döbbsent és fel is háborodott kellőképpen, majd nagycsoportos óvodásokat megszegyenítő dörzsöltséggel, igazi profi politikusra valló rafinériával arra kérte: ugyan írja már le mindezeket most itt, s ő majd ezt fölhasználván természetesen sürgősen intézkedik... Megrökönyödésemre módosította javaslatát: majd ő leírja és intézkedik. Így lőn. Következmény: nemsokára az Illetékes Magas Rangú Tisztségviselő (nagy óvatosan a Duna-parton sétálgatva) hallgatott figyelmesen, majd – helyénvaló szűkszavúsággal, végtére is a tettek beszélnek – mindent megköszönt, és haloványan bár, de észrevehető biztatással intézkedésekre utalt. Következmény: semmi. És nemsokára már jött is 2002, újrászámílandó (értsd: csaló) szavazatokat elintéző Erzsébet hídi csatával és a jó öreg, Alstom-gyűjtögető életmódot folytató D-209-es miniszterelnökkel... No meg – korántsem véletlenül – ama december elsejei Kempinski-féle koc-

cintással – meg a többivel... Mondhatnám, némi malíciával: itt tartunk, elvtársak. Vagy inkább: így jutottunk idáig, feleim.

A váradi eset, erős a gyanúm, legalábbis tünetértékű. Csepp a tengerben. Jó nagy csepp, nem mondom, jó bűzös anyagból, kiadós méreteken elárasztván a kortárs magyar világot. És még csak sikkasztani sem feltétlenül kell hozzá. Elég tartás nélküli, elvtelen, megalkuvó, önző, eszménytelen-cinikus és elszánt „magyarnak” lenni és elszakított magyarságunkat fennen lobogtatni – jól fizető profi főállás biztosítva, ünnepléssel-reputációval-elismertséggel határon innen és túl, a legszebb érzelmek egyikével – az együttérzéssel, a nemzeti szolidaritással – ocsmány módon és permanensen visszaélve, azt aljasul kihasználva, csakis és kizárólag saját zsebre játszva. Élődsi álnemzeti herék módjára.

Persze – mondtuk – ha mindezt lehet... Ha tehetik... Ha több mint negyedszázad múltán is, ha lassan harminc éve is tétova tájékozatlanság, bicskanyitogató fél- vagy inkább negyedműveltség, ábrándos szemű süldőlányokra jellemző naivitás, no meg kötelező feladatokat kipipáló hanyag nemtörődömség az úr e téren szerte a Kárpát-medencében... Főállású magyarok paradicsomában. Így jutunk el az immáron jó évtizede némi port vert Mucuska-ügyhöz (kiderült, hogy profi román – főállású magyar – hírszerző dolgozhatott a határon túli magyarok hivatalában is) – és tovább...

Ideje lenne fölébredni, feleim, ott az illetékes hivatalokban.

Csírájában erősödő kezdeményezés

Hatodik alkalommal emlékeztek meg a szabadságharcról Szerémségben

Lélekelkészítő is, megemlékezés is, ünnep is volt az idei virágvasárnap a szerémségi magyarok kulturális központjának számító Maradékon. A legfontosabb mégis az, ahogyan a helybeliek és a vendégek is mondták, hogy nem maradt el az idén sem a csírájában még mindig erősödő kezdeményezés: a sorrendben a VI. megemlékezés az 1848-as magyar szabadságharcról, forradalomról. A meghitt ünnepi alkalom egyik külön jelentősége, hogy bemutatták iskolai műsorukat a Branko Radičević Általános Iskola magyar tannyelvű, összevont tagozatának tanulói. (Az iskolai napot úgyszintén március 15-én, a neves szerb költő születésnapján ünneplik.)

A kisdíjak Zvonimir Čaušević igazgatóval, Losonc Szintia tanítónővel és Újvárosi Zitával

A vendégek: Kovács Elvira köztársasági képviselő (VMSZ), Bordás Győző író, Snejder Sándor, a Magyar Nemzeti Tanács szórványközpontjának koordinátora és a nyékincai Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület küldöttségének köszöntése után Berta Zoltán a Petőfi Sándor ME elnökségének nevében elmondta, hogy néhány nap alatt kellett módosítani az eredeti tervet. Ebben az évben a szerémségi magyarok központi megemlékezését Szávaszentdemeteren

(Mitrovicán) kellett volna megtartani, a Szerémség ME vezetőségének azonban haláleset miatt le kellett mondania ezt. Maradék volt az első szerémségi megemlékezés házigazdája, majd a második is. Nyékincán tartották meg a harmadikat és a negyediket, az ötödiket pedig Satrincán. Tervben volt még Nyékincán a Petőfi-dombormű felavatása is a március 15-ei szerémségi ünnepségek keretében, de az elnök asszony, Gudelyevity Annuska betegsége miatt elhalasztották az avatást. Annak ellenére, hogy mindössze néhány nap maradt a szervezésre, szűknek bizonyult a maradéki ME terme. Berta Zoltán visszatekintőjében az utóbbi 10 év összefogásra épülő, eredményes munkáját emelte ki. Közkívánatra tovább folytatja a néptáncsoport a hagyományok ápolását, a vegyes kórus pedig számos elismerést kapott több szemlén. Az időközben megalakult tamburazenekar is bemutatkozott már több rendezvényen. Dicső forradalmunk vívmányaira utalva hangsúlyozta: „168 év után sem engedünk a 48-ból.”

Foglalkozás a könyvtárban

„Akkor vagy igazán szabad, ha azt, amit vállaltál, meg tudod tenni, és a kudarcok, sérelmek után sem a gyűlölet, a harag uralkodik a szíved-

ben, hanem az újrakezdés lelkülete, a szeretet és a jószág” – Bőjte Csaba ferences szerzetes szavaival vezette fel ünnepünket köszöntő, jelenünkre is vonatkozó előadását Kovács Elvira.

Minden gyermeklapnak és könyvnek megörülnek a kisdíákok

„Március 15-e a magyar nemzet talpra állásának ünnepe. Egy különleges tavaszé, amikor rendkívüli erővel szabadult fel az emberek önmagukba és a szabadság eszméjébe vetett hite. Egymást támogatva, bátorítva léptek az építkezés és a megújulás útjára. Szerbia és az itt élő magyar nemzeti közösség is a megújulás előtt áll. Az ország egyértelműen a nyitás politikája mellett döntött, amit mi sem bizonyít jobban, mint az európai integráció melletti elkötelezettség, a regionális megbékélés és jószomszédi viszony. [...] A vajdasági magyar közösség negyedszázados küzdelmének eredményeként többé nem számítanak tabunak a magyarokkal szemben elkövetett háború végi és az azt követő atrocitások. Fontos lépések történtek a szerb–magyar történelmi megbékélés terén is. Tehát, ez a viszony is megújult, folyamatos ápolásra szorul azonban. [...] Az 1848 óta eltelt 168 esztendő számos megpróbáltatást és nehézséget hozott. Meggyőződésünk viszont, hogy a vajdasági magyarság életerős és kitartó. Minden körülmények között képes volt és ma is képes a szülőföldjén való megmaradásra és a helybeni boldogulásra” – hangzott el.

A magyar tagozat első fellépése az iskolanapon

A maradékiak cselekedeteikkel bizonyítják, hogy ez lehetséges. Bordás Győző hatodik éve vesz részt a '48-as megemlékezésen és más rendezvényeken. S mint mondta: a változások láthatóak és érzékelhetőek. A templom mellett van újra magyar óvoda, és az iskolában összevont tagozaton (I–IV.) tanulhatnak a diákok. Egy olyan örökség közéleti újraélésének lehetünk tanúi, amelynek pozitív kisugárzása kétségtelen. Az is tény, hogy még a legviszontagságosabb éveket is túlélte a népi hagyományok jó része. Ennek bizonyossága Bodor Anikó gyűjtése Szerémségben, a szórványok szórványában. Több mint száz népdalt rögzített a szerémségi falvakban, főleg Dobradón, Satrincán, Fényberekén (Platicson), Maradékon. A *Vajdasági magyar népdalok* legújabb, a közelmúltban megjelent V. kötetében is sok van belőlük. Bordás író szerint jó lenne a szerémségi értékes gyűjtés anyagát, a dalokat, a közlőiket, a hozzá fűződő élményeiket együtt, külön kiadásban megjelentetni. Azokat is, amelyeket Király Ernő és Burány Béla vett szalagra.

A megemlékezés fénypontja a kisiskolások bemutatkozása volt. A tanulók Losonc Szintia tanítónőnek és Újvárosi Zitának, a magyarországi Petőfi-program ösztöndíjasának a közreműködésével a Fel, fel vitézek, valamint a Huszárosra vágom a hajamat dalokra játékos összeállítást adtak elő. Ezzel szerepeltek az iskolanapon is a Branko Radičević Ál-ban március 15-én. Előadásukat jól fogadták a diákok és a tanárok is. A tanítónő a minap (április 28-án) telefonon elmondta, hogy megkezdődtek a beiratkozások a következő tanévre. Többen érdeklődnek a környező településekről, Satrincáról és Dobradóról. Valamennyi helységbe el is látogatnak, és a szü-

lőssel az anyanyelven való tanulás fontosságáról beszélgetnek. Zvonimir Čaušević iskolaigazgató, mint mondta, mindenben támogatja a szülők törekvéseit, hogy helyben tanulhassanak a magyar gyerekek anyanyelvükön: „Elkezdődött egy folyamat, amelyet folytatni kell. Mint tapasztaltuk, elég egy tollvonás, hogy megszűnjön (1978-ban) a magyar tagozat, aztán pedig nagyon nehezen indítottuk újra az elmúlt év beiratkozási időszakában. Egyelőre összevont tagozatunk van I–IV.

osztályig. Ha röviden kellene értékelnem, úgy mondanám, megtört a jég, azt hiszem, hogy most már a szülők is bizakodóbbak, és őszről még többen lesznek, akik ezt a tagozatot választják Maradékról és talán a szomszédos falvakból is.”

A szabadságharcról szóló megemlékezést a Mozaik Televízió történelmi összefoglalója tette színesebbé. A művelődési műsor végén a vegyes kórus és a tamburazenekar katonadalokat adott elő.

Foto: Stanyó Tóth Gizella

A vegyes kórus és a tamburazenekar

Esőként hullott rájuk a sok virág*

**Dr. Notaisz Sándorné (sz. Fodor Zsuzsanna,
1930, Csúza) emlékezik édesapjára:
Fodor Sándor (1894, Csúza – 1985, Pécs)**

Édesapám 1894. március 6-án született Csúzán.¹ Kiskorától anyai nagybátyja, Nemes István nagyon fontos volt az életében. Sokat volt nála az ácsműhelyben, ahol fűrészpor borított mindent. Alkalmas volt arra, hogy tanulgassa a betűvetést az ujjával. (Már akkor, amikor a fűrészporban megtanult írni, látszott rajta, hogy van benne akarat.) A nagybátyja által járatott újságból pedig megtanult olvasni. Hatéves korában már írt és olvasott.

Elemi iskoláit Csúzán végezte, gimnáziumba Kecskeméten járt. Nagyon jó tanuló volt, végig kitűnő. A latintanáránál lakott. A latint nagyon szerette, de a matematikát és a történelmet is. Nagy tudású matematikatanárunk volt, magas szinten adta le mindig az anyagot. Édesapám osztálytársai közül sokan nem értették. Egyszer a tanár felszólította: „Fodor! Ismételd, miről is beszéltünk!” Édesapám elismételte úgy, hogy a társai megértették. Az osztály azután megkérte a tanárt: Fodor minden órán ismétlje el nekik az aznapi tananyagot. A tanár ezt bevezette.

Édesapám tanítással megkereste azt az öszeget, amibe a tanulása és a megélhetése került. Állandóan, az első gimnáziumi évtől kezdve tanított. Amikor később megkérdeztük tőle: „Miért emlékszik olyan pontosan mindenre?” Azt válaszolta: „Tudjátok, én mindig buta gyerekekkel foglalkoztam, akiknek ötször el kellett mindent mondani.”

Egyetemista korában is estig gimnazistákat tanított, csak azután kezdett készülni saját másnapi feladataira. Keresett annyit, hogy a hűgát is taníttatta, aki Debrecenben járt a tanítóképzőbe.

A jogot is Kecskeméten végezte, már csak a doktorátus megszerzése volt neki hátra, amikor

kitört a világháború. Úgy érezte, önként jelentkeznie kell; nem behívóval került az olasz frontra, Doberdónál és Isonzónál teljesített szolgálatot. (Nem emlékszem rá, hogy háborús élményeiről mesélt volna. Arra gondolhatott, hogy azok nem nekünk valók.)

A háború után úgy döntött, hogy hazamegy és gazdálkodni fog. Nem akart Magyarországon maradni; akkor szakították le azokat a területeket is, ahol Csúza van.

Az apja „elgazdálkodta” (elkártyázta) majdnem az egész Fodor-vagyont. Az egyik róla szóló mesére emlékszem: Egy kocsi búzát vitt eladni. Amikor hazaért, megkérdezték tőle: „És a pénz?” Egy forintot, vagy mit – nem tudom, mi volt akkor az érvényes pénz – vett elő. A többit elkártyázta. Nem ivott, „csak” kártyázott. Ez váláshoz vezetett; különment a nagyanyám.

Édesapámnak nem az apja volt az eszményképe. Talán azért is lett olyan komoly gondolkodású kicsi korától kezdve, mert látta a családban a problémákat.

Korábban Csúzán szolgált lelkipásztorként Kossuth Lajos tábori lelkésze, Ács Gedeon. Már ő is „kezelésbe vette” az ifjúságot. (Csúza bortermeleő vidéken van, emiatt eléggé veszélyeztetett volt a fiatalság.) Tudta, hogy valamivel le kell foglalni őket. Olvasókört, együletet szervezett.

Amikor édesapám hazakerült, ő is bekapcsolódott a falu életébe. Igaz, hogy akkor már Ács Gedeon nem élt, de az akkori tanítóval, Zsili Dániellel, a református lelkésszel, Berta Imrével és egy gazdálkodó társával, Pápa Sándorral tevékenykedtek együtt, ők is komolyan felkarolták az ifjúságot. 1934-ben újjáalakították a KIÉ-t, az egyesület hivatalos neve „Keresztyén Ifjúsági

* Részlet a szerző *Földönfutók, hontalanok II.* c. most megjelent könyvéből (Kecsenyúton Alapítvány, Bp., 2016)

Egyesület, Suza”, a jelmondata pedig „Te azért a munkának terhére hordozzad, mint a Jézus Krisztus jó vitéze” (II. Tim. 2,3.)

Édesapám színdarabokat tanított be az ifjúságnak. Több ifjú neheztelt rá, mert az édesanyák őt állították példának, hogy a kocsmától megóvják fiaikat.

A református KIE elnöke, Lévai Dezső is elismerőleg szól a tevékenységükről egy látogatása alkalmával: „Minden napló, nyilvántartás megvan és eleven lüktető élet van. A KIE díszelnöke Fodor Sándor jogvégzett gazdálkodó, minden jóban segít...” (Magvető, 1937)

Ő nem csak a magyarokkal volt segítőkész; bárkinek segített, aki az egész Drávaszögből ügyes-bajos dolgaival hozzá fordult. Soha egy fillért senkitől nem fogadott el. Szerették.

Amikor megnősült, már voltak segítői, akiknek átadta a színi teendőket, de továbbra is rajtuk tartotta a szemét. Felesége Kiss Mária volt, az ő révén jutott nagyobb földbirtokhoz. A Kiss család is Csúzáni gazdálkodott, a Daróci-hegytetőn volt az örökölt szőlő.^{II}

A szomszédban lakott egy család; három fiuk volt. A középső nagyon értelmes, okos és szorgalmas volt. Ő állandóan ott dolgozott édesapám mellett. Ez a Tatai József eltanulta a szőlészkedést, úgyhogy, amikor mi eljöttünk, ő telepítette újra az egész határban a szőlőt, és folytatta a szaporítást. (Mert amikor államosították házunkat, birtokainkat, akkor elpusztult a vadtelep, a gyökereztető, s a szőlőket is kivágták.)

Egy Vakanyec Proto nevű szerb jegyző – akkor már én is éltem – minden választás előtt bezáratta édesapámat két hétre, hogy ne tudjon érintkezni a lakossággal. Ez a jegyző ellenségnek tekintette édesapámat, mert az ott élő magyarság hallgatott a véleményére.

A börtön Batinán (Kiskőszegen) volt, hatalmas fakapujára én is emlékszem, ahol fogva tartották. A családot nem engedték be hozzá. Ez nagyon komisz dolog volt, mert ágyat nem adtak neki, takarót se; egy ajtót kellett levenni, azon feküdt.

A magyarok bevonulása a falunkba '41-ben nagyon csendesen zajlott. Simán, flottul jöttek egyik községből a másikba. Nem úgy, mint Bácskában. Talán azért, mert Csúza tiszta magyar falu volt. Arra nagyon jól emlékszem, ami-

kor sietve megvettük mi is a magyar zászlókhöz szükséges anyagot; éjjel varrták édesanyámék is a zászlókat, hogy amikor hozzánk érnek a honvédek, legyen minden házon magyar zászló. Rendezett sorokban közeledtek a honvédek Herczegszőlős felől a főúton.

A falu egész hosszában két-három méteres löszfal maradt a Duna szabályozása után, közvetlen mellette ment az országút. Ezen a magaslaton épült a templom is. Azt tudom, hogy a falu apraja-nagyja a templomdombon volt. A lányoknak, asszonyoknak tele volt a köténye virággal (a koraiak már nyíltak akkor), és ahogy jöttek a magyar katonák, csak szórtuk, szórtuk rájuk a sok virágot... valami csodálatos volt! A katonák is elmondták később, hogy Csúzáni milyen fogadtatásban volt részük. Esőként hullott rájuk a sok virág! Ez nagyon szép emlékem.

A szerb jegyzőt Csúzáni érte a magyarok bevonulása. Nyilván tudta, hogy kivel van jóban, és kivel nem. Eljött hozzánk, és édesapám elé letérdelve könyörgött: mentse meg a családját.

„Tudja, mit? Én a fiát és a feleségét megmen-tem. Jótállok értük. Nyugodtan itt hagyhatja őket. De maga menjen, és keressen magának valahol menedéket.” Így is történt.

A háború után ez a jegyző visszament Csúzáni; a szőleje pontosan a keresztanyámé mellett volt. Azt mondta neki: „Tudja, Éva, egy becsületes embert ismertem, az a Fodor Sándor volt.”

Édesapám átmenetileg ellátta a falu közigazgatását, amíg nem kapott új jegyzőt a falu.

Hamarosan behívták a dél-baranyai háromszög képviselőjének, azt hiszem, 1942 februárjában. Ettől kezdve igen megváltozott az életünk. Édesapámnak azért, mert ha ülésezett a ház, hétfőtől szombatig Pesten volt, a Práter utcában lakott. Ha otthon volt, a hivatalos személyek és a lakosság kereste fel. A gazdaságot is kézben kellett tartania. 1941 szeptemberében én Pécsre kerültem polgári iskolába. Így 1941 őszétől 1944 őszéig, amíg el nem menekültünk, alig van csúzáni emlékem.

Tudom, hogy állandó kapcsolatot tartott Deák Leóval.^{III} Egy-egy halvány emlék időnként eszembe jut róla. Például az, hogy bőrvándorban hozzánk menekítette az unokahúga kelengyét, abban a reményben, hogy a Dunán nem jönnek

át az oroszok. Átjöttek. A kelengyés bőröndöket nagykéssel felvágták, s vitte boldog-boldogtalan.

'44 októberének második felében már ott voltak a Duna túlsó partján az oroszok. Már át tudtak lőni. Hallottuk a lövedékek hangját. A repülőlk bombáztak. Az éjszakát a pincében töltöttük. Akkor döntöttek a szüleim, hogy eljövünk. Biztosra vették, hogy az első időkben retorziókra, meggondolatlan cselekedetekre kerül majd sor. Ez be is következett, mert a faluban sok ártatlan embert lőttek agyon.^{IV}

Olyannyira későn jöttünk el, hogy a Kiskőszeg és Pélmonostor közötti vasúti közlekedést már leállították. Így kénytelenek voltunk lovas kocsival elindulni. Ezért az égvilágon semmit sem hoztunk magunkkal. A lovaknak is kellett eleséget fölpakolni. Reggel, amikor a pincéből följöttünk, azt mondta édesanyám, öltözködjünk föl – hűvös volt már az idő –, fölöttük a nagykabátot is. Őcsém, édesanyám, édesapám, a kocsis meg én ültünk a szekérre. Bátyám ez év március 24-én hősi halált halt a Pinkszi-mocsaragnál. Úgy emlékszem, hogy akkor rajtunk kívül más család nem menekült el Csúzáról.

Nagyharsányban ismerősöknél éjszakáztunk. Az állatok is pihentek egy kicsit; onnan jöttünk Pécsre. A nagyon szeretett nagybácsi akkor már itt lakott. Csúzán nősült, ám az első világháború előtt már Pécsen élt. Foglalkozást is kellett neki változtatnia: a vasúthoz ment dolgozni. Ő fogadott be bennünket, a püspöki palotával szemben van egy nagyon keskeny portás házikó, azt vette meg. A ház még most is megvan, azóta szépen felújították. Nagyon sokáig éltünk ott.

A szüleim sokat gondolkodtak, menjünk-e tovább. Akkor már nagyon veszélyes volt a nyugati út, mert lőtték a repülőkről a menekülőket. Nem tudom, Karácsonyi bácsit honnan ismerte édesapám. Ő Johannesburgba ment ki. Amikor megtudta, hogy itt vagyunk, azonnal írt, hogy menjünk mi is. De szüleim úgy döntöttek, hogy mégse.

Akkor már túléltek azokat a kritikus napokat, amikor mindig jött a hír: „Most jönnek édesapáért!” „Most viszik el!” A nagyanyám Csúzán maradt. Ha meghallotta, hogy terveznek valamit édesapám ellen, rákapaszkodott valamilyen katonai járműre (legtöbbször bolgárokkal jött). A hátán az ennivalót hozta, a fejében meg a mon-

danivalót: édesapám ne legyen itthon, meneküljön... Akkor édesapám eltűnt egy-egy hétre. Gyerekfejjel olyankor mindig arra gondoltam, hogy valami nagy baj lehet.

Édesapám egyszer találkozott a városban a kiskazda Kovács Bélával, akivel együtt volt képviselő.^V Édesapámat nemsokára internálták. Kiderült, hogy Kovács Béla jelentette föl, aki megkérdezte a rendőrkapitánytól: „Még az a MÉP-képviselő szabadon van?”^{VI}

Az Ágoston téri iskolában volt az internáló tábor. Kétszer fél évig hordtam neki az ebédet, amit édesanyám szinte a semmiből főzött. Nem édesapámnak adtam át az ennivalót, csak láttam őt a folyosón.

Szabadulása után azért jó emberekkel is találkoztunk.

A Rasky és a Caflisch család^{VII} mentette meg a családunkat az éhenhalástól (nekik cukrászdájuk volt). Amikor megtudták, hogy édesapám Pécsen van, fölajánlották az Ürögi úton levő ötholdas szőlejüket, minden ellenszolgáltatás nélkül, csupán valamennyi természetbeni fizetségért.

Az első időkben nehezen éltünk. El kellett cserélnünk egy zsák krumpliért a nagykabátomat a legnagyobb télben, hogy éhen ne haljunk.

Később a szőlőben édesapám kemencét épített, ott sütöttük a kukoricás kenyeret. Az a lángos, amit édesanyám abban a kemencében sütött, a csodával volt határos!

Kacsát is tartottunk, mert annak nem kell nagy terület, csak egy kis bekerített rész.

Ahogy érett a szőlő meg a körte, én hoztam be Raskyékhoz. A visszafele úton, a Középmakár dűlőn az út menti gaz tele volt apró csigával. Mindig szedtem egy szatyorral, amíg kiértem. Az volt a kacsák fő eledele. Akkor már egy kicsit könnyebb volt.

A második internálása során édesapám megkérdezte az illetékesektől, mondják meg neki is: mit követett el, miért történt az újabb letartóztatása?

Amikor édesapámat elvitték, újra minden nélkül maradtunk. Semmi más nem volt fontos, csak a mindennapi kenyér. Én akkor már tizenöt éves voltam. Minden éjszaka necceléssel megcsináltam egy bevásárlószatyrot. Édesanyám kitette az ablakba, szinte mindennap megvettek egyet. Az ára elég volt egy kiló kenyérre. Az iskolában

akkor már megindult a tanítás. Kereskedelmi középiskolába jártam, gyöngyökből fűztem iskolai jelvényeket, és eladtam. Egy házaspár, a Bitó család itt lakott fönt a Mecsekben. Ők minden vasárnap meghívtak magukhoz ebédelni. Lányuk az összes fiatalkori ruháját nekem adta.

Megmondták neki, miért internálták újra. Egy Klein nevű ember jelentette föl, hogy Csúzáról ő vitette el a kommunistákat. (Csúzán ehhez a Klein nevezetű boltshoz járt a nagyanyám és az édesanyám. Egyszer azt üzenté Klein – amikor Dél-Baranya újra magyar terület volt –, hogy vegyünk tőle cukrot, mert meg fog drágulni. Vettek is a szüleim egy óriási süvegcsukrot, meg nem tudom mennyi kristálycukrot. A cukor pedig olcsóbb lett. Édesapám ekkor azt mondta: Ezentúl nem vásárolunk Kleintől, mert becsapott. Átmentek a keresztény boltshoz. Ezért orrolhatott édesapámra. Amikor Klein hazajött a deportálásból, nem ment vissza Csúzára, hanem Pécsen telepedett le, itt is öregedett meg.) Az internálás vége felé bírósági tárgyalást tartottak, a vádlott édesapám volt, akkor mindenre fény derült. Édesapámnak nem volt semmiféle igazolása arra, hogy ő nem vitette el a csúzai kommunistákat, tehát azt mondta: „Tudják, mit? A levéltárban biztosan megtalálják a följelentést. Ha a szavam nem elég, akkor keressék ki.”

Mit ad az Isten, kikeresték! Kiderült, hogy nem édesapám vitette el őket, sőt: jótállt az elvitt kommunistákért. Ő hozatta haza őket.

A csúzai kommunisták általában napszámos emberek voltak. Ott maradt a családjuk munkaeső, minden támogatás nélkül. Édesapám azt mondta: ő felelősséget vállal ezekért az emberekért, csak engedjék haza őket, mert a családjaik éheznek. El is engedték őket.

Amikor ezt Klein megtudta, a tárgyaláson leterdelt édesapám előtt, és kérte, bocsássa meg neki, hogy őrá fogta a kommunisták elvitelét.

Internálása alatt volt egy időszak, amikor a tábor Kaminek péktől vásárolta a kenyeret. Édesapám és egy rabtársa voltak a szállítók. Kaminekék úgy segítettek rajtunk, hogy minden nap egy kenyeret küldtek a családnak. A kíséréső rendő megengedte, hogy beadják nekünk.

Azután már nem vitték el többször.

A másik jótevőnk Lux Ottó bácsi volt, aki bérbe vette Vaskapu-pusztát, és édesapámra bízta

a vezetését. Ezért a szüleim kiköltöztek Pécsről a pusztára tízéves öcsémme. Ott már tartottak lovakat, disznókat, baromfit.

Közben nagyanyám, aki mindig hozta a hírt és az ennivalót Csúzáról, egyszer csak nem tudott visszamenni, itt rekedt. Én a nagymamával Pécsen maradtam, és az ürögi szőlőben dolgoztunk. A család ilyen felállásban ingázott Ürög és Vaskapu között.

Szüleim a kulákrendszer bevezetéséig a pusztán éltek. Közigazgatásilag Vaskapu Szavához tartozott. Ott közölték édesapámmal, hogy a nevén van 16 hold föld. (Talán kulákként el akarták újra vitetni.)^{viii}

Amikor ezt megtudtuk (ez már '51 körül lehetett) a leendő férjem fogadott egy teherautót, és éjszaka elhozta őket a pusztáról. Már másodszor kellett menekülniük, és visszaköltöztek a nagybácsi házába.

Ezután soha többet nem kereste őket senki.

Ezután a málomi Erős János és családja felajánlotta a préházát, ahol oltványozhat. Édesapám újra kezdett oltani. Egy bérelt területen vadtelepet létesített.

1949-ben elvégeztem a közgazdaságit. Semmi reményem nem volt arra, hogy fölvegyenek az egyetemre. Eleinte elhelyezkedni se tudtam. Munkát találtam a szövetkezetek központjában. Könyvelő lettem. Két évig Pécsváradra jártam, aztán behoztak Pécsre. '53-ban férjhez mentem. Amikor a férjem Nagymányokon lett körzeti orvos, 1956-ban odaköltöztünk.

Szüleim Pécsen maradtak. Édesapám áldásos munkájára csak ezután került korona. Telepített magának 1 hold szőlőt, ahova élete utolsó éveiben is kibuszozott, és dolgozott. Csinált magának egy egy lábú széket, és azt vitte magával a sorokban, ha elfárad, le tudjon ülni, és ülve tovább dolgozni.

Hűségese feleségét korán, 1966-ban veszítette el. Élő lexikonként nevelte, taníttatta két unokáját. Zsuzsa unokájával annyira megszeretette a latint, hogy a magyar–latin szakos tanári pályát választotta élethivatásának. Hetvenévesen elkezdett angolul tanulni, mert akkor már volt remény arra, hogy meglátogassa azt 1965-ben Kanadába disszidált fiát. Talán ötször is elrepült hozzá.

Édesapám zaklatott háborús évei után békés, boldog és hosszú öregkort ért meg 1985. július 3-án bekövetkezett haláláig. Soha egy zokszót nem ejtett hányatott élete miatt. Hálás volt terem-tőjének, hogy soha el nem hagyta őt és család-ját.

Csúzá és a környező településeken marad-tak a rokonaink. Amíg édesanyám testvére élt, és már lehetett menni Csúzára, mi, a gyermekei mentünk, s ma is tartjuk a kapcsolatot a távo-labbi rokonsággal s az ott élő ismerősökkel. Ő maga soha nem ment vissza szülőfalujába, akár lehetett, akár nem. Nem akarta látni a romba dől-t múltat, a tönkrement, mások kezébe jutott földet, szőlőt, malmot, a családi fészket.

Az unokák, dédunokák tudják, hol éltek nagy-züleik, dédszüleik, jártak Csúzá, Vörösmarton, Szőlősen, Batinán.

Örök példaként állnak előttünk s unokáik előtt is ők, akikben egy szikra bosszúvágy nem volt az őket ért sérelmek miatt. Azon kevesek közé tartoztak, akik a rosszért jóval tudtak fizetni.

Fiúunokám tavaly karácsonyra egy családfá-val lepett meg. Kereste az ősokeket, hogy össze-állítsa a családfát. Csak édesapám anyai ágát tudta visszavezetni egészen 1711-ig. A Nemes ág tagjai kurucként a labancok elől menekültek a kopácsi és laskói lápos területekre. Így kerültek a Drávaszögbe.

Az interjú 2015 novemberében készült Pé-csett.

Jegyzetek

- I. „Nagyközség Baranya vm. Baranyavári j-ban (1910). 1260 magyar lak., hitel- és tejszövetke-zet, postahivatal. [...] 1897-ben Kossuth Lajosnak szobrot állítottak.” (*Révai nagy lexikona V. köt.* Bp., Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvény-társaság. Hasonmás kiadás Szépirod. és Babits Kiadó, 1990. 177.)
- II. „Csúza szőlőtermesztésének megújításában és korszerűsítésében jelentős szerepet játszott Fo-dor Sándor. A lánya szerint a szőlő volt a szenvedé-lye. 27,5 holdon gazdálkodott, s ebből 6,5 hold volt a szőlő. Termesztett Traminit, Olaszrizlinget, Sauvignont, Chardonnayt, Bouviert. Mindig a mi-nőséget tartotta szem előtt, és nem a mennyisé-get. A bort leginkább Eszéken, Zomborban és Apatinban értékesítette, de sokat eladott a Csin-

gilingi csárdának is. Valamikor a 30-as években elkezdett szaporítással is foglalkozni, s ezzel jó néhány embernek biztosított szinte egész évben munkát. Másfél holdon vadtelepet létesített. A vesszőket 3-4 méter magas oszlopokra futtatták föl, s összesen 50 cm hosszú darabokra vagdalták el. Ügyes férfiaknak és asszonyoknak megtanítot-ta a szőlőoltást, akik aztán évekig dolgoztak nála. A vadvessző talpalása után következett maga az oltás majd a ládázás, miután előhajtatásra került sor, a megeredt vesszőket ezután iskolába rakták gyökereztetni. A gyökereztető iskola 1 holdon te-rült el. Az egyéves gyökerez oltványokat nemcsak a csúzaiak vásárolták, hanem vitték Bácskába és Szlovéniába is. 1941 után pedig az egész ország területére is szállították.” (*Csúzai füzetek III. Fe-jezetek egy Árpád kori magyar falu történetéből.* Szerk. Pasza Árpád, Reppmann Dékány Zsu-zsanna, Varga György. Csúzai Református Egy-házközség és a Jókai Mór Kultúregyesület, Csú-za, 2013)

- III. „Deák Leó (Kúla, 1888 – Újvidék, 1945.) zom-bori ügyvéd, a Jugoszláv Királyság idején vált a Délvidék magyarságának egyik legismertebb vezetőjévé azáltal, hogy kiemelkedő szerepet játszott magyar kisebbségünk politikai életében. [...] másokkal együtt még 1921-ben részt vett a Magyar Párt megalakításában és vállalta annak elnöki tisztét. [...] Az első Jugoszlávia felbom-lását nyomban követő honvédbevonuláskor ő fogadta az érkezőket Zomborban, s örömtől re-peső szívvel felszabadítóknak nevezte őket. A büntetőeljárásban elsősorban ezt rótták fel neki, valamint azt, hogy szervezője volt az 1942-es új-vidéki és a Sajkás-vidéki razziának. A kihallgatá-sairól készült jegyzőkönyvek szerint előbbi tettét a bírósági eljárás során is vállalta. [...] a razzia ügyében azonban ártatlannak vallotta magát.” (Matuska Márton: *Az elhallgatott razzia. Véreng-zés Újvidéken [1944–45]*). Keskenyúton Délvi-déki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, 2015, 146. Deák Leót Újvidéken halálra ítélték és kivégezték. (Uo. 263.) A háború utáni időkben csak mint go-nosztevőt lehetett említeni, személye valójában töröltött a délvidéki magyarság emlékezetéből. (Uo. 146.)
- IV. „A második világégésben a drávaszögi és szla-vóniai magyarság ősi lakhelye is felperzselődött. A »felszabadító« Tito-partizánosztagok e vidékre is kiterjesztették a Bácskában és Bánátban el-kezdett magyarellenés megtorlást. Az áldozatok számát ma sem tudjuk pontosan, de feltehetően mintegy százra tehető. A háború, az azt követő

atrocitások, a félelem légköre, a kivándorlás oda vezettek, hogy az 1948. évi jugoszláv népszámlálás eredményei szerint a Drávaszögben élő magyarság száma 7200 fővel, 14,9 százalékkal csökkent. Ez a tény annál is fájóbb, mert 1941-ig a magyarság részaránya a Drávaszög egészében folyamatosan növekedett, s elérte a 46,6 százalékot, ami relatív többséget jelentett a horvátokkal, a szerbekkel és a németekkel szemben.” (adattar.vmmi.org/fejezetek/1382/30_9_dravaszog.pdf [letöltés: 2015. XI. 7.])

V. Az *Új Magyar Életrajzi Lexikon* III. kötete szerint Kovács Béla (Patacs, 1908. – Pécs, 1959.) a háború előtt nem volt országgyűlési képviselő. „Sikertelenül indult az 1939. évi országgyűlési választásokon. A Horthy-rendszerben 25 hold földön gazdálkodott, 1933-ban belépett a Független Kisgazda Pártba, 1936-tól a párt Baranya vármegyei főtitkára, 1939-től országos főtitkárhelyettese. 1944. decemberétől az ideiglenes nemzetgyűlés, 1945. novemberétől a nemzetgyűlés képviselője.

1947. február 25-én a megszálló szovjet katonai hatóságok kémkedés vádjával letartóztatták.”

VI. „A Nemzeti Egység Pártja 1939 márciusában változtatta Magyar Élet Pártjára a nevét. Vezetői Bárdossy László, Kállay Miklós, Teleki Pár gr. Mo. ném. megszállása után a 4 meghagyott párt egyike. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945-ben feloszlatta. [...] A komm. vezetésű 'igazságszolgáltatás' Bárdossy László min-elnököt (1941-42) 'háborús bűnösnek' nyilvánította, elsőként kivégezte, egy. képviselőit, vez. tagjait internálta, 'B-listáztatta', műperekben elítélte, börtönbe záratta.” (*Magyar Katolikus Lexikon*)

VII. „A svájci eredetű cukrász-dinasztia cukrászdájának fénykora a két világháború közti időszakra tehető... 1955-ben államosították, 1988-ban az épületet felújították és régi nevén működik.” (Márfi Attila: A Caflisch-féle ház, Pécs patinás cukrászdája, *Jelenkor online*, 2011., 54. évf. 12. sz., 1300.)

VII. Az eljárásról többet nem közölt a visszaemlékező.

Táltosmènes, rekeszzománc, 1996–1997

Kárpátalja magyarsága – a rendszerváltozás forgószeleiben*

A kelet- és a közép-kelet-európai rendszer-változások kezdeteit – mint a korszakváltozás elindító eseményeit – senki sem tudja konkrétan meghatározni, hiszen a korszakváltozások rendszerint történelmi folyamatok eredményeként és az egyes történések következményeként jelentkeznek. Érzékelhetjük viszont az egyre gyakrabban érkező jelzéseket: a társadalom egyes csoportjainak váratlan megnyilvánulásait a kezdeti izgatottságtól a keserves vajúdságig, s mindegyik az éppen regnáló hatalom ideges válaszait, aztán azt tapasztaljuk, hogy már benne is vagyunk az események kellős közepében. Negyedszázad távlatából már akár jó adag humorral is vissza-utalhatunk egykori helyzetünkre. A vicc nyelvére lefordítva nyakunkon volt a disznóvágás, oszt se szalma a kéz alatt, se disznó az ólban. Bizony, bevallhatjuk, nem voltunk felkészülve a rendszerváltozásra, mindezek ellenére vegyük számba a régió társadalmainak jelzéseit.

Mivel is kezdődött? Magyarországnak bizonyára '56-tal, Csehszlovákiának '68-cal, Lengyelországnak a Szolidaritással, Romániának a temesvári forradalommal, a Ceaușescu házaspár kivégzésével, a Szovjetunióknak pedig... A gorbacsovi bel- és külpolitikával? Csernobillal? A krími tatárok tüntetésével a Vörös téren? Igen, vitathatatlan a felsorolt tények fontossága, én azonban – egy picivel messzebb merészkedve az időben – Brezsnyev halálát jelölném meg origóként. Az akkori idők hangulatának érzékeltetése végett most felidézek egy korabeli moszkvai életképet. A túlszűfolt metró egyik utasa a Pravdába mélyedve a gyászrovatot böngészi. Észreveszi, hogy egy szorosan mögötte álló utastárs nyakát nyújtogatva potyán szeretne információhoz jutni, de rászól: Ne erőlködjön, polgártárs, még nincs

benne. Amire ön vár, azt majd az első oldalon közlik. Ma is azt mondhatjuk, nincs ebben semmi túlzás, ez volt maga a valóság, az ország titkon már hosszú ideje erre várt. S amikor végre 1982 novemberében bekövetkezett, az emberek egyszeriben szomorúságot mutató álarcot öltöttek, de szemeik izgatottan, felszabadult örömmel és kérdéseket közvetítve villantak össze. Ma is biztos vagyok abban, hogy nem az ember halálának, hanem a küszöbön álló változásnak örültek, amelyre már tíz évet sem kellett várni.

Egy túlzottan óvatos írókollégám, amikor a krími tatárok 1987-es moszkvai tüntetéséről már a sajtó is beszámolt, ekképpen töprengett: Képzeletbeli kötelékeink oldódását valóban érezzük, de eztán honnan fogjuk tudni, hol a határ, hogy meddig merészkedhetünk. Mert nem kétséges, hogy a hatalom lecsap, ha túl messzire mennénk, mint ahogy volt is erre példa az utóbbi évtizedekben nemegyszer. A kollégának, aki mind ez idáig a hatalom kegyeltje volt, a maga ideológiai szempontjai tekintetében igaza lehetett, de voltak a kárpátaljai értelmiség soraiban jócskán, akik egy valóságosabb demokrácia közalgéseként értékelték a kérdéses helyzetet. S ettől a ponttól már nem a nagyregió rendszerváltásának szakaszairól folyik a beszéd, hanem arról, hogy a kárpátaljai magyar lakosságra hogyan hatottak a szovjet vagy az ukrán belpolitika földrengései, hogy a földmozgásokat kísérő forgószelekben hogyan próbáltunk megkapaszkodni, majd megmaradásunk érdekében kihasználni a változások kínálta lehetőségeket. Mert voltak közösségünknek olyan értelmiségi képviselői, akiket nem értek váratlanul és felkészületlenül a változást hozó események, akiknek volt már bizonyos ellenzéki múltjuk és talán történelmi tapasztalatuk is.

*Elhangzott a *Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl* című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által szervezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

Személyes érintettség okán nem én folytatom a gondolatot, hadd szólaljon meg az újságíró: „*Bő negyedszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy az 1944-es fordulat után a lefejezett és megfélemlített kárpátaljai magyarság szakítson a visszahúzódás és a passzív ellenállás taktikájával [...], tudatosítsa sajátos helyzetét, és hozzájárjon a kisebbségi létből adódó feladatainak megfogalmazásához. Zömében az ungvári egyetem magyar szakos diákjaiból [...] alakult meg 1967 novemberében a Forrás Irodalmi Stúdió, amely nemcsak a fiatal költők és írók szárnypróbálgatásainak adott szervezeti keretet, de úttörő szerepet vállalt a magyarság érdekvédelmi törekvéseiben is. A Stúdió tagjai – nagyrészt az őket ért irodalmi és ideológiai vonatkozású támadásokra válaszolva – 1971 őszén először vetették papírra a területi pártbizottsághoz eljuttatott hivatalos beadványukban a magyar kisebbség sérelmeit és panaszait.*”¹

Az idézetben főszerepet játszó *Beadvány* a Forrás tagjainak a párt napilapjában névtelenül közzétett, augusztus 20-ára időzített durva ideológiai támadásra² megfogalmazott és mintegy háromszáz aláírással támogatott válasza volt, amelyet 1972 tavaszán mindjárt egy újabb, a lenini nemzetiségi politika elveire hivatkozó, az SZKP Központi Bizottságának Politikai Bizottságához és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsához címzett 2. számú *Beadvány* követett. Ez a memorandum, melyet már ezer s néhány száz aláírás erősített, az anyanyelvi oktatás megoldatlanságában jelölte meg a kárpátaljai magyarok legfőbb gondját, aláírói kérték a magyar nemzeti kisebbség kollektív jogainak elismerését. A doku-

mentumban felvetett közösségi panaszok kivizsgálására hivatalos bizottság létesült, a szerzők (Kovács Vilmos, S. Benedek András, Fodó Sándor), valamint a szövegezésben és terjesztésben, aláírásgyűjtésben részt vállaló diákok után titkosszolgálati hajsza indult. Többedmagammal (S. Benedek András, Tóth István, Fodor Géza), tanulmányainkat kényszerből megszakítva, hamarosan a szovjet hadsereg soraiban találtuk magunkat, s velünk szemben érvénybe lépett egy nyolc-tíz esztendő szilencium. A *Beadvány* hatását illetően azt kell mondanunk, hogy egyfelől talán rontott a helyzetünkön, mert a hatalom a „magyar burzsoá nacionalizmus” ellenében meghirdette „az ideológiai harc fokozását”, másfelől viszont a dokumentumban felsorolt problémák tüneti kezelésére vezető pozícióba juttattak néhány, a rendszert feltételek nélkül kiszolgáltatni hajlandó magyart.

A viszonylag rövid életű gorbacsovi korszakból a kárpátaljai magyarok életének több jelentős eseményét is rögzíti a krónika, most azonban két igazán fontos részletre hívom fel a figyelmet. Az egyik az, hogy a '80-as évek második felében érkező társadalmi-ideológiai enyhülés Kárpátalján a civil szerveződésben már kellően összekovácsolódott, tetterre kész értelmiséggel rendelkező magyar közösséget talált.³ A másik tulajdonképpen ebből a helyzetből következett. 1988 decemberében a Kárpáti Igaz Szóban már megjelenhetett egy emlékezés a '44 novemberében Szolvyára hurcolt magyar férfiakról, néven lett nevezve a *láger*, s ezzel megdőlt a legnagyobb tabu. Ettől kezdve folyamatosan láttak napvilágot az ártatlanul elhurcoltak emlékezései, levelei, előkerültek a lágerirodalom termékei, az emberek településenként hozzáláttak a veszteséglisták elkészítéséhez.

De Ukrajna-szerte is fellángoltak a nemzeti ébredés tüzei. Létrejött a Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaság, ennek példáját követve 1989 február 26-án Ungváron megalakult a kárpátaljai magyarság kulturális és politikai-érdekvédelmi szervezete, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. A regnáló hatalom mindent elkövetett,

¹ Móricz Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001, 144. o.

² Elidegenedés? In: *Kárpáti Igaz Szó*, 1971. 08. 20.

A szerkesztőségi cikk szerzője Balla László főszerkesztő, aki később ekként magyarázkodik: „Az Elidegenedés? publikálását sokan a rovásomra írják, s úgy érzem: nem ok nélkül. Magam is sokat töprengtem, szabad-e ezt a lépést megtennem. De másrészt viszont: vajon elkerülhető lett volna? Kétségtelen, hogy a szemellenzős pártpolitika szempontjait markánsan kifejező, jó szándékú alkotók írásait elmarasztaló cikk közléséért felelősség terhel, akkor is, ha a tőlünk elvárt, ennél sokkal élesebb szövegből sikerült valamit lefaragnom. Mindamellet még ma is úgy látom, hogy akkori függelmi viszonyomban nem volt módom rá, hogy megtagadjam a kapott utasítás teljesítését.” (Balla László: *Szegény ember vízzel főz [Visszaemlékezések 1947–1987]* PoliPrint, Ungvár, 2002)

³ 1984-től sorra alakultak a hagyományörző művelődési körök: Beregszászban az Illyés Gyula nevét viselő Magyar Könyvklub, a munkácsi II. Rákóczi Ferenc Művelődési Kör, a nagyszőlősi Bartók Béla Kör, a gáti Kovács Vilmos Kör stb.

hogy szabályozza, illetve saját embereinek beépítésével fékezze és szabotálja tevékenységét. Érdeemes felidézni mindjárt az alakuló közgyűlés lázas hangulatát. A hatalmi háttér támogatásával ketten pályáztak az elnöki székre: Balla László, a Kárpáti Igaz Szó nyugalmazott főszerkesztője és Petro Lizanec, az ungvári egyetem magyar tanszékének vezetője, de a teremben megjelent félezer alapító tag másként vélekedett, s ott az ő akaratuknak kellett érvényesülnie. Az emberek közfelkiáltással Fodó Sándort akarták elnöknek. Ekkor Fodó munkahelyi főnöke, Lizanec professzor azzal a nevetséges érveléssel állt elő, hogy még nem írta meg a disszertációját. „Megírjuk helyette!” – zúgott fel a tömeg, s e pillanattól kezdve megszűnt minden ellenállás. Küzdelemmel teli, eseménydús hónapok következtek, amíg a szövetséget törvényesítette a hatalmi gépezet, aztán a KMKSZ néhány év alatt az egész Kárpátaljára kiterjesztette hatáskörét, kiépítette politikai és szakmai intézményeit. A szekér elindult – mondta találóan az egyik idős, köztisztviselőnek örvendő alapító tag, s a mondás hamarosan szállóigévé lett.

Fentebb már történt utalás az egykori Forrás Stúdió tagjainak a változásokban játszott szerepére, s hogy ez nem oktan szócséplés csupán, arra szolgáljanak igazolásul Fodó Sándor szavai, aki már a KMKSZ tiszteletbeli elnökeként egy ünnepi alkalom kapcsán a következő módon fogalmazott: „A »szovjet-magyarok« fogalmát bevezetni szándékozó, és meglévő iskolahálózatunkat is folyamatosan romboló hatalmi szándék legalább részben megtorpan ellenállásunkon, és így sokban ennek köszönhető, hogy a rendszerváltozás után sok mindent sikerült megvalósítani korábbi törekvéseinkből. Az egykori egyetemisták, Forrás-tagok egyéni helytállása jelentette azt a bázist, amelyen immár egy évtizede megalakulhatott a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ezért mondtam már ki több fórumon: a Forrás a KMKSZ előképe volt.”⁴ Azóta eltelt több mint másfél évtized, ám a Forrás szerepének társadalmi megítélése nem változott. A '72-es Beadvány 40. évfordulójára szervezett tudományos

konferencia⁵ tanulságait összefoglalva dr. Orosz Ildikó kijelentette, hogy a két Beadvány nélkül a kárpátaljai magyarság ma sokkal hátrányosabb helyzetben volna, s szinte bizonyos, hogy Beregszászban nem volna magyar főiskola.

Ez volt a nem egészen dicstelen múlt. De mit mond, és mire figyelmeztet a jelen?

A kárpátaljai magyarok – akárcsak az elszakított nemzetrészek magyarjai mindenütt – politikai értelemben megosztottak. Beszédes adat, hogy az ukrainai parlamenti választásokon a KMKSZ jelöltje mindössze egy alkalommal tudott győzni, a szervezetből kiváltak új politikai tömörülése, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség pedig – igaz, az éppen aktuális hatalom támogatásával – négy alkalommal is mandátumhoz jutott. Bárhogy is csűrjük-csavarjuk a magyarázkodást, igencsak bosszantó tény ez. Hol követtük el a hibákat? Az elsőt már 1990-ben, amikor a szövetség jelöltje, első elnöke önhatalmúlag átengedte a biztos győzelmet ígérő beregszászi választási körzetet a Beregvidék legismertebb zöldbárójának, Vaszil Sepának, maga pedig a Nagyszőlősi járásban próbált meg mandátumhoz jutni, ám a kétfordulós versenyben a megígért ukrán támogatás ellenére alulmaradt. Ez volt a KMKSZ akkori vezetőségében az első nagy szakítópróbába, mert az elnökség Beregszászt képviselő tagja, Dalmay Árpád kezdeményezésére Sepával szemben a beregszásziak csak azért is más magyar jelöltet állítottak, mégpedig Molnár Bertalan személyében. Négy esztendő múlva, 1994-ben Fodó újra elindult a képviselőválasztáson, de ekkorra már még inkább elmélyültek az árkok a szövetség elnökségében, s a beregszászi lobbij Tóth Mihályt, a KMKSZ korábbi elnökségi tagját, de a választások idején már mint az ukrán kormány beregszászi elnöki megbízottját indította a KMKSZ elnökével szemben. Fodó Sándor ebben a tornában is alulmaradt, nyerni tudott viszont Kovács Miklós 1998-ban, s négy év múlva, 2002-ben csak kevésen múltott, hogy nem újíthatta meg mandátumát a következő ciklusra. Mert az első eredmények alapján minimális fölényrel győzött

⁴ Fodó Sándor: A Forrás a KMKSZ előképe. In: *Kárpátaljai Minerva. II. kötet. 1–2. füzet.* Budapest – Beregszász, 1998. 55–56. o.

⁵ „A 72-es Beadvány”. *Nemzetiségi és oktatáspolitikai a '60–'70-es években a Szovjetunióban.* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének konferenciakötete, szerk.: Darcsi Karolina, Dobos Sándor, PoliPrint, Ungvár, 2013

ugyan, a vele szemben induló Gajdos István, a járási tanács akkori vezetője azonban hatalmi eszközök bevetésével néhány vitatott településen érvénytelenítette a választási eredményeket. Nem túlzok, ha kijelentem, hogy a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek szembenállásában ez volt a legkritikusabb eset, a felek közötti ellentétek immár kibékíthetetlennek váltak, és a sértett fél (KMKSZ) szemszögéből nézve megbocsáthatatlanná. Ennek következményeként még inkább kiteljesedett a kárpátaljai magyarság politikai megosztottsága. Az így előállt helyzet újabb, egész nemzetközösségünkre kiterjedő feszültségeket okozott: barátságok bomlottak szét, jó ismerősök, rokonok kerültek egymással szembe. Tapasztalatból tudjuk, mindez mivel jár: az egymással civakodó pástorok láttán szétszéled a nyáj, s amikor a leginkább számítanánk a „tömegek” politikai támogatására, például az utóbbi választások idején, a szavazólapok szétválogatása után derül ki, hogy a polgárok jelentős része különböző, szavazatvadász ukrán pártok korteseire hallgatva összevissza szavazott, a KMKSZ jelöltjei pedig legfeljebb 18 000 – 20 000 szavazatot tudtak összekaparni. Magánbeszélgetésekben született vélemények és óvatos politikai prognózisok alapján sokan úgy véljük, hogy ez az állapot az egy helyben topogáshoz talán elég lehet, a továbblépéshez azonban kevés.

Néhány éve egy helyhatósági választás kapcsán megkerestek a Kárpáti Igaz Szótól, hogy a magyar érdekvédelmi szervezetek esélyeiről kérdezzenek. Akkor ezt válaszoltam: *„A gödörből, melyet magunknak kapartunk, meglátásom szerint egyetlen módon juthatunk ki, s ez – továbbra is – a békülés útja. Így látná ezt Fodó Sándor is, a KMKSZ első, alapító elnöke, aki rövid, tragikus élete utóbbi két-három évében nemegyszer sajnálkozva beszélt a kárpátaljai magyarság áldatlanná lett politikai helyzetéről, amelyet bizonyos, tévesen meghozott döntések következményeként tartott számon. Azóta sok minden változott ugyan, de a megosztottság változatlanul fennáll, tovább rombolja a közösségeket, és közvetve ugyan, de negatív hatással van a kultúrára is. Eből lassan mindenkinek kezd elege lenni, fogytán a türelem. Ki kell végre mondani, hogy amennyiben vezetőink képtelenek egymással szemben, a magyarság érdekében kompromisszumra*

*jutni, kénytelenek leszünk megvárni társadalmi-érdekvédelmi szervezeteink tisztújító közgyűléseit, ahol a demokrácia szabályai szerint ismét a tagság kerül döntéshozó helyzetbe. Köztudott, hogy vannak az elnöki szerepre erre megfelelő, megfontolt, minőségi képzésben részesült, az államnyelvet anyanyelvi szinten beszélő kádereink itt is és amott is. Másképpen: vezetőváltásokra van szükség, ráadásul mindkét oldalon, amelyre a felkészülést máris el lehet kezdeni.”*⁶ Ma a KMKSZ-nek (2014 márciusától) dr. Brenzovics László személyében új elnöke van, akit a tagság és a hatalom is elődjénél sokkal inkább elfogad, Gajdos István pedig, hogy ne álljon egy újból aktuálissá válható szervezeti összefogás útjába, lemondott tisztségéről.

A soron következő ukrainai parlamenti választásokra készülve (2014. október 26.) a kárpátaljai magyarok számára – a magyar kormány határozott kérése ellenére – ez alkalommal sem hoztak létre magyar többségű választási körzetet. E barátságtalan megnyilatkozás ellensúlyozására Porosenko elnök pártja felkínálta Brenzovics Lászlónak a lista 62. helyét. Fura egy helyzet, hiszen a visszautasítást egyértelműen ellenséges gesztusként értékelnék, így nem maradt más hátra, mint elfogadni az ukrán politikai elitől a kegyet, s ezzel lenyelni ugyanazt a békát, amelyet az utóbbi időkben Gajdos Istvánra kiáltottunk.

Mint látható, rendkívül szeszélyes mifelénk a politikai széljárás, amely időnként e helyzetjelentés címében is jelzett forgószéllé erősödhet. Az ukrán Szvoboda (Szabadság) párt aktivistái eddig csak a vereckei honfoglalási emlékmű elleni rendszeres rohamaikkal, a magyar településekre is benyomuló demonstrációkon harsogott magyarellenes jelszavaikkal vonták magukra a figyelmet, de a polgárháborús helyzetben, felfegyverkezve – félünk –, sokkal messzebbre merészkedhetnek. Ez minden ukrainai magyar állampolgárban rémületet kelthet, ezért a kárpátaljai magyarság joggal várja el vezetőitől, hogy szervezeti struktúráját, a sajtó nyilvánosságát felhasználva, Magyarország diplomáciai támogatását kérve komolyan felzárkózzanak a közösség védelmére, hogy elejét vegyék bármilyen, bennünket megcélzó nemzetiségi konfliktusnak,

⁶ A nyomtatott lapszám hiányában részlet a kéziratból.

mert a jövőre tekintve – valószínűleg – ezzel is számolnunk kell. Ezért ad számunkra megnyugvást és biztonságérzetet, ha zsebünk mélyén ott érezzük a magyar útlevelet.

Az időkeret szűkössége miatt épp csak megemlítjük, hogy lehetséges a témának több más szempontú megvilágítása is, kimondottan tömören azonban most csak arról teszünk említést, hogy a rendszerváltozás forgószelében a politikaival szinte egyenlő mértékben a gazdaságiak rázták meg igazán és zilálták szét magyar közösségünket. A szovjet népgazdaság szétesésével mind az állami, mind a kollektív (mezőgazdasági) szférában tízezrek munkahelye szűnt meg, ezen-

kívül a közoktatás finanszírozásának hiányosságai is százakat készítettek állásaik feladására, új megélhetési lehetőségek keresésére.

Ezrek indultak neki a magyar határnak, újabb ezrek pedig a kishatárforgalom lehetőségeit kihasználva üzemanyag- és cigarettacsempészetel próbáltak – általában sikerrel – gazdasági előnyökhöz jutni. Ez az állapot részben ma is fennáll, s mind a magyar kormánynak, mind a kárpátaljai magyarság vezetőinek azon is el kell gondolkodnia, hogy a magyar kormány egyre bőkezűbben juttatott támogatásait miként lehetne átstrukturálni egy gazdaságélénkítő, ugyanakkor a szülőföldön maradást is ösztönző gazdasági erővé.

Festő és modellje, ceruza, 1966

Olimpia: sporteszmény és értékrend az ókori „szent fegyvernyugvás” jegyében

Olimpia. E szóban az emberi értékek sokasága ölt testet napjaink világa számára, ám az ókori sportvilág legalapvetőbb elvárása a béke hirdetése volt. Háborút folytató városállam nem küldhetett sportolót az ókori versenyekre. Vajon hány állam sportküldöttsége nem vehetne részt a 2016. évi olimpián, ha napjainkban is ez volna a legalapvetőbb követelmény? Az aktuálpolitikai kérdésekre való válaszkérés és válaszadás helyett inkább az ókori sporteszmény világának legfontosabb történeti hagyatékát és ennek üzenetét kívánom jelen írásomban körüljárni, mert az olimpia igazi jelentősége az értékfelmutatás volt már három évezreddel korábban is.

Minden méltó sikerhez emberi erőfeszítés szükséges: a nemes cél érdekében kifejtett, önfegyelemmel megvalósított, a lélek nagyságát növelő teljesítmény minden emberben benne rejlő alapérték. Az emberi kitartás, a türelem és az állhatatosság olyan jellemvonások, amelyek éppúgy feltételezik a lélek jó tulajdonságait, mint a testi adottságokat. Az ókori bölcsesség szeretete előtt tisztelettel kell ma is adózni: az olümpiai játékok jelszavával, a „*becsület szeretetével*” kiegészülve az olümpiai eszme valóban a tökéletes bölcsesség szeretetét üzeni a mai kor békére vágyó emberének is!

Az ókori görög világ számos művelődéstörténeti kincssel gazdagította Európát. Az olümpiai játékok Olümpiában közel ezeréves múlttal rendelkező eseménysora volt az ókori görög világnak. Nemcsak a vallási hagyomány szerint, hanem Thalész csillagászati számításai alapján tudományosan is ismert, hogy az első olümpiai játékokat Kr. e. 776-ban rendezték meg. Az Olümpiában rendezett utolsó versenyeket Kr. u. 261-ben tartották meg. Ez a folyamatosság mintegy ezer éven keresztül létezett: a vallásos ünnepséget nem lehetett elhalasztani, mivel a hálaadó istentisztelet és az elszánt, küzdő szellemű embe-

rek megmérettetése egyazon görög tiszteletadó gondolati tartalom részei voltak.

Az egyik forrás szerint az Olümpiában elültetett „szent olajfa” Héraklész nevéhez fűződik. A hagyomány szerint a görög népi hős, a Zeuszról származó és halhatatlan „istenülő”, az „emberiség” és az „istenvilág” érdekében egyaránt példamutató küzdelmet folytató Héraklész volt az olümpiai játékok alapítója. A küzdők és a győztesek dicsőségének elismerésére ültette a szent olajfát.

Olümpia: Zeusz főisten szent kegyhelye

Olümpia nem volt önálló városállam. Élisz területén, nagyon szép és látványos dombokkal övezett, két folyóval átszelt völgyben fekszik. Kr. e. 1000 körül (a görög törzsek évszázados vándorlásának befejezése után) Zeusz főisten szent kegyhelyévé vált. A görög vallás isteneinek és magának Zeusznak is Görögország legmagasabb hegyén, az Olümposzon volt az otthona: e kegyhely az olümpiai Zeusz neve után kapta az Olümpia elnevezést. A minden görög szent kegyhelye és az isteneket megillető tiszteletadásért végzett feladatuk elvégzése pártatlanságot jelentett az élisziek számára: „szent népként” élhettek. Ismertek ugyan különböző hatalmi „betörések” a területre, de az olümpiai Zeusz-kegyhely mindvégig megőrizte az egyedülálló szent hely szerepét az ókori görög világban.

A mitológia szerint Zeusz, a „legtökéletesebb világrend” képviselője a Kronosz-domb alján győzte le apját. A szent körzeten belül volt elkülönítve a Peloponnészosz (Pelopsz szigete) névadójának, a különleges sorsú mitológiai hősnek, Pelopsznak a körzete. A mitikus Pelopsz különleges teljesítményekre képes kocsihajtó volt. Az egyik legismertebb eredménye, amikor úgy sikerült áthajtania a tengeren, hogy az óriási sebeség miatt az aranyból készült kocsi kerekei nem

érintették a hullámokat. Pelopsz a felesége kezét is egy kocsiverseny győzteseként nyerte el. Mivel több kérő volt, ezért a lány apja kocsiverse-nyen való részvétellel akarta felmérni a férjjelöl-tek lovastudását. Pelopsz könnyedén győzött a versenyen, így elnyerte imádottja kezét.

Az olümpiai játékokhoz hasonló versenyeket (az idők haladtával) több polisz és település is rendezett. Ezek közül még három vált igazán elismertté: Delphoiban négyévenként rendezték meg a püthói játékokat Apollón tiszteletére; Nemeában Zeusz tiszteletére, az iszthmoszi Korinthoszbán pedig Poszeidón ünnepén szerveztek játékokat. Az istenek tiszteletére sok száz ünnepi eseményt rendeztek az ókori görög világban. Ezek többségében olyan programok voltak, amelyekben a vallási szertartás, a felvonulások (körmenetek), az áldozások és imádságok tartása, kórus-, tánc- és drámabemutatók mellett sportesemények is zajlottak. Olümpia több voná-sában eltért a szokásostól, egy dologban pedig

egyedülálló volt, nevezetesen, a sportversenyek jelentették a főistennek szóló tiszteletadást. Ez a megkülönböztetett helyzet is azt igazolja, hogy Zeusz Kronosz feletti győzelmének a tiszteletére rendezték a versenyeket.

Zeusz-szobor Olümpiában: az ókor hét világcsodájának egyike

Olümpia elsősorban a játékok megrendezé-séről volt híres az ókorban, de egyidejűleg olyan vallási színhelyként tisztelték, amelynek a verse-nyektől függetlenül is meghatározó volt a búcsú-járárhely-szerepe. Itt volt Pelopsz szent körzete, a kincsházak, a Héra-templom, a hippodrom, a palesztra, a stadion, a Földanya szent kőze-te, a Kronosz-domb ligetes kialakítása és min-denekelőtt a már akkor világhírű, csodálatos Ze-usz-templom, benne a világcsodaként értékelt, aranyból készített és elefántcsontból faragott Zeusz-szobor.

Az elhunyt magyar olimpiai bajnokok emlékfala a Farkasréti temetőben

Az ókor hét világcsodájának egyike, az Olümpiában alkotott és felépített Zeusz-szobor a főisten templomában volt látható sok száz éven keresztül. Amikor Élisz Kr. e. 470 körül legyőzte Piszatiszt, a zsákmány egy részét Zeusz tiszteletére hatalmas templom építésére fordították. Az alapterület $27,7 \times 64,1$ m, a kétszerese Héra templomának, és Peloponnészosz legnagyobb épülete volt. Ebben helyezték el a világ hét csodájának egyikét, a Pheidiasz készítette, hatalmas, arannyal és elefántcsonttal beborított Zeusz-szobrot, amely egészen a templom tetejéig tornyosodott. Az éliszi építész, Libon tervezte meg a templomot – a homlokzati oldalon 6-, a hosszabbik oldalon 13 tagú, az arany metszés arányához közeli méretű egyszerű oszlopsor állt. Az impozáns épületben a szobor látványos elhelyezkedése és Héraklész tizenkét hősi tettének ábrázolása jelentette a templom belső díszítését.

Pheidiasz aranyból és elefántcsontból készült szobra Zeuszt trónszéken ülve ábrázolta, kezében Nikének (a győzelem istennőjének) hasonlóképpen aranyból és elefántcsontból készült szobrát tartva; az istennő kezében szalag és a fején koszorú volt. Pheidiasz a trónszék legfelső részén, az istenszobor feje fölött az egyik oldalon a Khariszok (a kegyelem istennői), a másik oldalon a Hórák (vagyis az évszakok) képmását mintázta meg. Azon az emelvényen, amelyen a trónszék és a Zeusz körüli többi díszítmény állt, arany domborművek voltak. Az ülő istenszobor hatalmas, 12,37 m magas alakja azt a gondolatot keltette a szemlélőben, hogy „ha felállna, leütné a tetőzetet”.

Fegyvernagyvadás az olimpiai játékok időszakában

Az élisziek arra törekedtek, hogy a helyi csejtepaték ne akadályozzák meg a játékokra igyekvők utazását, és az Olümpiába érkezők biztonságban legyenek. A Zeusz isteni védnökségével megrendezett olimpiai játékokon a „szent fegyvernagyvadás” megszegő államok polgárai nem vehettek részt. A sikerre vágyók közül néhányan ki akarták játszani a törvényt, és ezért olyan állam színeiben vettek részt a versenyeken, amely senkivel sem állt harcban. A legkirívóbb eset egy magas rangú spártai hivatalnok nevéhez fűződött: Likhasz Boiótia színeiben a kocsiversenyen

győzelmet aratott. Az istenek büntetését nem kerülte el. A bírák leleplezték a csalást: Likhaszra (babérkoszorú helyett) korbácsolás várt.

Vallási naptár

A vallási naptár meghatározó volt a játékok időpontjának kijelölésekor az olimpia évében. A hagyományosan öt napig tartó eseménysor harmadik napja határozta meg a kijelölt időszakot. A játékok harmadik napja mindig egybeesett a nyári napforduló utáni második vagy harmadik holdtöltével. A harmadik nap pontos meghatározása után, az elkövetkező játékok időszakának ismeretében, az olimpiai év tavaszán három „szent hívívő” indult el Olümpiából, hogy felkeresse a görög világ minden települését, és bejelentse a nagy eseményt. Alapvető követelmény volt az, hogy a versenyeken részt vevők legalább egy hónappal előbb érkezzenek meg Éliszbe: itt a versenybírák szigorú ellenőrzése mellett gyakoroltak, készültek a megmérettetésre. A harmadik, azaz a „szent napon” délelőtt közösen és egyénileg is áldozatokat mutattak be, ennek a fénypontját a szent körzet körmenetszerű bejárása jelentette, amíg el nem értek a Zeusz-oltárhoz. A menet élén a bírák haladtak, őket követték az áldozatot bemutató papok, aztán a görög városok „szent követségei”, majd a versenyzők, az edzők, végül az érdeklődők és a rokonság zárták a sort.

Görög versenyszellem

A versenyszellem teljesen átítatta az ókori görög társadalmat. Mindenféle küzdelemre készek voltak: közügyekben és magánügyekben, pereskedésekben és csatákban; írók és szónokok, valamint természetesen a sportolók is óriási küzdőszellemmel, becsvággal (a görög szóhasználat szerint a „becsület szeretetével”) versenyeztek. A játékok során nem voltak helyezettek: „Aki nem nyert, az vesztes volt.” A „csak az első számít”-elv alól kivételt jelentettek a lovas- és kocsiversenyek, valamint az ötpróba. Érdekes, hogy ez utóbbi versenyszámokban nem a lovas, hanem a tulajdonos volt a győztes. A csapatjátékot soha nem vezették be, a dicsőséget nem lehetett a küzdőtársakkal megosztani.

Fiúk versenyei

Ezekre a versenyszámokra: a kb. 200 méteres versenyfutásra, a birkózásra és az ökölvívásra a

szent nap délutánján került sor. A megmérettetésekben a tizenkettedik születésnapját betöltött, de a (katonai szolgálat időpontját jelentő) 18. életét még el nem érő fiatalok szerepelhettek.

Nyitóünnep

Az első nap a megnyitással kapcsolatos események és ünnepi kötelezettségek rendezésével telt el. Természetesen mindenekelőtt az isteneknek való tiszteletadásnak, támogató segítségüket kérő imádkozásnak, áldozatok bemutatásának és elkötelezett felajánlások ismertetésének szentelték az egész napot. Ezen a játékok sportolói, a hivatalos személyek, edzők és kísérők is kötelesek voltak részt venni. A vallásos eseménynek nagyon fontos mozzanata volt a Zeusznak tett eskü: a szabályok betartását és a sportszerű küzdelmet fogadták meg. A szabályok áthágásáért jelentős pénzbírságot kellett fizetni, amelyből Zeusznak emeltek újabb és újabb szobrokat: tették ezt egyrészt a főisten megbékéltetése céljából, másrészt a földi halandók elrettentő figyelmeztetése érdekében. Az esküszegés (nagyon ritkán fordult elő) vallási értelemben Zeusz mérhetetlen haragját váltotta ki: rettenetes isteni villámmal, mennykőcsapással torolta meg az ellene vétkezőket. Emellett a köznap megvetés és a kizárás a társadalmi életből egyszerű büntetésnek tűnhet, ismerve azonban a vallásos görög világ felfogását és az erkölcsi ítéletét, az esküszegés egyenlő volt az erkölcsi megbélyegzéssel, a közösség megvetésével.

Kocsiverseny

Az első napi istentisztelet és a verseny-előkészületek után a második nap nyitószáma a kocsiverseny volt. A négy lóval húzott, kétkerekű kocsik látványos keretek között gördültek be a hippodromba. A menetet bíborruhás bírák vezették, az élen egy „hírvívő” és egy kürtös lépkedett. A tribün előtt a versenybíráknak és a közönségnek a „hírnők” mutatta be a kocsi tulajdonosát, bemondta a tulaj szülővárosának és az apjának a nevét is. Ezután a kürtös szereplése következett, majd a bírói testület nevében „megnyitottnak” nyilvánították a játékokat.

A versenypálya nyílt területű, négyszögletes volt, de ezen belül nem jelöltek ki elválasztható pályákat. A rajtvonal hossza alkalmazkodott az indulók számához. Egy püthói versenyen feljegyzett legnagyobb szám negyvenegy kocsi volt,

ilyen esetekben a biztonságos rajt érdekében a rajtvonal meghaladta az egyébként szokásos 250 métert. A pályát két, egymástól kb. 400 méterre lévő cölöp jelölte ki, azokat kellett a versenyzőknek megkerülniük.

A startvonalat a kocsik ék alakú felsorakoztatásával alakították ki. Az ezen belüli helyeket sorolással határozták meg: minden kocsinak saját indítórekeszt állítottak fel, amelynek mechanikus szerkezettel nyitható kapuja volt.

A több mint kilenc kilométeren keresztül lélegzetelállító sebességgel száguldó könnyű kocsik csak a fordulót jelző oszlopoknál csökkentették a sebességüket. A verseny során voltak előírási szabályok az előzésre és a kanyarodásra, de ezek ellenére számos összeütközés és sérülés történt a futamokon. Egy püthói játék során Arkeszilaosz, az észak-afrikai Küréné királya egyedül maradt a pályán, és győztes lett (a többiek balesetek miatt kiestek a versenyből). Érdekes, hogy a díjkiosztáskor a kocsihajtók (akiknek ügyességére és bátorságára volt szükség) nem kaptak díjat, a győztesek a lovakat tenyésztő telepek voltak.

Lovasverseny

Ugyanazon a pályán és közvetlenül a kocsihajtás után rendezték meg a lovasversenyt. Abban az időben Európában nem ismerték sem a patkót, sem a kengyelt, ezért a szőrén lovaglás egy, a kocsik által feltúrt terepen nem tartozott a legelvezetesebb versenyzés körébe. A Pergamonból származó hírneves orvos, Galénosz diagnózisa minden lehetséges következményt összegez: *„Ismeretes, hogy a megerőltető lovaglás rongálja a vesetájékot, nemritkán okoz sérüléseket a mellkasban vagy néha az ondóvezetékben – nem is szólva a lovak botlásairól, amelyek miatt a lovasok gyakran lebukszanak helyükről és azon nyomban meghalnak.”*

Pentatlon

A második nap délutánjának versenye volt. Az ókori görög öttusa első három száma, a diszkoszvetés, az álló helyzetből történő távolugrás és a gerelyhajítás nem volt önálló versenyszám, csak a pentatlonhoz tartozott. A kétszáz méteres futás és a birkózás önálló versenyszámként a 4. nap sporteseményeként is szerepelt.

Diszkoszvetés

Öt kísérlettel történt, és a legnagyobb távolságot jelölték meg egy kis ékkel. A bronzból készült diszkosz formája a maival megegyező, súlya viszont valamennyivel nagyobb lehetett. Az ókor egyik legismertebb, leghíresebb és leggyakrabban utánzott atlétaszobra a *Diszkoszvető* (Diszkobolosz) volt: Müron athéni szobrász Kr. e. 450 táján készítette el remekművét. Az ábrázolás egyértelműen igazolja, hogy az ókori olümpiai versenyeken a mai diszkoszvetéshez hasonlóan történt (a kijelölt körön belüli forgás nélkül).

Gerelyhajítás

A harci eszközként ismert döfődárdától eltért a hajítógerely. Könnyebb és a végén letompított volt, valamint egy sajátos szíj alkalmazásával segítette az elhajítását. A 30–45 cm hosszú, vékony szíjat feltekerték a gerely súlypontja közelében a nyélre, és csak egy 7–10 cm-es hurkot hagytak szabadon: ezzel egy ujjal segítve a hajítást. A szíj súlypont körüli elhelyezése megkönnyítette a karnak az emelést, másrészt ez jelentette az ókoriak helyes mechanikai felismerését: az ekként megpörgetett és elhajított gerely megtartotta a mozgásirányát, így jóval messzebbre repült.

Távolugrás

Sajátos segédeszköz segítségével és álló helyzetből végezték a távolugrást. Az öt kísérletet végző ugró különböző alakú, kőből vagy fémből készült (2 kg tömegű) nehezékeket tartott a kezében. Nekikészüléskor a súlyokat vállmagasságig előrelendítették, majd a lefelé lendítésnél az ugró előrehajolt, és akkor ugrott el, amikor a súlyok a térde magasságában voltak. Az eljárásnak kettős célja volt. A lefelé lendítés energiájával megnövelt ugrás nagyobbra sikerült, mintha a csak erőből végzettet alkalmazták volna, és emellett a földre érés pontossága is fokozódott. A nem két talpra érkezést érvénytelennek tartották.

Futóversenyek

A versenyek negyedik napjának délelőttjét a három ismert futószám, a 200 m-es, a 400 m-es és a hosszútáv 4800 méter eseményei teljesen kitöltötték. A futóversenyek szintén a stadionban kerültek megrendezésre. A sporteseményekre készülve a talajt feltörték csákánnyal, és vastag

homokréteggel borították: a versenyek során is gondoskodtak arról, hogy minden résztvevő azonos pályakörülmények között küzdjön. A Kr. e. VI. század végétől (spártai javaslatra) mindenkinek, aki a versenyeken részt vett, teljesen meztelennek és mezítlábasnak kellett lennie. A rendezőség Kr. e. 404 után további (például az edzők részére is) teljes mezítelenséget ír elő. A krónika szerint ezen a versenyen egy özvegyasszony bírónak álcázva magát megtekintette fia ökölvívó mérkőzését. Amikor a győzelmét önfeledten ünnepelte, lelepleződött. A bírók ugyan büntetés nélkül elengedték, de ragaszkodva az előírásokhoz, hogy nők semmilyen formában, még nézőként sem vehetnek részt a játékokon, meztelenséget írtak elő minden résztvevő, így az edzők számára is.

A 200 méteres stadionfutás a stadion hosszán történő vágta volt. A 400 méteres kettős stadionfutás pedig a teljes pályahosszt adta. A hosszútáv 12 pályahossznyi 4800 métert jelentett, valószínűleg a rajtkővel szemben elhelyezett cölöpnél és a rajtkőnél megfordulva. A rajthelyet egy sor márványlap jelezte, elkülönítve egymástól a versenyzőket. A futók az egyik lábukat hátratarva támasztották a követ, a másik lábukkal pedig 10-20 cm-rel előbbre lépve várták az indítást. Mivel minden büntetés ellenére gyakori volt a hibás rajt, a Kr. e. V. században bevezették (a lovas versenyekhez hasonlóan) a rajtkapus indítást. A rajtvonalon legfeljebb húsz futó számára volt kijelölt hely. Ha ennél több nevező volt, akkor selejtezőfutamokat rendeztek.

Birkózás

A küzdősportokat a 4. nap délutánján mindig óriási érdeklődés mellett rendezték meg. A férfiasan kemény küzdelmek a birkózásban, az ökölvívásban és a pankrációban igencsak igénybe vették a sportolókat. Ma szinte hihetetlen, de nem jelöltek ki súlycsoportokat, nem volt időhatár, szabályokat sem alkottak széleskörűen, csak éppen a körülményeket határozták meg. A birkózásban az ellenfél háromszori földhöz vágása jelentette a győzelmet. A szabályok szerint a térdel való földre érést már elégségesnek fogadták el. A harapást és a marcangolást nem engedték meg, de például a számos új fogást kifejlesztő szicíliai Leontiszkosz arról vált híressé, hogy

törekedett a lehető legrövidebb idő alatt eltörni ellenfelének az ujjait. A birkózókról maradt ábrázolások, képek és szobrok hatalmas, szívós és izmos, bikanyakú sportolókat mutatnak.

A birkózás nagy egyénisége, a krotóni Milón Püthagorasz tanítványaként is közismert volt. Legendáját erősítette, hogy Kr. e. 540-ben megnyerte a fiúk birkózóversenyét Olümpiában, majd ugyanott Kr. e. 532 és 516 között öt alkalommal a férfiak között is győzött. Az olimpiai sikerek mellett hatszor diadalmaskodott Delphoiban és még tízszer Korinthoszbán, valamint kilencszer Nemeában is. A legsikeresebb versenyzői pályafutás volt ez az ókori sporttörténelemben.

Ökölvívás

A kézfejet és a csuklót igen szorosan körbetekerték eredetileg puha bőrszíjjal (később kemény és érdes bőrrel), és csak az ujjakat hagyták szabadon. Kevés ütőfajtát tiltottak, szabad volt ököllel és tenyérrel is megütni az ellenfelet. A tényleges mérkőzésekkor a két ökölvívó addig küzdött, amíg valamelyiküket kiütötte a másik, vagy pedig a résztvevők egyike a jobb karjának felemelésével elismerte a legyőzését. A körülmények ismeretében mindig folyt vér e küzdelmek során, de a súlyosabb károsodás, sőt a halálesetek sem tartoztak a ritkaságok közé. A források két „sebesülés nélküli” olimpiai győztes ökölvívót említenek: az alexandriai Kleoxenosz nagyon büszke volt e különleges pályafutására; és ismert még egy „sérülés nélküli” versenyző neve, Melankomaszé, de ő nemcsak, hogy nem nyert bajnokságot, de tulajdonképpen nem valódi ökölvívóként szerepelt. Ez utóbbi ökölvívó úgy tudott az ütések elől elmozogni, hogy az ellenfelei a kimerültségtől kényszerültek a mérkőzés feladására (4 órán keresztül képes volt ütésváltás nélkül mozogni).

Pankráció

Az olimpia legkedveltebb sportszáma volt a mindent lebíró pankráció. A görög melléknévből alkotott elnevezést kiemelten a főistenre alkalmazták. Vallási tiszteletadás húzódozott meg a háttérben: Zeusznak, a „mindent lebírónak” Kronosz feletti győzelme volt az Olümpiában rendezett játékok valódi alapja. A pankrációban a harapás, az ujjak tördelése, fojtogatás és durva marcangolás mozzanatai is jelen voltak. Számos

véres történet, sőt haláleset ismert a sportág ókori történetében.

400 méteres fegyveres futás

Az olimpiai versenyek zárószáma volt. A küzdősportok után ez jelentette a legkeményebb versenyszámot: a küzdelem a görög hadseregnek sok dicsőséget szerző gyalogság érdemeinek méltatását és a fiataliságnak a haza védelmére való nevelését szolgálta. Kr. e. 520-tól egészen a játékok végéig jelen volt e verseny: eleinte teljes fegyverzettel futották; majd csak a lábvért, a sisak és a pajzs emlékeztetett a fegyveres futás lényegére, az ókori görög férfi erkölcsi köteletségére, hazája védelmének szentségére.

Bajnokok

A győztesek a versenyek színhelyein koszorút kaptak. Olümpiában minden résztvevőnek ugyanazon jogai voltak, a szabályok mindenki-re azonos mértékűen vonatkoztak, és mindenki, aki nyert, egyforma díjat kapott. Az ismert négy játékhelyen hosszú évszázadokig díjként csak koszorúkat lehetett nyerni. Delphoiban babérból, Korinthoszbán fenyőgallyakból, Nemeában vadzellerből készültek; a legértékesebb olimpiai koszorút pedig az ottani szent olajfának az ágaiból formálták. Ez utóbbinak mágikus erőt tulajdonítottak. A nyertesek szülővárosai bőségesen megjutalmazták az olimpiai győzteseket, és számos olyan kedvezményt adtak nekik, amellyel egész életükre megszűntek az anyagi gondjaik.

Ám ezenkívül az elismerés változatai igen sokrétűek voltak. Az ókori görögök hagyományos versenyszeretete és -tisztelete minden más értékelést legyőzött. Az arisztokrata Alkibiadész a Kr. e. 416-ban aratott látványos olimpiai kocsigyőzelmével politikai befolyásra és előnyökre tett szert még a legdemokratikusabb Athénban is. A Kr. e. VI. század elején az athéni törvényhozó, Szolón a versenyek győztesei részére fokozatokban adható, rendkívüli jutalmakat határozott meg. Az olimpiai győztesek 500, a korinthuszi versenyt megnyerők 100 drachmára számíthattak (egy nehézfegyverzetű gyalogos katona napi egy drachmából el tudta látni önmagát és családját). Az egyszeri díjazás mellett gyakori volt az életjáradék nyújtása. Ez több esetben a havi 180 drachmát is elérhette.

Különleges elismerő díjazást jelentett a győztesnek a szülővárosába történő bevonulása, fogadása. Exainétosznak, a 200 méteres futás olimpiai győztesének a bevonulását ekként őrizte meg egy forrás: „Kocsin vezették be a városba, és a menetben háromszáz kocsi haladt, mindegyiket egy pár fehér ló vontatta, ez mind Akragasz polgárainak tulajdona volt.”

Az olimpiai győzelem reménye még az uralkodókat is lelkesedéssel töltötte el. Nagy Sándor édesapja, II. Fülöp három egymást követő olimpia lovas számaiban (lovasverseny, négylovas kocsi, kétlovas kocsi) aratott győzelmet. Fia, a kitűnő lovas és nagyszerű futó Nagy Sándor arra a kérdésre, hogy részt vesz-e a versenyeken, azt a választ adta: *„Csak ha királyok lesznek az ellenfeleim.”*

Edzők

Az atlétákat „építő ácsok”-ként sokat kértek egy-egy tanfolyam megtartásáért, így a versenyzők felkészítése nagyon jelentős kiadás volt. Az idők folyamán a városok is felismerték az edzők szerepének jelentőségét. Az edzők műveltebb része mintagyakorlatok előírásával is igyekezett

edzői útmutatást nyújtani. Munkájuk a fizikai és lelki felkészítésen kívül kiterjedt az emberi test fiziológiájának értékelésére, a fizikoterápia alkalmazására, a hideg-meleg vagy izzasztó fürdők hatásának vizsgálatára és természetesen a helyes étrend előírására.

A bölcsesség szeretete:

„az ép test és ép lélek” gondolata

A szellemi élet műhelyei, az ókori görög élet kiemelkedő nevelési intézményei voltak a gymnaszionok. Az eredetileg csak a testgyakorlás iskoláinak tartott színhelyekről kiderült, hogy valójában a testnevelés mellett a magasabb fokú nevelés intézményeit is jelentették. Nem véletlen az, hogy a gymnaszionokban, az ókori görög világ leglátványosabb három helyén, Athén külvárosaiban, az Akadémia ligetében, valamint Lükkeion és Künoszargész területén tanított Platon, Arisztotelész és Diogenész is. A gymnaszionok „a test és a lélek edzésének színhelyei” lettek: az ókori görögök a test edzését is bölcseletnek tekintették, a bölcsesség szeretete pedig megkövetelte az ép test és ép lélek megteremtése iránti igényt.

Bagoly, 1996

Cédulák XI.

– máskor is elfogyott már ilyenkor a magyar alma, akkor osztrák gyümölcsöt ettünk. Most nem onnan hozzák, hanem a lengyelektől, mert őket is sújtja az orosz embargó, így kerül hozzánk a lengyel alma – magyarázza helyzetünket a zöldséges. De van eper, örvendezek bizonytalanul. A külleme vonzó. Görög – teremtet egyértelmű helyzetet Béla úr. Kicsit azért eltöprenghetnek, ugyan mennyi termett nekik belőle, ha megéri idehozni, de mielőtt szólnék, a narancsra mutat: spanyol. Onnan szállították idáig! Furcsa szegénység ez a mostani. Majdnem mindenki csödközelbe jutott, de azért mi „narit” meg számocát veszünk, ők meg eladják... Modern nemzetköziség... Annak idején a KGST-országokról mondtuk nevetve: 7 sovány tehén feji egymást... És most? Béla úr szerint nagyon egyszerű a megfejtés: vannak I. osztályú EU-sok, a németek, azután másodrendűek, és végül mi, meg akikkel kereskedünk. De legalább magunk között vagyunk!

– abban az időben március 15-e tanítás nélküli munkanap volt, de már nem tették hozzá, mint '56 előtt, hogy a dolgozó nép munkával ünnepel! Anyánkat kora délután hazaengedték, így a vacsora- és egyben ebédfőzést időben elkezdhettem. Az évben talán először, de afféle gyönyörűséges tavaszi nap volt, a fű jó arasznyira nőtt, s mivel a Tisza nem loccsant ki a medréből, így a gát tetejéről messzire elláthattam, végig a katonák lövészárkaival összeszabdalt ártéren, egészen a vízpartig. Akkoriban hős néphadseregünk katonái gyakorlótereknek használták az újszegedi Tisza-partot. Nem lőttek ránk, gyerekekre, így bámészkodhattunk a töltés tetejéről. Ez volt a „Hazánk nem rés a béke frontján – hanem erős bástya!” jelmondat hanyatló időszaka, de még ekkor sem merészelt röhögni rajta senki... Kivételes tavaszi délután, a levegőben különös nesz jelezte a készülődést, sok ezer aranybarna bogár zümmögése, a cserebogárrajzás ide-

je. Amerre elláttam, mindenütt bújtak ki a földből, kapaszkodtak a fűszálakra, és onnan kissé ügyetlenül, mint aki először látja Isten napfényes mezejét, társat keresve szárnyra kaptak. Anyám mögöttem állt a töltésen, beszélgetett valakivel, én pedig egyszeriben békében, biztonságban éreztem magam, a tavaszi világ részének, akire, lám, rásüt a nap. Néhány cserebogarat ugyan a markomba gyűjtöttem, de hamar beláttam, ha százan kapnánk utánuk, akkor is ők lennének többen, így csak vigyorogva üldögéltem a fűben, örültem az életnek. Kegyelmi pillanat, ritka adomány volt.

– tulajdon bajaidra panaszkodni rút önzés, amiért olykor csúful megfizetsz. Már leültem a padra fájós lábammal, amikor mellém ért a kar nélküli asszony. Valami olyat mondott a kezemben tartott járóbotra, hogy: „Látom, magának is fáj a lába.” Egyszer hajdanában már találkoztunk, beszélgettünk is, riportot is készítettem vele. Most mindketten mosolyogtunk, megérintettem csonkolt felsőkarját. Olyan megértőn nézett rám, hogy – enyhíteni helyzetét – bevallottam, hogy fáj. Szinte jólesett neki, lám, másnak sem jó anynyira... Pedig karok és kezek nélkül pokol lehet az élet, még a földön járó szenteknek is. Elköszönt, kar nélkül fölszállt a trolira, s ettől a látványtól valamivel többet sejtettem meg a mindennapi kínjaiból. Mégis tudott példaadóan mosolyogni, mint a szentek az arénában, oroszlánok előtt. Lehet, gyermekként, talán később is, lázadozott sorsa ellen, amelyet rámért az ég. Mára elfogadta, bölcsőbb lett, semhogy üvöltsön. Boldogok a lelki szegények, övék a mennyek országa, mondta Jézus, s szavainak értelme elzárkózik a tudós ostobák mindent értő szövegeitől. Talán azokról szólnak e szavak, akiknek lelkét kitölti mindennapos gyötrelmük: akik nem tudnak magasztos képeket hazudni, mert röghöz köti őket létük nem enyhülő nyomorúsága. És ha mindennapi gond-

jaik ellenére képesek jó szóval fordulni másokhoz – ők lehetnek a kiválasztottak.

– imádságunkban csupa lehetetlent kérünk Tőled. De mi mást kérnénk, és kitől kérhetnénk ilyeneket: Bocsásd meg bűneinket, szabadíts meg a gonosztól, és ne vígy minket kísértésbe. Nem bocsáthat meg senki, nem szabadíthat meg senki, és mástól nem is kérhetnénk olyat, ami megmentene a kísértésektől. A megbocsátás csoda, ilyet tenni csak Te vagy képes! A gonosztól megszabadítani nincs hatalma senki emberfinak, egyedül Te teheted. És a kísértés? Életünk vég nélküli kísértések sora. Folyvást választunk jó és rossz tolakodó-rejtekező kínálatából, de ami rossznak látszik, utóbb jóvá válhat, s fordítva is. Ki látna előre folyton-folyvást? Egyedül Te, Uram.

– magyarázatot olvasok az anyagi világ alsóbb, de nagyon alsóbb régióinak működéséről. Érthetetlen, de a magyarázattal próbálkozó fizikusoknak is az. Ezekről úgy esik szó, mint: vannak, akik szerint... mások úgy vélekednek... már Einstein is megdöbben az atomi részecskék „magyarázhatatlan magatartásán”... Valaki mond egy hasonlatot a ma vélelmezett „legkisebb” részecskék méretéről: ha az elektron akkora lenne, mint a Nap, még nem látszanának nekünk! Ha az elektron univerzummá dagadna, akkor láthatnánk a parányokat, mint egy-egy tölgyfát... Nincsenek szavak véleményünk kifejezésére. Valaki kijelentette: már az is hatalmas teljesítmény, hogy képesek vagyunk megsejteni (elméletileg feltételezni) létezésüket. És mindezt még csak annak alapján értelmezzük, amit földi viszonyaink közepette feltételezünk. Más lenne, vagy erősen hasonló, vagy még inkább érthetetlen, ha a Tejút közepéről bámészkodnánk? Talán határainkhoz érkeztünk, ahol Isten elzárta előlünk a világ további üregeit és boltozatát...

– „tessék sak nézni, ott fönn, a sillagokat. Ott sillognak és villognak. Úristen! Az egész égbolt tele van velük. És kérem, ha az ember fölfelé néz és meggondolja, hogy sok az ilyen sillag, állítólag százszor akkorák, mint a föld, mi fogja el akkor a lelkét? [...] De ha oda föltekintünk, akkor megszap minket annak a tudata, hogy alapjában sak férgek vagyunk, nyomorult földi férgek és semmi más... igazam van, vagy nincsen igazam? Úgy van uram, férgek vagyunk! – felelte saját magának

és alázatos töredelemmel nézett föl az égboltra.” Eddig Thomas Mann (egy évszázaddal ezelőtti) mágikus-ironikus szövege, mely egy hamburgi kereskedőt idéz, aki a magas műveltségű novellaszereplő, világhíres író, Tonio Kröger mellett a hajókorlátnak dőlve föltekintett az éjszakai égboltra, és egyszeriben csak költői szavakkal tudta kimondani lelkéből feltörő érzelmeit. Mint látható, selypített, olykor tán elfúló hangon beszélt, mert a végtelen világ látványa megérintette kufár lelkét, s összeroppant addigi önhiúsága. Rádöbrent ő is, mily parány az ember. Pascal már századokkal korábban leírta ezt: nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike, de – gondolkodó nádszál! Tonio Krögert pedig kár lenne irigyelni világhíréért, mert ő nagyon is magányos, aki oly igen szomorúan vágyódik azok közé, akik nem olyanok, mint ő: „...megmarva az irónia és a szellem kígyóitól, kifosztva és megbénítva a megismeréstől; félig felőrlve az alkotás lázától és rázó hidegétől, talajtalanul és lelki kínoktól gyötörve [...] ide-oda hajszolva, túlfinomulva és elszegényedve [...] zokogott a bánattól és a honvágytól.” Művészsors szüntelen s reménytelen vágyódni azok közé, akiknek ír. Lehetetlen, gyötrelmes, de lebírhatatlan kívánság. Thomas Mann ismerte természetét.

– a körülmények hatalma lehet bénító, ösztönző, serkentő, csüggesztő, reménytelen, bátorító... Manapság, szétnézve a világban, pozitív képet aligha rajzol eléink. A Nyugat örökölt gazdagságának dekadens ernyedtségében az ablakok alá érkező nyomorultak tömegei egyszeriben megkerülhetetlenül jelezték – ezen az úton a sötétség közelít. Nagy munkákba fogni, távlatos szemléletű képet vizionálni... mi végre? Vihar szele érződik, már reteszelik a spalettákat. Megszokott világunk felbomlik, szálai szertefoszlanak, eresztékei megcsúsztak – mi jön utána? Előre nem vezet út, visszalépni nincs hová, a remény fogyatkozik, sötétedik... Mit tegyünk...? Európa elfordult Istentől, az ember tanácstalan, és magára maradt.

– újabb rajzokat találtak Peruban, a Nazca-fennsíkon: a hatóságok úgy szeretnék megőrizni őket, hogy „fontosságukat elmagyarázzák a helyi lakosoknak”. A híradás megjegyzi, a területre belépni szigorúan tilos. „Peru vezetői is csak külön engedéllyel, speciális cipőben mehetnek

az ábrák közelébe.” Arról, hogy mit ábrázolnak a rajzok, mi a jelentésük, természetesen se a helyieknek, se a régészeknek, se az ország vezetőinek fogalmuk sincs. Megszokott ez, jól is van így. Beavatottaknak készültek ezek az ábrák.

– eleinte azt hittem, ez csak egy örült elme lázadása... miszerint ő elsőként ember, azután európai, majd (legeslegvégül s nyilván jobb híján) magyar. Valamikor a '80-as években hangzott el először ehhez hasonló fiatal nyugatnémetek szájából, akik szabadulni akartak bűnös elődeiktől. Mára e különös önkifosztás művelt köreink szokott világképe. Még jó, hogy korszakhatárhoz érkezünk, így finom lelkek nemzettagadó vallomása csakúgy, mint mások gyűlölködő nemzetvallása – egyre megy...

– „és ez biztosan így természetes, elvégre menekültből is legalább kétféle van. Az egyik hálalkodik egy pohár vízért is, a másik simán elveszi, megissza. Akit láttam az imént: belenézett az ajándék szendvicsbe, majd ledobta a földre. A magával hozott zsákból tiszta ruhát vett elő, szennyesét földre dobta. Amikor a magyar rendőr odament a távol-keleti fiatalemberhez a szemeteszsákkal, mondván, tessék összeszedni, amit eldobott, és tegye ebbe, hibátlan angolsággal elmagyarázta: muzulmán ember ilyen alantas munkát nem végez, csak a keresztény szed

szemetet” – részlet egy írásból, mely a szegedi Nagyállomás épülete előtti helyzetről született, még tavaly nyáron. Vajon milyen munkaerő lesz őuraságából a vágyott német földön?

– Uram, teremtményeid vagyunk, hitünk szerint mindent tudsz rólunk, látod utunk előre. De akkor mi végre formáltál ilyenén? Értelmünk sziklába ütközik, szándékod nekünk kifürkészhetetlen. A porból kérdezzünk, miért képes az ember bármikor „kilépni” a helyzetéből, talán egyedüli élőlényként? Végző soron akár a halált is választhatja menedéknek, ha úgy ítéli, nincs más nyiladék előtte. Főbenjáró bűn, de az első ember is lázadt, társa, Éva iránti kötődésétől szorítva megszegte Teremtője parancsát. A kígyó rászedhette Évát (tudatlan asszony), de Ádám? Nem alázattal kért kegyelmet, vétkét megbánva, könyörögve Éváért – kész helyzet elé állította az Urat. Tehetett volna mást? Igaz, elbűjt, ami gyerekes észjárásra vall, elvégre tudhatta volna, az Úr elől nincs hová bújnia. Ezzel könnyebbé vált az ítélkező helyzete, hiszen Ádám a „közös bűnt” választva embertársa mellé állt – ellenében, Uram. Mikor töltjük le büntetésünk, s ki más dönthetne felőlünk, mint akivel szemben vétkezünk...? Addig csak fohászkodunk, de hogy eljön még itt a Földön is a Te országod – számunkra tudhatatlan titok, Te birtoklod.

Bika-sámán II., zománc, 2006

Autonómiakutatási esszé-tanulmány V.

Futball és autonómia a Feröer szigeteken

Az Atlanti-óceán északi részén fekvő kis szigetcsoport minden belső kérdésben korlátlan önkormányzatot kapott Dániától.

A magyarok többsége valószínűleg akkor hallott először a Feröer szigetekről, amikor a labdarúgó-Európa-bajnokság selejtezőjében két mérkőzést játszottunk a csapatával.

Pedig érdemes jobban megismerni ezt a kis észak-európai országot, amely irigylésre méltó autonómiát harcolt ki magának az utóbbi évszázadokban.

Bő egy évvel ezelőtt, 2014. október 14-én a magyar labdarúgó-válogatott 1-0-s győzelmet aratott Tórshavnban a házigazda Feröer szigetek ellen. Rá egy évre a visszavágón nemzeti tizenegyük Budapesten ismét győzött – 2-1-re – az Európa-bajnoki selejtező mérkőzésen, a Groupama Arénában (korábban Albert Flórián Stadion), az Üllői úton. Sokan Magyarországon ekkor hallottak életükben először ellenfelünkről, a Feröer szigetekről, és ezt is a nemzetközi labdarúgásnak köszönhetjük.

A média és a „szakma” szűken a sporteseményre koncentrált, és többnyire csak az ellenfél csapatáról tájékoztatott. Alig néhány adatot említve arról, kik is a feröeriek, hol és hogyan, milyen társadalmi-kulturális berendezkedésben élnek. Arról nem szóltak, hogyan jutottak el egy olyan autonómiamodellig, amely lehetővé tette, hogy önálló csapattal induljanak Európa legrangosabb futballtornáján, az Eb-n. Tekintsünk vissza volt ellenfelünkre, arra a szimpatikus kis csapatra, amely kétszer is méltó partner volt, s képviselt egy piciny északi népet, amely olyan társadalmi szerkezetben él, amelyet oly sok határon túli magyar akar, kíván és szeretne, s bennünket, anyaországi magyarokat is megelégedettséggel töltene el.

Kis ország a Juh-szigeteken

Hol is található a Feröer szigetek?

Meg lehetne adni az északi szélesség és a nyugati hosszúság fokait, s „tudományoskodva”, mintegy GPS-koordinátaként meghatározni a szigetek elhelyezkedését az Atlanti-óceán északi részén. De talán jobb, ha egy Mercedes-jelvényt vagy emblémát képzel maga elé a kedves olvasó, és a „Merci-csillag” körívén látja Norvégiát, Skóciát és Izlandot, ezek metszéspontjában, a kör közepén találja a Dániához tartozó Feröer szigetcsoportot, amelyet tizenhét kisebb-nagyobb sziget alkot. Közülük egy lakatlan (a terület-hez tartozik még tizenegy holm és hétszázötven sziklazátony). Az elnevezés magyar fordításban Juh-szigeteket jelöl, amelyre a feröeri címer (kék pajzsos egy fehér kos) is utal.

A szigetek összlakossága 48 553 fő (2014-es adat), amely a precíz felmérés szerint 17 694 háztartásban él. 12 388-an laknak a legnagyobb szigeten lévő fővárosban, Tórshavnban, amely agglomerációjával 19 655 főt tesz ki, s a hét közigazgatási egység egyikét – természetesen a legjelentősebbet – képezi. A népesség lassan növekszik. A Feröer szigetek teljes területe 1395,74 km². A lakosság 98 százaléka keresztény (84 százaléka evangélikus), körülbelül ennyi az őslakosok aránya is, a legtöbb beköltöző lengyel. A szigetekhez legközelebb eső lakott terület mintegy háromszáz kilométerre található.

A Feröer szigetek a Dán Királysághoz tartozik (területének 3,7 százaléka), amely alkotmányos monarchia, élén II. Margit dán királynővel. Dánia 1973-tól tagja az Európai Uniónak, autonóm területe azonban nem, s ez adja speciális jogállását. Ennek köszönhetően úgy delegál két tagot a koppenhágai parlamentbe (Folketing), hogy önálló parlamenttel (Logting) és kormánnyal rendelkezik. A miniszterelnök a szociáldemokrata Aksel V. Johannesen. Dánia tagja a NATO-nak,

de a Feröer szigetek 2005 óta önálló kül- és biztonságpolitikát folytat: hadserege nincs, viszont az egyik szigeten egy NATO-radarállomás található. Fizetőeszközük is kettős: a feröeri és a dán korona. Ez a kettősség határozza meg a nyelvhasználatot is, az utóbbi évtizedekben „hangsúlyeltolódás” mutatkozik a feröeri, a legkisebb germán nyelv javára, kommunikációs nyelvvé „fokozva le” a dán.

A hosszú út az önrendelkezésig

A legkorábban keletkezett szöveg 825-ben említi a szigeteket. A *Feröeriek sagája* a vikingek koráig vezet vissza. A terület 1035-től Norvégiához tartozott, és középkori népessége mintegy négyezer főt tett ki. A dán–norvég perszonálunió létrejöttével 1380-ban került a dán korona fennhatósága alá – hűbérurak birtokaként. Nem kímélték a lakosságot a középkori kalózkodók és kalandorok sem.

Az 1814-es kielői béke után a perszonálunió felbomlott, a Feröer szigetek Dánia egyik megyéjévé vált, királyi monopóliumként, ahol a halászatból előállított sózott tőkehal volt a fő megélhetési forrás. 1829 és 1847 között épültek föl a feröeri fatemplomok, 1845-ben nyílt meg az első iskola. 1854-ben jelent meg az első nyelvtankönyv. 1856-ban a királyi kereskedelmi monopólium átadta helyét a szabadkereskedelemnek.

A 19. század végén alakul ki a nemzeti mozgalom: a Feröeri Népfőiskola megalapításában csúcsosodik ki 1899-ben. 1906-ban alakulnak meg az első helyi politikai pártok. 1919-ben két, Koppenhágában tanuló „szigeti” diák megtervezte a feröeri lobogót. A nemzeti himnusz (*En sjøp og land*) a '30-as évektől éneklék. A feröeri nyelv 1938-ban vált oktatási nyelvvé, egyenrangú a dánnal.

A német csapatok dániai bevonulása után, 1940 áprilisában Nagy-Britannia stratégiai okokból megszállta a szigetcsoportot. Így a feröeriek öt évig tapasztalatot gyűjthettek a Dániától független saját irányításból. Ezek az önkormányzati tapasztalatok és a háborús évek gazdasági fejlődése (hajózás saját zászló alatt, halászat, ipar) megerősítették a nagyobb függetlenség iránti vágyat.

Az 1946. szeptember 14-én megtartott népszavazáson a résztvevők szűk többsége a teljes függetlenség mellett voksolt, és a helyi Logting (parlament) ki is kiáltotta azt. A dán kormány viszont a 66,4 százalékos részvételt alacsonynak találta, így nem fogadta el a szavazás eredményét. Rövid tárgyalások után 1948. április 1-jén életbe léptették az autonómiatörvényt, amellyel a szigetcsoport minden belső kérdésben korlátlan önkormányzatot kapott. A dán kormányzó visszahívásra került. A Feröer szigetek 1970-től az Északi Tanács keretei között szorosan együttműködik a skandináv államokkal, kiemelten Izlanddal, Grönlanddal és Shetlanddal.

Mivel kikötői egész évben jégmentesek, a halászat, a halfeldolgozás, a hajó- és kompközlekedés, valamint a hajójavítás határozzák meg a szigetek iparát és kereskedelmét, amit a tradicionális juhtenyésztés és gyapjúfeldolgozás egészít ki. Gazdaságuk 1970 és 1990 között dinamikusan fejlődött, majd rövid megtorpanás után ismét növekedési pályára állt.

Egyetem és sport

A Tórshavnban működő Feröeri Egyetemet (Academia Færoensis) 1965-ben alapították az 1952-ben létrehozott Feröeri Tudományos Társaság tagjai, kezdetben egy professzorral és egy irodavezetővel. Napjainkban három kara van: Feröeri Nyelv és Irodalom, Természet- és Műszaki Tudományok, Történelem- és Társadalomtudományok. A karok BSc-, MSc- és PhD-képzést is kínálnak. A képzés nyelve feröeri, egyedül a világon. Az oktatók száma negyvenöt fő, a hallgatóké százharminc.

A szigetcsoport nem egészen ötvenezer lakosságából tizenháromezer fő igazolt sportoló, közülük ötezren fociznak. Feröer 1988 óta az UEFA és a FIFA tagja, s törekszik a NOB-tagságra is. A labdarúgó-válogatott eddig még Eb-re vagy vb-re nem jutott ki. Engedjék meg e sorok hungarológus szerzőjének, hogy kijutott-nak, sőt győztesnek tekintse azokat a feröeri válogatott labdarúgókat, akik a dán, norvég, svéd stb. csapatokban játszó profi társaikkal együtt voltak kerettagok, és léptek pályára a villanyfényes esti meccseken, hogy délután még a munkahelyükön dolgoztak.

Muravidék versus Åland-szigetek, avagy mire (lenne) jó az autonómia

*A kisebbségeknek adott szabadság megmen-
tett harmincezer svédet, és nem dőlt össze a vi-
lág, csak a finnek lettek gazdagabbak.*

*Muravidéki magyarok és Åland-szigeteki
svédek: két őshonos, kis lélekszámú kisebbség
Szlovéniában, illetve Finnországban. Sorsuk két
ellentétes példa arra, hogy egy nemzetállamban
a többségi nemzet mennyire segíti vagy gátolja
egy etnikai, kulturális kisebbség megmaradását,
fejlődését.*

Már az is krimibe illő, ahogy a Muravidéket – Alsólendva (Lendava) és környéke Muraszombatig (Murska Sobota) – 1919/1920-ban elvesztettük, bár a határ végleges kijelölése csak 1921 szeptembere és 1922 novembere között történt meg, népszavazás nélkül. A Muravidék területe bő kilencszáz négyzetkilométer, és akkori magyar lakossága mintegy huszonnégyezer fő volt. Magát az elcsatolás nagyhatalmi ötletét a helyi szlovén/vend törekvések mellett az (is) adta, hogy a formálódó délszláv állam és a „bővülő” Románia összeveszett a koncon, tételesen a Bánáton. Nagy feszültség keletkezett az antant kegyencei között, hogy kié is legyen a Magyar Királyságtól elszakított terület. Párizs meggyőzte az akkori pánszerb irredentizmus atyját, Nikola Pašićot (1845–1926), hogy legyen nagyvonalú, s „engedje át” (mintha valaha is az „övé” lett volna) Temesvárt és környékét a románoknak, ezért a gesztusáért pedig majd nyugati irányban kárpótolják más területekkel (Muravidék). Az agg politikus, későbbi többszörös királyi miniszterelnök, a szerb radikálisok vezére, hagyta magát meggyőzni, ezzel is kimutatva Szerbia „Piemont-jellegét” a délszláv egyesülési folyamatban.

Egy autonómia születése

Ezen időszakra esik „északon” a Finn Köztársaság létrejötte, 1917 decemberének végén ugyanis a finnek hihetetlen ügyességgel kiszakadnak a formálódó Szovjet-Oroszországból, búcsút intenek a győztes Leninnek és álomállamának. Rövid, de annál keményebb polgárháború után, 1920-tól Helsinki már saját magával törődik. A fiatal állam délnyugati részén található, döntő többségében svédek lakta hatezer-öt-száz(!) apróbb-nagyobb szigetnek – összterülete

1527 négyzetkilométer, lakosainak száma ekkor húszezer fő – területi-etnikai autonómiát biztosítanak Åland-szigetek (finnül Ahvenanmaa) néven 1921-ben.

A finnországi svéd önkormányzat a Max Weber-i protestáns etika elvi alapján jött létre. Olyan fogalmak mentén, mint a többségi önkormánylatozás, az életformáló nyelvi és kultúrfilozófia, a szerzési ösztön minimalizálása, az empíria és empátia, a tolerancia, a közjó, a racionalitás, az erkölcsi és vallási alapon álló történelmi társadalomfejlődés (puritanizmus). Úgy látszik, ezek a fogalmak akkortájt és részben ma is ismeretlenek Belgrádban és Bukarestben, bár szó nélkül aláírtak mindent a párizsi békeszerződésekben, melyeknek része a kisebbségvédelem is. A finnek a területükön létrehozott, Mariehamn fővárosú (az egyetlen város az autonómiában) svéd önkormányzatot annyira komolyan veszik, hogy a későbbiekben esetlegesen előforduló etnikai vitás kérdések eldöntésére a Népszövetséget kéri föl, déli szomszédainkat azonban a magyar területek megszerzése után már semmi nem érdekli. Hiába fordulnak a helyi magyarok és a budapesti kormány is számtalan beadvánnyal a világszervezethez a két világháború között.

A finnországi svédek berendezkednek, és kezdik kialakítani intézményeiket, iskoláikat, sajtójukat, politikai szervezeteiket. A Muravidékről pedig már a húszas évek folyamán megindul a magyarok ki- és elvándorlása a tengerentúlra és a csonkaországba. Sajnálatosan elsősorban az értelmiségé: papok, tanítók, tanárok, tisztviselők és mások. Lelassul, majd a királyi diktatúra bevezetése (1929) után megáll az a gazdasági fejlődés, prosperitás, amelyet a századforduló lendülete adott, s a Muravidék a térség (mai napig) legszegényebb régiójává válik.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot felváltó Jugoszláv Királyság közigazgatásilag 10 bán-ságra oszlik. Ezekből az elcsatolt magyarság háromban (dunai, központja Újvidék [Novi Sad]; szávai, központja Zágráb és a drávai, központja Ljubljana) „érdekelt”. A harmadikba tartozik a Muravidék, ahol a legendásabb a nemzetiségi elnyomás, de ennek ellenére a magyar lakosság létszáma folyamatosan csökken, a finnországi svédek viszont enyhe népességnövekedést mutatnak a harmincas években.

Az utak szétválnak

A második világháborúban Finnország két-szer is harcolt a sztálini Szovjetunióval. Először az 1939/40-es téli háborúban: hősiiesen védekezett az országra törő, agresszor Vörös Hadse-
reggel szemben.

A finneket svéd önkéntesek és az Åland-szigeteki „finn” svédek segítik a legnagyobb számban. Utána 1941 és 1944 között már Németország oldalán vesznek részt a harci cselekményekben. Bár Finnország jelentős karéliai területeit rabolja el a Szovjetunió, az Åland Autó-
nómia megnyirbálása föl sem merül, mindössze a Népszövetség helyébe az Egyesült Nemzetek Szervezete lépett.

1941 áprilisában, Jugoszlávia első szétesése után a magyar hadsereg bevonul a Muravidék-re (a Muraközbe, a Drávaszögbe és Bácskába) is. Visszaállítják a magyar közigazgatást, és sok magyart besoroznak a hadseregbe, közülük több-
ben soha nem térnek vissza szülőföldjükre. A háború végén a Muravidék visszakerül Jugoszlá-
via akkor Szlovén Népköztársaság elnevezésű tagköztársaságához, de itt nem történnek a dél-
vidéki magyar népiirtáshoz hasonló szélsőséges etnikai atrocitások. Ekkor a helyi magyarok lélek-
száma mintegy tizenkétezer-tizennégyezer fő.

Egy népfogyatkozás anatómiája

Nem sokkal a háború vége után, 1948 őszén, a Sztálin–Tito-konfliktus miatt vasfüggöny eresz-
kedik a Drávára és a Murára egészen 1963-ig. Az '56-os forradalom előestéjén az MDP küldött-
sége bocsánatot kért a jugoszláv vezetőktől, és Tito novemberben meggyőzte Hruscsovot Kádár
személyét illetően, de 1958-ban határozottan el-
ítélte Nagy Imréék kivégzését. A vértől csöpögő
kezű Kádár megsértődött, s csak Tito '63-as bu-
dapesti látogatásakor enyhült meg (a két ország
viszonya is).

A Muravidéki Magyar Nemzeti Önigazgatási
Közösség (MMNÖK) 1949-ben alakult meg, de
pár évre rá megszűnt. Ezzel a Muravidék a pe-
rifériák perifériájává vált. A magyar elemi iskolák
színvonala zuhant, a vegyes házasságok száma
nőtt, az asszimiláció vésszenen felgyorsult. A '60-
as évek politikai (fél)fordulatot hozott: megindult
a kétnyelvű (magyar–szlovén) képzés a teljes
közoktatás területén, Ausztria közelsége azon-

ban elszívó erővel hatott a muravidéki magyar-
ságra a vendégmunkás-rendszer kialakulása
után (1972-ben 1,2 millió jugoszláv állampolgár
dolgozott Nyugaton). 1974-ben, az új jugoszláv
alkotmány életbe lépése után megszületett köz-
társasági szinten a szlovén alkotmány is, amely
kimondta az autochton (őshonos) szlovéniai ki-
sebbségek (magyar és olasz) pozitív diszkriminá-
cióját. A szlovén párt- és állami vezetőség konk-
rét lépéseket is tett, de a beolvadás, önfeladás
tendenciáját már csak lassítani tudta. 1975-ben
két Magyar Nemzetiségi Oktatási-Művelődési
Érdekközösség is megalakult, Lendván és Mu-
raszombatban, bővült a sajtó- és a könyvkiadás,
a rádió, 1981-ben magyar lektorátus nyílt a Ljub-
ljana-i Egyetemen, 1985-ben Magyar Tanszék a
Maribori Egyetemen, de ezen lépések sem tud-
ták megállítani a magyarság tízezer fő alá apa-
dását. A független Szlovénia kikiáltása utáni első
népszámlálás 1991-ben 8720 magyart regisztrál
a Muravidéken, a 2001-es mindössze 6243-at.
A 2011-es, amely adatbázis alapú becslés, már
csak 5500–5800 főre teszi a magyarok számát.

Mintaszerű önrendelkezés

Alapvetően másképp zajlik az élet az Åland-
szigetek autonómiájában, ahol a svéd lakosság
létszáma folyamatosan nőtt, s az ezredfordulóra
elérte a huszonhétezer főt, s mára már megkö-
zelíti a harmincezetet. A terület finanszírozója a
finn költségvetés, meghatározott évi kvóta sze-
rint (0,46 százalék, kb. 160 millió euró). Emellett
a teljes adó- és illetékbevételek helyben marad,
de pályázhat az autonómia állami segélyekre és
kölcsönökre is.

A hatalmi ágak megoszlása: a kétkamarás,
többpárti parlament (Landsting), a tartományi
kormány (Landkapsstyrelse) és a tartományi ön-
kormányzatok. A kormány hat főosztállyal (mi-
nisztériumok) rendelkezik, élén a kormányzó áll,
akit a finn államfő nevez ki. A törvényeket a har-
mincfős parlament hozza.

A bírói hatalmat a finn törvények szerint gya-
korolják. Az Åland-szigetecsoporth Európa négy
(Ciprus, Gibraltár, Svalbardi /korábban Spitzber-
gák/) demilitarizált övezeteinek egyike, lakosai
külön útlevelemmel rendelkeznek.

A szigeteknek önálló svéd nyelvű oktatási
rendszere van: kilencosztályos általános iskola,

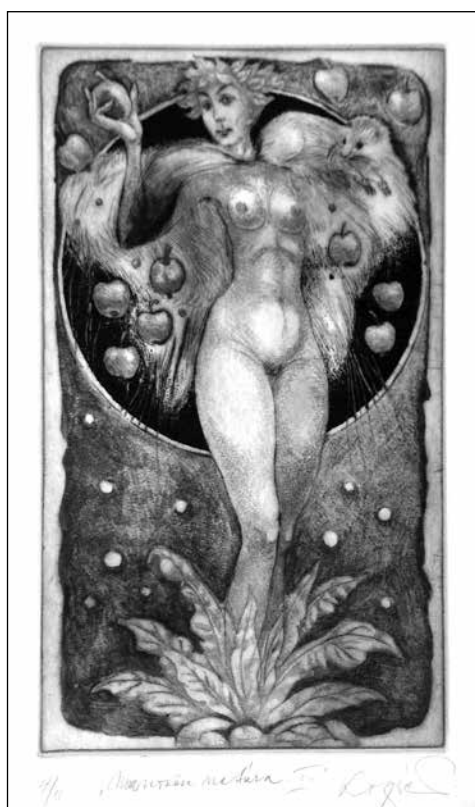
háromosztályos középiskola. A felsőoktatást három intézmény látja el: Műszaki Egyetem, Zeneakadémia és Rendőr-akadémia. Állandó színház, Szépművészeti és Tengerészeti Múzeum is található a kis autonómiában, ahol két napilap jelenik meg, s 1984 óta saját tévéállomás és független rádió gazdagítja a médiát. 2006-ban a finn (fi.) internetkódot felváltotta az önálló (ax.) világhálós kód. A szigeteken 1954-től saját zászló és címer használatos, ezeket egészítik ki 1984-től a belső használatra kibocsátott Áland-postabélyegek. Hivatalos ünnepnap az Áland önkormányzatok napja, amely a parlament megnyitásának ünnepe.

A számok nem hazudnak

Csaknem száz év történetét tekintettük át vázlatosan. Ebből az látszik, hogy a muravidéki magyarság hogyan fogyatkozott negyedére-ötödére, miközben a hasonló nagyságú és lélekszámú, de lényegesen rosszabb földrajzi adottságú területen autonómiában élő finnországi svédok száma harmadával nőtt. Történt ez annak ellenére, hogy a múlt század '70-es, '80-as éveiben a jugoszláv nemzetiségi politikát össze sem lehetett hasonlítani például a románnal vagy a szovjettel,

és a jugoszlávon belül is kiemelkedett a szlovén, türelmével, törvényességével és korrektségével. Ez még fokozódott az önálló Szlovénia létrejöttével. De a számok (tények) makacs dolgok, s a muravidéki magyarság fölszívódása nem egyedi jelenség. Ugyanez történt az Őrvidéken (Burgenland, Ausztria) is, mint ahogy magyar ember hírmondónak sem maradt a Muraközben (Csáktornya [Čakovec] és környéke, Horvátország). A legdrámaibb magyar népességsökkenés is a keresztény-katolikus Horvátországban történt, ahol az 1910-es népszámlálás száztízezer magyart tartott nyilván, a legutóbbi, 2011-es pedig bő tízezret a Drávaszögben (Dél-Baranya), amelyet csak 1945-ben csatoltak Horvátországhoz.

Ne legyenek illúzióink! A szórványosodás folyamata egyaránt hat a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és a Délvidéken is. A megmaradásra gyógyírt csak és kizárólag a tömbmagyarság autonómiája jelenthetne, amely létforma megmentett harmincezer svédet, és nem dőlt össze a világ. Csak a finnek lettek gazdagabbak, s vívták ki azt az elismerést, amelyet méltán megérdemelnek.

Manöken natúra V., színes cinkkarc, 1989

Erkölc és tisztán szólás

(Juhász György: *Mezsgyén. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, 2013*)

A könyv alcíme, A határtalan Balkán világosan jelzi, hogy Juhász György magyarságkutatót évtizedek óta mi foglalkoztatja. Természetesen, a Balkán – középpontban a háborúba ájult Jugoszláviával –, de avval a csöppet sem kényelmes, sőt izgató „megszorítással” (egyúttal jó, ha jelezzük: kiterjesztéssel), amely a szétesés folytán szaporodó utódállamokban a magyarság sorsát illeti. Az utóbbi pár évet egybefogó esszék, tanulmányok, vitacikkek világos gondolkodásmódot tükröznek. Egy megszenvedett, a külhoni (déli) katedrákon magyar nyelvet és irodalmat tanító irodalomtörténész, pedagógus – a történelem népeket, nemzetiségeket sarokba szorító galád-ságaival (Trianon) szembenemő szellemi ember – életútjának a dokumentumai.

Juhász Györgynek többek közt a népi irodalom nagyjai – Németh László, Tamási Áron, Kovács Imre, Szabó Dezső – nyitották fel a szemét. A későbbiekben ehhez hozzájött Szolzsenyicin, vagy épp a sokszor meggyalázott kishaza, a második otthon egy-egy jelesének, Szeli István irodalomtörténész professzornak és Gion Nándor írónak a példája. Szenzációs iskolák és tanítók – Sövény Aladár a japán és a kínai, meg ki tudja, hány nyelv tudósa, Polányi Imre, az ókori és a XX. századi történelemben egyaránt jártas történész, a már említett, csodált atyai mester, Szeli István, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője – élesítették az elméjét. Jobbára tiltott (dugáru) könyveket is a kezébe adva, hogy hű legyen a sok tapasztalás során meglett, gyakorta nehézségek árán kiküzdött igazságához.

A fiatalkorában már diákkori pályázatot nyert „kistudós” – a korán meglett igazságokhoz a

családi indíttatás is kellett – a bolyongásai során mindent magába szívott. Pécs, a kezdeti kilátó oly magas volt, a hivatástudat serkentője, hogy róla a mindenfajta értékre nyitott, minden porcikájában a magyarságkutatás mint szolgálat, mint életmód boldogságát megélő, nyílt *szókimondó* hihetetlen távolságokba látott. Mert akarjuk, nem akarjuk, ez alapozta meg „kamaszkora legszebb nyarát” – huszonhat éves korától a ljubljana-i Edvard Kardelj Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Összehasonlító Nyelvészeti és Orientalisztika Tanszékén hét évig oktathatta a magyart mint idegen nyelvet –, és ennek a korai lendületnek köszönhető a későbbi, sokszor zord élmények szellemi értéként való elraktározása is.

Ha Juhász a Balkán zűrés ügyein – a szerb–horvát ellentétén, a demográfiai robbanás révén történő átrendeződésen (az *Országok, népek vagy etnikumok...* című eszmefuttatás egyik jellegzetes alcíme a *Nagy-Szerbia helyett Nagy-Albánia?*), a partizánok által elkövetett magyar népirtás indítóokain stb. – eltöprengve a legélesebben fogalmaz, hogyan is veszítené el dühét a szovjetek által elrabolt műkincsekről Mavrik László által évtizedekig gyűjtött lajstromok láttán. Ez utóbbi az állomásokat sűrűn soroló életrajzi esszé, a *Kárpótlás* egyik – van-e az igazságtalanságnál nagyobb igazságtalanság – forró pontja.

Minthogy az erkölcs aranyfedezete a *tisztán* szólás, nincs az a nagy „balkáni csavar” – a végső soron háborúba és népirtásba torkoló „ki a nagyobb?”-verseny –, amely nem méretne meg az esszéista tollán. Csak egyetlen példát erre az ítélkező, a homályt átvilágító elemi erejű fölháborodásra! A több részletből álló *Quo vadis, Szerbia?* című 2012-es tanulmányban olvasható: „Ha

*Az Aracs szerkesztőbizottsága nagy tisztelettel és még nagyobb szeretettel gratulál Szakolczay Lajos Széchenyi-díjához.

Szerbia az Unióhoz kíván csatlakozni, akkor annak alapértékeit, erkölcsi normáit, amelyek a görög civilizációban gyökereznek, is magáévá kell tennie. Szophoklész már a Krisztus előtti V. században örök érvényűvé tette drámájában, az *Antigonéban*, hogy a halottakat el kell temetni. Szintén hozzá kapcsolódik a kitűnő költő, Nagy Gáspár sora: »a gyilkosokat néven nevezni!« Mert azért az mégsem járja, hogy a szerb-jugoszláv partizánok által 1944/45-ben brutális kegyetlenséggel meggyilkolt ártatlan délvidéki magyarok, a borzalmas-barbár tettek elkövetése után majdnem hetven évvel még mindig temetőárkokban, útszéli horgosokban, dögművekben, betonlapok és buszmegállók alatt fekszenek. Napjainkban hatvan tömegsír van a Vajdaságban, amely magyar áldozatokat rejt, és ha a hozzátartozók, leszármazottak keresztek vagy síremlékeket állítanak, azt a vandálok azonnal kidöntik vagy festékekkel és bélsárral összekénik. A *Hol sírjaink homorúlnak...* szintén ebben a témakörben kutakodik, visszamenvén „Mindszenty bíboros (1947-es) és Gion Nándor (1971-es) sikolyáig”.

Európán kívül, Európán belül, az unión kívül, az unión belül? Politikai sakkjátszmák szerveződnek és dőlnek meg naponta. Juhász politikai élelátását – nincs az a tanulmány, amelyben nem olvashatnánk szinte axiómaszerű megállapításokat – statisztikák, számadatok támasztják alá. „Ha Bosznia-Hercegovina etnikailag újra »megmozdul«, az rávilágít majd a szerbiai muzulmánok megoldatlan helyzetére” – így a *Mit üzen a Balkán?* alcímű tanulmány, az *Országok, népek vagy etnikumok...*

A horvátországi magyarság sorsát tárgyaló *Célfotó* pedig nem másról regél, mint egy furcsa ellentmondásról: „A magyarság fogy, viszont érdekvédői szaporodnak” (két miniszervezet verseng egymással). „Mire a véres szerb katonai agresszió véget ér (1998. jan. 15.), Drávaszög újra »visszakapcsolódik« Horvátországhoz, s a menekültek nagyobb része lassan visszatér a fölégetett, lepusztított, kirabolt, szellemileg és fizikailag megbecstelenített területekre. Ismét aktuálissá válik a népszámlálás, amely 26%-os, drámai magyar népességfogyást, 16 595 főt mutat, 2001-ben.”

A friss, nem lélekvidító népszámlálási adatok és a két autonómiakíséret közt tallózva nem vé-

letlenül kérdeztetik meg: „Nem inkább egy olyan etnikai-területi-gazdasági autonómia lenne a magyar megmaradás záloga, amely ott – Adán, Csókán, Kishegyesen, Magyarkanizsán, Zentán, Szabadkán, Óbecsén, Törökkanizsán – jönne létre, ahol még magyar többség és jelentős kisebbség van a Ferenc csatornáig?” Ebből a mondatból mi más volna a „meghosszabbított” kulcsszó, mint „a magyar megmaradás záloga”? Aligha tévedünk, ha úgy véljük, hogy ez a törvényerejű óhaj az egész életműre kivetíthető.

Juhász pontosan értelmez, bravúrosan elemez, s ha szükséges, kegyetlen is. Így kerül – megvesszőzés során – górcső alá a külföldi ünnepeink körüli megannyi zavar (*Ünnepeink rendjéről, március 15-én*), hivatalosaink és a Balassi Intézet nem egészen céltudatos tevékenysége (*Magyarság? Tudomány? Magyarságtudomány?*) s nem utolsósorban Gerold László idézetek garmadája-ra épülő Gion Nándor-monográfiája (*Hol jár most a virágos katona?*).

Magyarság- és népességtudományi, politikai és helytörténeti tanulmányait-esszéit logikus okfejtés, néha lírába is átmenő hang (ez utóbbit főképp a családi és a mestereire való emlékezésben érezni) tartja mederben. Irodalmi jellegű portréiban – *A Tanár Úr, aki túlélte Jugoszláviát; Egy életre szóló találkozás* (Szeli István), *Börtönálmok* (Gion Nándor), *A szerkesztőfejedelem nélkül* (Hornyik Miklós) – tudás, érzelem, értéktudat, az egyetemes magyar irodalomba való betagozódás megannyi ismérve ötvöződik.

Magam is érzem – sok évtizedes vita – Újvidék kiemelését Szabadka rovására, s azt is látom, hogy az Új Symposion alkotói miképp feleltek meg a „jugoszláv elvárásoknak”. Az avantgárd (Új Symposion) nem minden gesztusa elítélendő azonban. Ebben vitatkozom a kötet szerzőjével. Domonkos István 1971-es poémája, a *Kormányeltörésben* például remekmű. A „nemzetköziség”, főképp, ha a politika adja a ragasztóanyagot, divatosan *kemény keksz*, még aki nem akarja, az is sokáig fogja rágni.

Ám bennünket jobban érdekel a magyarság helyzete (a megmaradás záloga) és jövőképe. Juhász ebben a nem is annyira egyszerű *nemzetvédő* harcban méltó partner. Amit megannyi cselekedete mellett *Mezsgyén* című tanulmány- és esszékötet is bizonyít.

A manipuláció világa

Napi szinten harcolunk a túlélésért és az érvényesülésért, de a legtöbb ilyen küzdelem nem erőszakos és nem is eleve romboló hatású. A személyes és társadalmi előnyökért folytatott harcban versenyt futunk egymással a hatalomért, a presztízisért és a biztos társadalmi megkapaszkodásért.

A küzdelem önmagában nem rossz vagy árthatmas. A jogos szükségleteinkért folytatott nyílt és tisztességes harc gyakran szükséges és építő jellegű. Amikor azért küzdünk, amire valóban szükségünk van, és közben tiszteletben tartjuk mások jogait és szükségleteit, akkor viselkedésünk önérvényesítő, asszertív. Amikor azonban szükségtelenül harcolunk, vagy nem vesszük figyelembe, hogyan érint ez másokat, a viselkedésünk agresszívvá válik – az agresszió lehet nyílt vagy rejtett.

Amikor elszántan törekszünk akaratumk mindenáron való érvényesítésére vagy előnyszerzésre, és ezt nyílt, közvetlen, illetve egyértelmű módon tesszük, viselkedésünk nyíltan agresszív. Amikor mindenáron győzni, dominálni, kontrollálni akarunk, vagy akaratumkat igyekszünk érvényesíteni, de azt körmönfont, alattomos vagy megtévesztő módon tesszük, hogy elrejtjük valódi szándékunkat, akkor a viselkedésünk rejtetten agresszív. Az agresszió nyílt megnyilvánulásainak elrejtése, miközben másokat megfélemlítéssel meghátrálásra, visszakozásra vagy behódolásra kényszerítünk, igen hatásos manipulatív módszer. Ez az oka annak, hogy a személyközi manipuláció mögött legtöbbször rejtett agresszió húzódik meg.

Rejtett agresszió és áldozattá válás

Időnként mindannyian kifejtünk valamilyen rejtett agresszív magatartást, ez azonban nem jelenti szükségszerűen azt, hogy személyiségünk rejtetten agresszív vagy manipulatív. Személyi-

ségünket az határozza meg, ahogyan a többi embert és a világot észleljük, ahogyan hozzájuk viszonyulunk, és velük kommunikálunk. Vagyis a személyiség az egyén sajátos interaktív stílusa, illetve az a számára szokványos mód, ahogyan a különféle helyzeteket előszeretettel kezeli, és ahogyan a számára szükséges dolgokat megszerzi az életben. Bizonyos személyiségek végtelenül könnyörtelenek személyközi kapcsolataikban, miközben felszínes, de meggyőző kedvességet sugározva leplezik agresszív karakterüket. Ezek a rejtetten agresszív személyiségek úgy csavarják áldozatukat az ujjuk köré, hogy az még élvezi is.

A rejtett agresszívek minden esetben akaratuk érvényesítésére vagy a győzelemre törekednek, számukra minden élethelyzet kihívás, amelyre válaszolni kell, csata, amelyet meg kell nyerni. Mások feletti uralomra és hatalomra törekednek. Folyton irányítani akarnak. Rafinált, de hatásos taktikák egész arzenáljával rendelkeznek, amelynek a segítségével képesek személyközi kapcsolataikban megszerezni és megtartani az előnyüket. Jól bevált technikákat használnak arra, hogy a másik személyt védekezésre, visszavonulásra vagy megadásra kényszerítsék, miközben titkolják agresszív szándékukat.

A rejtett agresszívek megtévesztően udvariasak, kedvesek és megnyerők lehetnek. Tudják, hogyan keltsenek jó benyomást, és hogyan vegyék le a másikat a lábáról azzal, hogy „elolvasztják” az ellenállást. Tudják, mit kell mondaniuk és tenniük ahhoz, hogy áldozatuk levetkőzze ösztönös bizalmatlanságát, és megadja nekik, amit akarnak. Gátlástalan, alattomos és aljas módon küzdenek. Tudják, miként használják ki a másik ember gyenge pontjait, hogy hogyan fokozzák rámenősségüket, ha az áldozat meginog. Tudják, hogyan érik felkészületlenül áldozatukat, és ha úgy érzik, a másik frusztrálja őket, vagy fő-

léjük próbál kerekedni, igyekeznek visszavágni. Számukra a csata nem ér véget mindaddig, amíg nem gondolják úgy, hogy ők győztek.

Sajátosan sérült lelkiismeretük van. Hiányoznak belőlük a belső fékek. Meg tudják különböztetni a helyeset a helytelentől, de ez nem állja útját annak, hogy megszerezzék, ami kell nekik. Számukra a cél mindig szentesíti az eszközt. Ennélfogva cselekedeteiket illetően becsapják magukat és másokat is. Kihaszználják és kiszípolozzák személyközi kapcsolataikat. Az embereket bábuknak tekintik az élet sakkjátszmájában. Megvetik a gyengeséget, és visszaélnék ellenfeleik minden sebezhető pontjával, ami csak tudomásukra jut.

Amikor az a kérdés vetődik fel, hogyan válik egy agresszív személyiség azzá, ami, akkor azt látni, hogy a veleszületett és a szocializáció során szerzett tényezőknek egyaránt szerepük van. Vannak emberek, akiknek annyira erőszakos és elhanyagolt gyerekkoruk volt, hogy szükségszerűen erős harcosokká kellett válniuk. Viszont nem kevés azoknak a száma sem, akik láthatóan egész életükben erőszakosak voltak, pedig gondoskodó, támogató környezetben nőttek fel. Ők már gyerekkoruktól fogva szabotálták a szocializációt, és személyiségük fejlődését minden szakaszban erősen befolyásolta harciasságuk. Tekintet nélkül azonban arra, hogy a természet vagy a nevelés hatása erősebb-e, a legtöbb rejtett agresszív személy saját agressziója kezelésének módjáról gyermekkorában egyes dolgokat túlságosan, más dolgokat pedig elégtelen mértékben tanult meg.

Közelebbről megfigyelve azt látni, hogy a rejtett agresszív személyiségű emberek többféle tanulási hiányosságot mutatnak.

Nem tanulták meg, mikor szükséges és igazságos a harc. Számukra a mindennapi élet egy csata, és minden ellenségnek számít, ami útját állja, hogy megszerezzék azt, ami kell nekik. A „győzelem” megszállottjaiként állandó harc-készültségben vannak. Sosem engedték meg maguknak, hogy megtanulják: a hosszú távú „győzelemhez” rövid távú engedményekre vagy visszavonulásra is hajlandónak kell lenniük. Nem tanulták meg felismerni azokat a pillanatokat, amikor legjobb, ha engednek. Az alávetettségtől való ilyen fokú irtózás következtében nem képe-

sek azokra az apró engedményekre, amelyek később gyakran „győzelmet” eredményeznek.

Nem tanulták meg, hogyan harcoljanak építő módon és tisztességes úton. Lehet, hogy azt tanulták meg, hogy nem lehet győzni, ha becsületesen küzdenek. Soha nem voltak hajlandók megkockáztatni, hogy veszítsenek. Más esetben egyszerűen csak azt tapasztalták, hogy a burkolt harc eredményesebb, túl jól megtanultak alattomos, rejtett módszerekkel „győzni” – legalábbis rövid távon.

Mivel irtóznak az alárendeltségtől, nem tanulták meg, hogy a vereség beismerésének lehetnek kedvező következményei. Ez az alapvető oka annak, hogy a személyiségzavaros egyének képtelenek tanulni a múlt tapasztalataiból. A valódi tanulás az életben – vagyis a tanulás belsővé tétele – minden esetben feltételez egy felsőbb tekintéllyel, hatalommal vagy morális elvvel szembeni alázatot. Az agresszív személyiség azért nem változik, mert hiányzik belőle az ön-alávetésre való képesség.

Nem tanultak meg túllépni infantilis önzőségükön és énközpontúságukon. Nem látják be, hogy nem feltétlenül jár nekik valami csak azért, mert igényt tartanak rá. Szerintük övék az egész világ. Miután ügyes manipulációval megtanulták megszerezni, ami kell nekik, legyőzhetetlennek képzelik magukat, ami tovább növeli amúgy is túlméretezett énképüket. Nem tanulták meg tisztelni és empátiával kezelni mások sebezhetőségét. Mások gyengesége egyszerűen előny a számukra. Mivel megvetik a gyengeséget, különösen az érzelmi gyengeséget, nagyon jól tudják, hogyan tapintsák ki mások gyenge pontjait, és hogyan pendítsék meg áldozataik megfelelő érzelmi húrjait.

Minden élethelyzet, társkapcsolat alakulásához, amelyben benne vagyunk, mi magunk is mindig hozzáteszünk a magunk részét. Ennek ismeretében hasznos megvizsgálni, hogy mi történik valójában a manipulatív interakció során. Miért olyan nehéz átlátni, hogyan válunk a manipuláció áldozatává?

A manipulátor rejtett agressziója nem nyilvánvaló. Ösztönösen ugyan érezhetjük, hogy megpróbál fölény kerekedni, hatalmába keríteni bennünket vagy valamilyen célt elérni, ami miatt tudattalanul megfélemlítve érezhetjük magunkat.

Mivel azonban nem találunk világos, egyértelmű bizonyítékot arra, hogy agressziót követ el ellenünk, nem tudunk azonnal hitelt adni érzéseinknek. Az illető gyakran olyan hathatós megtévesztési technikát alkalmaz, amely megnehezíti, hogy felismerjük az okosan kiagyalt trükköket. Azt a látszatot keltheti, hogy szenved, illetve védekezésből vagy gondoskodásból cselekszik – vagyis szó sincs arról, hogy a velünk szembeni előnyért harcolna. Mindig szolgál olyan magyarázattal, amely megingatja ösztönös gyanúkat, hogy kihasznál bennünket, vagy erőszakoskodik. Taktikája nemcsak a manipuláció felismerését nehezíti meg, hanem áldozatként egyidejűleg védekezésre is kényszerít bennünket. Ez a jól irányzott kettős csapás teszi igazán hatásossá a módszert. Érzelmileg zaklatott állapotban ugyanis nehezen tudunk tisztán gondolkodni, felismerni a taktika valódi célját.

Mindenkinek vannak gyenge pontjai, amelyeket egy okos manipulátor jól ki tud használni. Néha tudatában vagyunk ezeknek a gyengeségeknek, és annak, hogyan tesznek kiszolgáltatottá bennünket. Például tudjuk magunkról, hogy könnyű büntudatot kiváltani belőlünk, ám mégis figyelmen kívül hagyjuk, amikor éppen valaki azon munkálkodik, hogy büntudatot ébresszen bennünk. Máskor azonban egyáltalán nem vagyunk tisztában legsebezhetőbb pontjainkkal. A manipulátorok gyakran jobban ismernek bennünket, mint mi saját magunkat. Önismerethiányunk miatt könnyen kihasználhatnak bennünket.

Amit megérzéseink segítségével felismerünk a manipulátor igazi mivoltáról, az ellentmond mindannak, amit az emberi természetről tudni vélünk. Elárasztanak bennünket azok a pszichológiai elméletek, amelyek az embereket problémákkal küszködő, bizonytalan, szorongó egyedekként láttatják. Ezek hatására, miközben ösztöneink azt súgják, hogy kegyetlen játékba keveredtünk, az eszünk azt mondja, az illető a „felszín alatt” retteg, sérült, vagy bizonytalan önmagában. Ráadásul legtöbbször nem szívesen gondolja magáról, hogy durva és érzéketlen ember. Ugyanígy habozunk, mielőtt másokról kemény vagy negatív ítéleteket alkotunk. Ha kételyeink támadnak, inkább megadjuk nekik az esélyt, és elhisszük, hogy nincs is meg bennük az általunk gyanított rosszindulat. Hajlamosak vagyunk önmagunk-

ban kételkedni és magunkat hibáztatni, amiért arra vetemedtünk, hogy hittünk ösztönös megérzésünknek a manipulátor karakterét illetően.

Érzelmi szimbiózisból manipulatív személyiség

Az érzelmi szimbiózis két személy érzelmi összeolvadását jelenti a kölcsönös személyiséggyengeség állapotában. Az összeolvadt kapcsolat, amely szülő és gyermeke között jön létre, egy uralkodó és egy alávetett szimbióta, függő között alakul ki, állandósul, és válik ezáltal személyiségtorzítóvá. A szülő és gyermek közötti feloldatlan érzelmi kapcsolat kezdetén értelemszerűen a szülő dominál, de a gyermek érése folyamán ezek a „szerepek” felcserélődhetnek.

Azáltal, hogy a szülő útját állja a bontakozó gyermeki személyiség fejlődésének és különválásának, és állandósítja a kezdeti érzelmi összeolvadást, egyfajta szimbiotikus káoszt teremtet, melyben rendre megghiúsítja az énhatárok kiépülését, és a gyermeket és magát is függő állapotban tartja. A probléma nem maga az összeolvadtság, hiszen az természetes és elengedhetetlen a gyermek korai éveiben, hanem annak az elnyomó vagy hanyag szülő részéről történő mesterséges állandósítása és ezáltal személyiségtorzítóvá válása. Kaotikus ez az állapot, mert énhatárok híján a személyiségek összefolynak, egymás érzelmi állapotától függenek, és átláthatatlan, hogy hol végződik az egyik és hol kezdődik a másik ember személyisége.

Szemben a szülőkről levált és elkülönült, önálló személyiséggel, a szimbióta személyiség a személyiségfejlődés szakaszváltásainál érzelmileg újra és újra lemarad, megreked a kezdeti anya-gyermek szimbiózis érzelmi összeolvadtságában, miközben biológiailag eléri a felnőttkort. A testi és értelmi érettség azonban torzult személyiséget takar, amely nélkülözi a valódi felnőttiségre jellemző önértékesítést, asszertivitást. A szimbióta személyiség érzelmi mechanizmusa sajátosan fejlődik: egészséges távolság hiányában a felnövekvő gyermek az érés későbbi szakaszaiban egyre inkább a szülő érzelmeit éli meg, és vetíti ki, valamint a tőle beépült érzelmi és viselkedési mintákat alkalmazza a szimbiózison kívüli személyekkel való kapcsolataiban. Énhatárok híján a szimbióta személyiség a külső

személyekkel való kapcsolataira is kiterjeszti a szüleivel állandósult szimbiotikus káoszt. Minél erőteljesebb a külső kapcsolat érzelmi töltete, annál erőteljesebben érvényesül konfliktushelyzetben.

Az egészséges szülő-gyermek kapcsolatban a kezdeti szimbiotikus összeolvadás a személyiségfejlődés szakaszváltásai során magától oldódik, és fokozatosan két elkülönült személyiség egyenrangú kapcsolatává alakul át. Ezzel szemben a szimbióta szülői magatartás miatt mesterségesen fenntartott összeolvadtságban a gyermek egészséges személyiségfejlődése rendre megghiúsul. A sikertelen érzelmi szakaszváltások kudarcait mint elsődleges környezeti hatásokat természetesként tanulja meg, miközben azok természetellenesek. Ezzel az érés folyamatában az egyes érzelmi szakaszváltások során a gyermek valójában egy hazugságot épít be magába, amivel egyszersmind érzelmi és morális torzulást szenved el.

A szimbiotikus szocializáció során a gyermek a szülői hatalom túlzott erejével vagy túlzott gyengeségével, bizonytalanságával szembesül. Ebben az állapotban a szülői énhatárok és önérvényesítő minta híján nem alakulnak ki a felnővekvő gyermek egészséges énhatárai, így megtanul vaknak és süketnek lenni a feléje irányuló önérvényesítésre, és azt két érzelmi pólus valamelyike mentén torzítva – támadásként vagy meghátrálásként – értelmezi. Vagyis a szimbiotikus szocializációban a családtagok közötti kapcsolatban nem valódi szeretetkötelékek, hanem szeretetnek látszó hűrok szövődnek. Ennélfogva a gyermek nem valódi szeretetmintákat, hanem manipulatív viselkedési sémákat épít magába és használ.

A szimbiotikus szocializáció során az egyén egyfelől megtanulja az akaratérvényesítés és konfliktuskezelés torz gondolkodásbeli és viselkedési mintázatait, másfelől azt, hogy mindez elfogadható. Az egyén valójában már nagyon

kezdeti szinten megtanulja azt a hazug érzést, gondolkodást és attitűdöt, hogy vele szemben az elnyomó, zsarnoki magatartás normális és megengedhető. Az elnyomó szimbiózis leg súlyosabb következménye az, hogy abban az egyén megtanulja az összes közül a legpusztítóbb hazugságot: az ellene irányuló nyílt vagy rejtett agressziót, azaz a hatalommal való visszaélést szeretetnek értelmezni, az eltűrését és az azzal szembeni tehetetlenséget normálisnak tekinteni, sőt akár valóban imádni az agresszort. A megengedő szimbiózisban pedig, ahol akár teljhatalmúnak érezheti magát, aktívan sajátítja el a hatalommal való gátlástalan visszaélés mintázatát.

Az érzelmileg programozott valóságtorzítás következtésképpen aláássa a felnővekvő generációink magán- és társadalmi életét, értékrendjét, általában életkilátásait. A gyengekező vagy a nevelés feladatával eleve felhagyó szülők az óvodától, majd az iskolától várják el, hogy zsarnokká szocializálódott gyermekük kezelhetetlenségét helyrehozza, ami egyfelől nem tisztességes, másfelől nem is reális elvárás. Nos, ez a szimbiotikus családi és iskolai szocializációs közeg formálja ki azokat a felnőtteket, akik azután szülőkként és közéleti-gazdasági vezetőként ugyanezekkel a kondicionált érzelmi és magatartási mintázatokkal sújtják majd saját gyermekeiket és a társadalmat is. A makroszintű szimbiózissal pedig bezárul az ördögi kör – a közéleti és gazdasági hatalomhoz jutott szimbióta manipulátorok tanult gátlástalanságához az alulmaradt tanult tehetetlensége biztosít ideális táptalajt. Vagyis kialakul egy olyan körforgás, amelyben a jelentős részben szimbiotikusan szocializálódott társadalom az érzelmileg és erkölcsileg sérült egyedek tömeges újratermelésével, majd saját vezetőivé emelésével ellehetetleníti felnővekvő generációit, feléli saját jövőjét.

2016. május

Jelentés a Bánság veszélyeztetett templomairól

I. rész

1. Bevezetés

1.1. Előszó

A Bánság ma Szerbiához tartozó részén több régi, kulturális és közösségi szempontból értékes katolikus templom került drámai helyzetbe azáltal, hogy a helyi katolikus egyházvezetőség a fenntartási költségek megtakarítása érdekében lebontásukat helyezte kilátásba. A Magyar Patrióták Közössége mint a magyar kulturális örökség megmentését szem előtt tartó civil szervezet kötelességének tartotta, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzon. Lelkiismeretünknek megfelelően cselekedtünk 2014 júliusában, amikor elsőként felhívtuk a társadalom, a civil szféra, a média és nem utolsósorban a magyarországi döntéshozók figyelmét arra, hogy a bánsági szórványban lévő katolikus templomokat egy megítélésünk szerint helytelen és káros egyházvezetőségi döntés fel kívánja számolni.

Szent István Szűz Mária oltalmába ajánlja
Magyarországot (Módos temploma)

Munkánkat a szükség szülte: ha a Nagybecskereki Egyházmegye vezetősége 2014 nyarán nem hozott volna döntést egyes – többnyire rossz állapotú, ám közösségi és műemléki szem-

pontokból értékes és pótolhatatlan – templomainak a lebontásáról, a Magyar Patrióták Közössége aligha foglalkozott volna kiemelten ennek a vidéknek a múltjával, jelenével és lehetséges jövőjével.

A Bánság a történelmi Magyarország egyik kevésbé ismert, tiszántúli vidéke. *Párdány, Módos, Szerbcsernye* – valljuk meg, csupa olyan településnevek, melyekkel még a tájékozottabb olvasó sem igen találkozott. Az eltelt egy évben a Bánság összes veszélyeztetett – a püspökség által kiadott, bontásokról rendelkező közleményben szereplő – templomának a helyszínén műemlékbejárással egybekötött látogatást tettünk, amely során egyesületi szakemberek segítségével, fényképesen és szövegesen is dokumentáltuk a templomokat és belső berendezési tárgyaikat. Egyetlen alkalommal sem mulasztottuk el a helyi magyar közösséget képviselő személyekkel való találkozást, akik betekintést engedtek nekünk a helyi viszonyaikba. A dokumentáció során készített jegyzetek, a személyes adatközlések és az elolvasott bőséges szakirodalom képezi tanulmányunk három pillérét.

Munkánk elsődleges célja az volt, hogy az örökségvédelemben szokásos és elvárt szakmai igényességgel dokumentáljuk a még fellelhető értékeket, hogy azok esetleges károsodásuk vagy további pusztulásuk esetén is rekonstruálhatók legyenek. A legtöbb templom esetében a meglévő értékekről azáltal nyertünk ismereteket, hogy számba vettük őket, a történelem folyamán valószínűleg elsőként. A tanulmány megírásakor figyelembe vettük a hazai örökségvédelmi jogi szabályozás legfrissebb elvi szabályait¹, valamint általánosan elfogadott szakmai szempontjait² is. Annak érdekében, hogy minél több honfitársunk megismerje ezeket a rejtett értékeket,

¹ Közlemény a műemléki érték meghatározásáról

² KÖH Útmutató

igyekeztünk e tanulmányt úgy megírni, hogy a szükséges szakmai színvonal fenntartása mellett olvasmányos, érdekfeszítő legyen.

A fentiekén kívül jelentésünk alapos helytörténeti munka is egyben, mely kilenc bánsági település újkori és legújabb kori történelmét tárja fel, kitekintéssel a homályba vesző középkorra. Biztosak vagyunk abban, hogy a történelem, a nemzeti múlt, a műemlékek vagy akár a Bánság és a délvidéki sors iránt érdeklődők örömmel fogják olvasni.

Ne feledjük: ezek a templomok egyszerre a vallási tisztelet tárgyai és múltunk kőbe vésett tanújelei. Ha eltűnnek, velük együtt mindent elveszítünk, amit ezek az épületek számunkra és a helyi közösségek számára jelentenek. Nemeskürty István gondolatai vezéreljenek bennünket:

„A múltat nem lehet tőlünk elvenni. De csak akkor a miénk, ha ismerjük.”

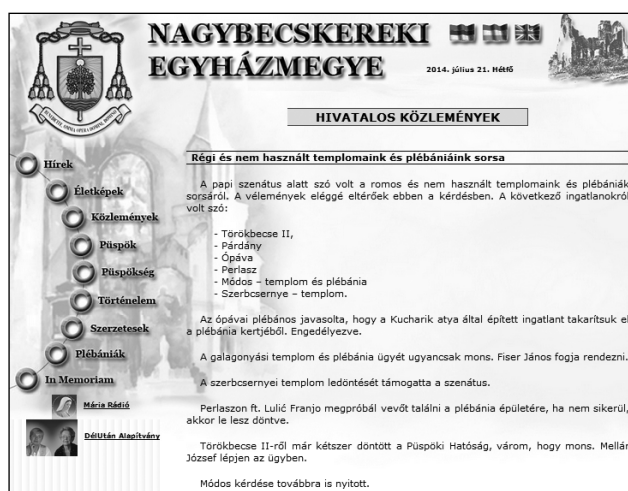
A szerkesztőbizottság tagjai

1.2. Kezdeményezésünk bemutatása

Egyesületünk fellépésének alapja a Nagyecskereki Egyházmegye **2014 júliusában Régi és nem használt templomaink és plébániáink sorsa** címmel megjelentetett közleménye, amely a Bánság egyes templomainak lebontását helyezte kilátásba.³ Ez az irat összesen hét helyszínt nevesít: Törökbecse II. (azaz Aracs), Párdány, Ópáva, Perlasz, Módos, Szerbcsernye (régibbi nevén Németcsernye) és Galagonyás. Az nem derül ki egyértelműen a szövegek környezetéből, hogy Törökbecse II. (vagyis Aracs), Ópáva és Perlasz esetében csak plébániaépületről vagy a templomról van-e szó. Az egyházmegye szenátusi határozatában kifejezett döntés ugyan csak a **szerbcsernyei templom lerombolásáról született** („A szerbcsernyei templom ledöntését támogatta a szenátus”), a határozat azonban a további templomok (pl. Módos, Galagonyás stb.) kérdését nyitva hagyta. A szövegek környezetéből kiderül, hogy ezek esetében is a bontás előkészületének vagyunk tanúi. Német László megyés püspök később nyilatkozataiban valószínűsítette, hogy **a lerombolási szándék**

Szerbcsernyét, Párdányt, Módost, Galagonyást és Perlaszt mindenképpen érinti.⁴ Az egyházmegye főpásztorának nyilatkozataiból kiderült, hogy erre a szokatlanul súlyos lépésre a püspökség már 2009 óta készül. Ennek első felvonása a korábbi plébániahálózat átalakítása volt, amely során összevonások révén az egyházközségek számát drasztikusan lecsökkentették. Ahogy a püspök fogalmazott: „Én 2009 óta nyíltan beszélek erről a témáról, de a folyamat még korántsem közeledik a végéhez.”⁵ Sajnálatos, hogy 2014 nyaráig erről a nyilvánosság nem szerezhette tudomást.

Az itt felsorolt templomok kivétel nélkül **kulturális, műemléki vagy helytörténeti szempontból értéket képviselnek**. Arra is felhívjuk a figyelmet, hogy **az érintett települések közül valamennyiben több-kevesebb magyar is él. Számukra a templom jelenti az utolsó intézményt, ahol közösséghez tartozásukat és hitüket megélhetik**. Ezért a templomok lebontása olyan **drasztikus és jövőtehetetlen, visszafordíthatatlan lépés**, amely álláspontunk szerint **nem lehet erkölcsileg elfogadható egyházpolitikai eszköz**. Ezért döntött úgy a Magyar Patrióták Közossége, hogy tiltakozó felhívást fogalmaz meg a magyar kormány, a sajtó és a felelősen gondolkodó honpolgárok számára.

A templomok és más egyházi épületek lebontását elrendelő papi szenátusi határozat

³ Megtekinthető az egyházmegye honlapján (<http://www.catholic-zr.org.rs/hun/hun.html>)

⁴ Német László ezeket a településeket a bontással összefüggésben a Magyar Szó 2014. október 3-ai számában nevezte meg (*Nyolcvan házat tettek lakhatóvá* c.)

⁵ Hét Nap, LXIX. évf. 32. szám

2014. július 17-én *Lebontásra ítélték a szerbcsernyei katolikus templomot* címmel Erdei Iván Márk, a Magyar Patrióták Közösségének Délvidéken élő tagja adott hírt első ízben a tervezett templomrombolásokról az egyesületi honlapon. Ezt az információt elsőként a Magyar Nemzet és a Lánchíd Rádió vette át, majd a belhoni és a külhoni magyar sajtó jelentős része is beszámolt a szomorú hírről. Különös, hogy maguk az érintett településeken élő hívek is általunk értesültek a püspökség terveiről.

Templomuk lebontása ellen tiltakozó szerbcsernyei hívek

Egyesületünk fellépésének legfontosabb következménye az volt, hogy **2014. augusztus 8-án Magyarország kormánya megbízásából hivatalos delegáció tekintette meg a legin-**

kább veszélyeztetett szerbcsernyei, párdányi és módosi templomokat. A Nemzetpolitikai Államtitkárság, az Egyházi, Nemzetiségi és Civil Kapcsolatok Államtitkársága, valamint a közalapítványi formában működő Teleki László Alapítvány képviselőiből álló magyar küldöttség Német László püspökkel is egyeztetett. Erről a Nagybecskereki Egyházmegye közleményben számolt be.⁶ Ennek során **a magyar állam képviselői felajánlották anyagi és szakmai segítségüket a Teleki László Alapítványon keresztül** a szükséges állagmegóvási munkálatok elvégzéséhez és a templomok megmentéséhez. Augusztus 18-án a Magyar Patrióták Közössége ezt közleményben üdvözte. Diószegi László, a Teleki László Alapítvány igazgatója a Heti Válasznak adott interjújában így fogalmazott: „A probléma nem egyedi, de ilyen határozott bontási szándékkal még soha nem találkoztunk, inkább az épületek sorsára hagyása, lassú pusztulása jellemző. A templomok bontása több okból is nagyon rossz megoldás, egyrészt felháborítja, elkeseríti a megmaradt magyar szóránközöséget, másrészt eltünteti a magyarság történelmi jelenlétének utolsó nyomait egy olyan területen, ahol már csak ezek a templomok tanúskodnak a színes, soknemzetiségű múlttól.”⁷ Figyelemre méltó, hogy az alapítvány munkatársai a templomok állapotát menthetőnek találták, a püspökség által tényként kezelt **életveszélyes helyzet fennállását** sem ekkor, sem későbbi felméréseik során **nem igazolták.**

Örökségvédők

⁶ Lásd: <http://magyarkurir.hu/hirek/a-nagybecskereki-egyhazmegye-sajtokozlomenye>

⁷ <http://valasz.hu/vilag/nemetscsernye-103342>

Örökségvédő akciócsoportunk munka közben

A magyar állami segítségnyújtás szerencsés esetben a küzdelem végét jelenthette volna, ám a püspök szeptemberben ismét a templomok lebontásáról beszélt, és azt is kijelentette, hogy szó sincs a vitatott határozat visszavonásáról, hanem **csak bontási „moratóriumot” rendeltek el.**⁸ Ahogy az egyházvezetőség álláspontját a Magyar Szó 2014. szeptember 8-ai riportjában tolmácsolta: „Egyelőre azonban ott tartunk, hogy van egy döntés, ami arról szól, hogy a templomot le kell dönteni, s erre csupán moratóriumot hirdettek, amíg az alapítvány szakemberei nem végzik el a felmérő munkát.” Az újságnak nyilatkozó püspök nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a meghozott döntést módosítsák, amennyiben a magyar kormány fontosnak tartja ezeknek a templomoknak – örökségvédelmi és nemzetpolitikai okokból történő – megmentését. Egy napra rá a Duna TV *Térkép* c. műsorában elhangzott: **„Néhány éven belül több bánsági templomot is le kell bontani,** jelentette be a nagybecskereki püspök.” Nem sokkal később a Dnevnik nevű szerb médiumnak Német László az alábbiakat nyilatkozta: „Sajnos egyes templomok, amelyek üresek, csak a régi időkre emlékeztető memóriaként maradnak meg, míg másokat – azért, mert a járókelőkre nézve veszélyesek – kénytelenek leszünk eltávolítani.”

⁸ Kabók Erika cikke a Magyar Szóban (<http://www.magyarszo.com/hu/2455/hetvege/115486/Lebontj%C3%A1k-a-szerbcsernyei-templomot.htm>)

Dr. Potápi Árpád nemzetstratégiai államtitkárral (b), valamint Dr. Pánczél Károly országgyűlési képviselővel, a Nemzeti Összetartozás Bizottság elnökével (j) tárgyalt Hetzmann Róbert (k), egyesületünk elnöke

Interjú a Magyar Televízió számára

Ezt követően a szerbcsernyei hívek panaszlevéllel fordultak a belgrádi érsekhez. A Magyar Patrióták Közössége tiltakozó levelének hatására a templomok sorsa ismét kitüntetett médiafigyelmet kapott. A szerbcsernyei és a párdányi templomról helyszíni riportot készített a Magyar Nemzet, amely a napilap 2014. XI. 8-ai és 2014. XI. 15-ei számában, két részben jelent meg. Mivel a templomok megmentéséért indított kezdeményezés sorsa ekkor még nem zárult le, egyesületünk bejelentette: „Építészeti értékmérő látogatást fogunk tenni az egyházmegye területén annak érdekében, hogy felderítsük, mely templomok kerültek veszélybe.”

A Magyar Patrióták Közössége 2014. november 22–23-án kétnapos szakmai látogatást tett a Bánságban. Ezalatt szakemberekkel bejártuk és felmértük a lebontással fe-

nyezetett templomok többségét. Valamennyi helyszínen **fényképes dokumentáció készült**, ezt – a szöveges feljegyzésekkel egyetemben – jelen tanulmányban tesszük közzé. Azokon a helyszíneken, amelyeket 2014-ben nem tudtunk felkeresni, 2015 októberében jártunk. Október 24-én felkerestük Galagonyást és Ópávát, valamint ellenőriztük Perlasz templomának állapotát. November 4-én Szerbcsernyén, Párdányban és Módoson tartottunk műemlékbejárást, amely során az állapotfelmérésen kívül újabb értékes adatokhoz jutottunk.

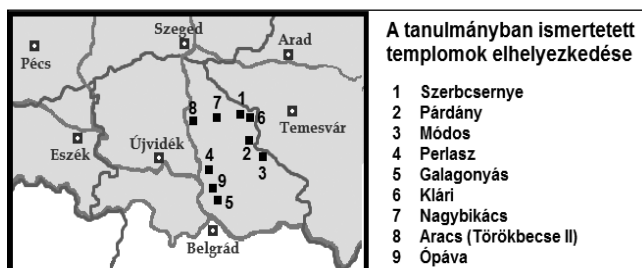

2015. március 9.: a bánsági templomok ügyét sikerült az Országgyűlés elé vinnünk

A 2014. augusztus 8-ai megállapodásnak megfelelően a Teleki László Alapítvány munkatársai októberben megkezdték a szerbcsernyei és a párdányi templomok építészeti felmérését. (Módos esetében erre nem volt szükség, mivel az épület műemlék, így már rendelkezik felmé-

réssel.) Ennek alapján a két érintett templomról az alapítvány megállapította, hogy azok „**ugyan aggasztó állapotban vannak, azonban alapszintű helyreállításuk lehetséges és nem igényel irreálisan nagy költséget.**”⁹ Az állagmegóvási munkálatok – az építészeti felmérések alapján – azonban nem tudtak időben megkezdődni, mivel a püspökség csak késedelmesen kötött megállapodást a Teleki László Alapítvánnyal. Jelen tanulmány megírásakor az említett két templomra vonatkozólag a megállapodás megkötötett, és **a szerbcsernyei templom karbantartása megkezdődött.** Ez a döntés a „legszükségesebb állagmegóvási munkálatok” tervdokumentációinak előkészítését és a munkálatok 2016 tavaszán esedékes kivitelezését teszi lehetővé. Szerbcsernye esetében a kivitelezőnek már a tél beállta előtt fel kellett volna vonulnia, ám technikai okok miatt a felújítás tavaszig még várat magára.

Ez a jelentés a magyar kormányzervek számára, valamint minden érdeklődőnek íródott. Tanulmányunknak az a célja, hogy a kialakult örökségellenes és szórványellenes szemléleten változtasson, valamint hogy felhívja a társadalom figyelmét a Bánság magyar szempontból is fontos értékeire.

1.3. A Nagybecskereki Egyházmegye ismertetése

A Bánság területe egyházjogilag Trianon előtt a *Szent István alapította csanádi püspökség*-hez tartozott. A csanádi püspökség régi központja Marosvár volt, a későbbi Őcsanád – közel a trianoni határhoz –, amely ma Romániához tartozik. A török hódoltság végét követően az

⁹ A Teleki László Alapítvány beszámolója (http://www.telekialapitvany.hu/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=277:elkezdodtek-a-banati-templomok-epiteszeti-felmeresenek-helyszini-munkalatai&catid=83:egyeb&Itemid=479&lang=hu)

egyházmegye Temesvár központtal éledt újjá. A trianoni országcsontkítással 62 plébánia került a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, ezek fölél a Vatikán 1923-ban ideiglenes jelleggel apostoli kormányzóságot szervezett Nagybecskerek központtal.¹⁰ Ebben az időben több mint **kétszázezer katolikus élél a Bánság jugoszláviai részén**. Többségük (55%) német volt, de jelentős volt a magyarok aránya is (39%).¹¹ **A Nagybecskereki Egyházmegyét II. János Pál pápa 1986. december 16-án alapította** az apostoli kormányzóság plébániáiból. Első püspöke Huzsvár László volt, utóda a jelenlegi püspök, Német László 2008 óta tölti be tisztségét. Az 1986-ban létrehozott nagybecskereki püspökség *egyházkormányzatilag a Belgrádi Érseki Főegyházmegyéhez tartozik*. Az érsek, Msg. Hočevár szlovén nemzetiségű.

Nagybecskerek, a püspöki székesegyház, háttérben a volt vármegyeházával

Az egyházmegye súlyos demográfiai gondokkal küzd. A második világháború után a **titoista partizánok terrorista cselekedetei révén elvesztette híveinek felét**. Azóta a püspökség területén élők **katolikusok túlnyomó többségét (kb. 80%) a magyar nemzetiségű lakosság teszi ki**, számuk azonban folyamato-

san csökken. 1990-ben hatszáz keresztelelt tartottak, 2013-ban azonban e szám háromszázra zuhant. Eközben évente ezer temetést tartanak.¹² Ez éves szinten legalább hétszáz fős veszteséget jelent, amit a térség legsúlyosabb problémája, az **elvándorlás** tovább fokoz. A 2011-es népszámlálás szerint az egyházmegyében élők katolikusok lélekszáma 56 ezer fő volt, ami csak negyede a világháború előttinek. A Bánságban – annak ellenére, hogy ez a vidék kiváló termőföldekkel rendelkezik – napjainkban is **vészesen fogy a magyar lakosság**. A püspökség ezekkel az aggasztó demográfiai folyamatokkal próbálja igazolni a kisközösségek és templomaik feladását.

Elismerjük, hogy van bizonyos logika abban a gondolatmenetben, amelyet a püspökség képvisel: a plébániák felszámolása, a templomok lebontása kétségtelenül alkalmas eszköze lehet egy kiadáscsökkentő politikának. A probléma csak az, hogy ez a túlzottan pragmatikus és anyagiass szemlélet nem veszi figyelembe azokat az immateriális és materiális veszteségeket, amelyeket közvetlenül eredményez. Tanulmányunk vissza-visszatérő állítása, hogy **több száz éves egyházi épületek lebontása esetén kultúrtörténeti emlékekkel, szakrális értékekkel lennének szegényebbek**. A templomok lebontása ennél sokkal többről szól. Az, hogy eltűnik-e a templomtorony egy-egy faluból, nem megszokás kérdése, mint ahogy erre a püspök egy interjúban utalt¹³, hanem **a közösség végét jelenti**. A szórványban – ahol iskola már nincs – a templom a közösség utolsó menedéke, ahol hitét gyakorolhatja, anyanyelvét használhatja. Ezért **a templomok és az egyházi szolgálat felszámolása egyenértékű ezeknek a közösségeknek az „eutanáziájával”**.

Az egyházvezetőség nyilatkozatai által megjelölt templomok alapján azt látjuk, hogy a „bontáslistán” egyaránt vannak hívekkel alig rendelkező, elhagyatott templomok és még mindig viszonylag népes gyülekezetnek otthont adó, félreeső is-

¹² Német László nyilatkozata, Hét Nap, LXIX. évfolyam 32. szám, 12. o.

¹³ „...az emberek sokkal fontosabbak az üres (sic!) épületek karbantartásánál. Akkor is, ha ez egy érzékeny téma, és sokaknak fáj, ha egy faluból eltűnik a templomtorony” – nyilatkozta Német László a Magyar Szónak 2014. október 3-án (*Nyolcvan házat tettek lakhatóvá c.*)

¹⁰ Magyar Katolikus Lexikon, csanádi püspökség (szócikk)

¹¹ A Nagybecskereki Egyházmegye 2011. évi névtára és évkönyve

tenházák. Ezért a Bánságban gyakorlatilag **minden olyan templom létét veszélyezteti ez az elképzelés, amely a szórványban áll, és nem képes az „önfenntartó működésre”**. Értékes, műemléki szempontból kiemelkedő épületek eshetnek áldozatul ennek az érthetetlen irányvonalnak, ám erre az egyházmegye nincs tekintettel.¹⁴ Sőt, a püspökség teljes mértékben negligálja azt a szempontot, hogy ezeknek a templomoknak nemzetpolitikai jelentőségük van.¹⁵ Magyarországnak az a célja, hogy az 1920-at követően határain kívülre kényszerült magyarokat megtartsa szülőföldjükön. Ahogy az **Alaptörvény D) cikke** is megfogalmazza: „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.” **A templomok elpusztítása ezzel ellentétesen hat.**

Ma még csak féltucatnyi azoknak az istenházának a száma¹⁶, amelyek lebontását a Nagybecskereki Egyházmegye kilátásba helyezte. Helybeliek elmondása és saját, terepen szerzett tapasztalataink alapján **előbb-utóbb akár két-tucatnyi templomra is ez a sors várhat**. Azt maga az egyházvezetőség sem titkolja, hogy a „romos és fenntarthatatlan állapotú” **templomok és egyházi épületek sora ezzel korántsem véges**.¹⁷ Épp elég a bezárt templomokra, a 2009 óta felszámolt plébániákra gondolnunk, amelyek jövője a lassú pusztulás lesz. **Az egyház ahelyett, hogy ezt a folyamatot fékezne, inkább gyorsítja azzal, hogy az elnéptelenedő gyülekezetekről – sokszor idő előtt – le-**

mond, magukra hagyja őket. Arra is figyelmeztetni kívánunk, hogy a kevés hívővel rendelkező templomok között magyar nemzeti emlékhelyek is akadnak. E filozófia szerint akár Kiss Ernő honvéd tábornok, aradi vértanú végső nyughelyére, az őáltala a reformkorban építtetett eleméri (Elemir) templomra is a lebontás várhatna, hiszen a magyarság lélekszáma ott száz fő alatt van. Ahogy a települést ellátó plébános, Tietze Jenő 2008-ban fogalmazott: „*A templomot átengedni az enyészetnek ezeréves történelmünk feladását és a történelem színpadáról való több-lépésnyi visszavonulásunkat jelentené.*”

2. A Bánság földje

2.1. Földrajzi meghatározás

A Bánság (latin nevén Banatus, német, szerb és román nyelveken Banat¹⁸) egy történelmi és földrajzi fogalom, a hajdani Magyar Királyság egyik déli nagytáját nevezzük így. Természetes határai északról a Maros folyó, nyugat felől a Tisza és a Tiszával egyesült Duna, dél felől pedig az Al-Duna. Keletről az erdélyi hegyek határolják. Maga a fogalom újkori eredetű: az 1718-as pozsareváci béke alapján visszakerült területen a Habsburg császári igazgatás létrehozta a Temesi bánságot. Eredetileg Tisza-Maros szögének is nevezték. A középkorban Magyarország szerves részét képezte, partikuláris jellege (különállása) nem volt. Az 1920 előtti magyar közigazgatás alapján három egyenként is igen nagy területű vármegye képezi a Bánságot: Torontál, Temes és Krassó-Szörény. Területe összesen 28 184 km² volt, amivel a teljes Magyar Királyság igen tekintélyes, 8,7%-ot kitevő részét alkotta. Trianont követően a Bánság nagyobbik (keleti és középső) része Romániához, nyugati része pedig a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz (ma: Szerbia) került. Torontál vármegye csekély része, a Maros torkolatvidéke Magyarországon maradt (Kiszombor és környéke). Mi dolgozatunkban a Bánság **szerbiai** részére szorítkozhatunk, ezért a terület Romániához tartozó részét csak érintőlegesen tárgyaljuk.

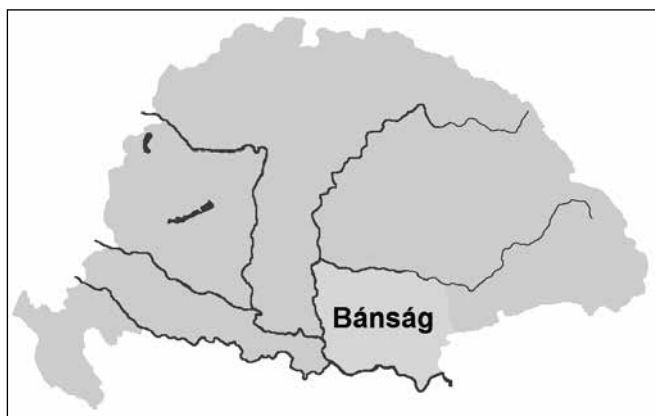
¹⁸ Ennek hatására a magyar nyelvben elterjedt az idegen *Bánát* megnevezés is, amelyet nem tudunk érvényes szinonimaként elfogadni.

¹⁴ „»Hagyjunk már kulturális lábnyomokat«” magunk mögött, ahogy ezt Hetzmann úr olyan kedvesen fogalmazza meg cikkében!” – írta vitriolos hangvétellel Német László nyílt levelében. (<http://www.magypatriotak.hu/levelvaltasunk-a-nagybecskereki-puspokkal/>)

¹⁵ „Az egyház nem nemzetpolitikai alapon működik” – nyilatkozta Német László a Hét Napnak, LXIX. évf. 32. szám

¹⁶ A Duna TV információi szerint a szerbcsernyei templommal együtt összesen hat egyházi épületet bontanának le a közeljövőben (*Térkép* c. műsor, 2014. szeptember 9.)

¹⁷ Kabók Erika: Lebontják a szerbcsernyei templomot? In: Magyar Szó, 2014. szept. 8.

A Bánság elhelyezkedése a történelmi Magyarország térképén

A Bánság minden szempontból jelentősebb nyugati része a Tiszántúl folytatásaként alföld, keleti részét azonban a Déli-Kárpátok nyúlványai határozzák meg. A Szerbiához tartozó rész (a történelmi Torontál vármegye nagyobb és Temes vármegye kisebb része) **csaknem teljesen sík, részint mezőgazdasági művelésre kiválóan alkalmas terület**, illetve lecsapolt mocsár. Hegyeket, dombokat egyedül Versec környékén, a román határ mentén találunk. Torontál vármegye déli részén húzódik a Makszond nevű homokpuszta – ismertebb, török eredetű nevén Deliblát –, amely a Kárpát-medence egyetlen természetes félsivataga. A hegyvidékeket és a Makszondot leszámítva egészen a legújabb korig hatalmas kiterjedésű **nádasok, lápok** határozták meg térségünk viszonyait. **A lecsapolások után ez a táj rendkívüli mértékben átalakult, ma a Kárpát-medence egyik legkevésbé változatos területe.** Erdő szinte egyáltalán nincs a Bánság nyugati részén, a horizont egységét még facsoportok sem teszik mozgalmassabbá.

Legjelentősebb folyója a már említett, az egész térséget lehatároló nagy folyókon kívül (Duna, Tisza, Maros) a Temes (régii nevén Tömös), amely a szörénységi hegyekben ered, útja során keresztülszeli az egész Bánságot, majd Pancsovánál a Dunába torkollik. További jelentős folyók még az egykor hajózható és a mezőgazdasági terményszállításban jelentős szerepet betöltő Béga (egykori nevén Böge), amely a folyamszabályozás óta a Tisza mellékfolyója (korábban a Dunába ömlött). Említést érdemel továbbá az Aranka, amely a Maros fattyúága. A középkorban még Harangodnak hívták.

A Temes mellékvei közül a Pogányos, a Borza (más néven Berzava), valamint a Tamisác (Kis-Temes) jelentős. A Duna két, kisebb mellékfolyója a Krassó és a Néra (középkori nevén Nyárád), amelyek a Szörényi-érchegységben erednek. A Bánság szerbiai részét keresztülszeli a Duna–Tisza–Duna-csatorna (DTD). Napjainkban az eliszaposodás miatt egyedül a nagyobb folyók hajózhatóak. Legjelentősebb tavai a Nagybecskerek melletti Fehér-tó, valamint a melencei – gyógyiszapjáról híres – Ruszanda-tó. Itt utalunk hajdani legnagyobb állóvizére, az Igan-sárra, amely a Makszondi-homokhátság előterében, a mai Versec környékén húzódott, és egyike volt a Kárpát-medence legnagyobb tavainak. Újkori neve Alibunári-mocsár.

Éghajlata alacsony fekvésének, déli elhelyezkedésének köszönhetően kedvező. A tél rövid, a sok folyóvíz miatt párás, gyakori a köd. A tavasz és az őszy enyhébb. A nyarak rendszeresen perzselően szárazak és forrók.¹⁹ Kiváló földjein minden megterem, de talaja a bácskai feketeföld minőségét nem éri el. Ahogy ezt a történelem során megfogalmazták: „csodálatos őstermő erejében áll.” Történetileg jelentős gazdasági szerepet töltenek be életében a folyók, különösen a Tiszát jellemezte halbőség. A tájegység egészséges és változatos életmódot biztosított lakóinak a történelem során.

A Bánság történelmi központja Temesvár, amely már a középkorban is messzire ható szellemi és védelmi centrum volt. Jelenleg 319 ezer lakosú város. Torontál vármegye egykori székhelye, **Nagybecskerek** ma Szerbiához tartozik, 77 ezer lakossal. További jelentős városok még a szerbiai részen **Pancsova** (76 ezer), **Nagykinda** (38 ezer), **Versec** (36 ezer). Magyar népesség szempontjából a szerbiai rész további jelentős települései **Törökbecse** (13 ezer), **Törökkanizsa** (7 ezer) és **Csóka** (4 ezer). Egyedül utóbbi magyar többségű.

Torontál vármegye és a vele szomszédos síkvidék életét a mezőgazdaság határozta meg. A századforduló idején a lakosok mintegy háromnegyedének (74,8%) foglalkozása az őstermelés volt, ami meghaladta az akkori országos átlagot (68,4%). Az ipar csak 10,8%-ot, a kereskedelem

¹⁹ Jeszenszky Ignác: *Torontál vármegye gazdasági monographiája*. 1904

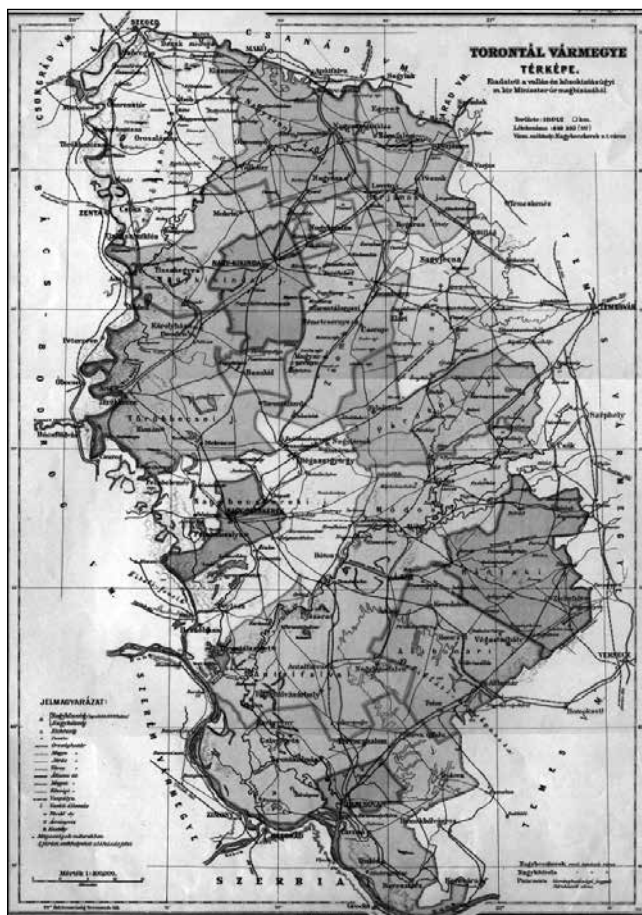
pedig 2,1%-ot foglalkoztatott. Értelmiségi 2,6% volt, 0,4 százalékponttal kevesebb az országos értéknél.²⁰ A földbirtok megoszlása az országos átlagnak megfelelően egyenlőtlen volt. A törpebirtokok (5 hold alattiak) száma 42 ezer volt, a kisbirtokoké (5–100 hold) 44 ezer. 715 db közép-birtok (100–1000 hold) és 90 db nagybirtok létezett a századforduló Torontál vármegyéjében.²¹ A jobb parasztgazdaságokat jelentő kisbirtokok 51%-os arányukhoz képest a teljes földterület 45%-a felett rendelkeztek. A nagybirtok aránytalanságát jelzi, hogy ilyen módon a gazdaságok 0,1%-a bírta a területek 32%-át. Erre azért kell ki-
térnünk, mert a földbirtokos parasztság jelentette a bánsági magyarság legmasszívabb bázisát.

2.2. Történelmi áttekintés

Mint ahogy azt már említettük, a (Temesi) Bánság nem egy földrajzilag determinált (szükség-szerű) fogalom, hanem elsősorban a történelmi események sajátosságai születtek. S amint arra a Magyar Katolikus Lexikon – nagyon helyesen – rámutat, fogalmilag tévedésen alapul, hiszen a középkori Szörényi *bánság* elnevezése „csúszott át” az újonnan elfoglalt területen rosszul tájékozódó német hivatalnokok térképein a Temes folyó vidékére. A középkori Magyar Királyságban itt királyi vármegyék léteztek: Temes, Torontál, Keve és Krassó megye, de akkoriban még jócskán átnyúlt a Maroson Csanád és Arad megye is. Ma a Bánsághoz soroljuk a Vaskapu, valamint Orsova környékét, amely ekkoriban a Szörényi bánság részét képezte. Ezúton is hangsúlyozzuk, hogy a temesi főispánok sohasem viselték a *báni tisztséget*, amely az országhoz szervesen nem kapcsolódó, többnyire újonnan megszerzett területek sajátos közigazgatási rendszerében az azok élén álló tisztségviselő megnevezése volt.

Történetileg helyesebb volna – ahogy ezt a magyar rendi országgyűlések is tették – Temesi bánság helyett *Temesi kerületről* beszélni. Tekintettel azonban arra, hogy a Bánság történelme még a hazai művelt olvasóközönség előtt is úgyszólván ismeretlen, megmaradtunk a bevett földrajzi fogalmak használata mellett.

A honfoglaló magyar lakosság ezt a térséget viszonylag korán szállta meg. A Tiszántúl folytatásaként része volt a magyar szállásterületnek. Mályusz Elemér kiváló történészünk kutatásaiból²² tudjuk, hogy országunk lakossága a XV. században egységesen magyar volt, a balkáni pásztornépek (pl. szerbek) ekkor még nem jelentek meg nagy számban a Kárpát-medencében. A *magyar néptalaj* a középkor végén Mályusz adatai szerint délen lenyúlt egészen az Al-Dunáig, s magában foglalta az akkori Torontál vármegye egészét, Keve, Krassó és Temes megye nagyobb részét. A magyar nyelvterület határain túl jobbra lakatlan vidékeket találunk a középkorban. **A mai értelemben vett Bánságról elmondható, hogy a török idők előtt színmagyar vidék volt.** Ezt a helynévanyag is bizonyítja: szinte valamennyi település neve magyar eredetű, akárcsak a domborzati és víznevek zöme.

A törökök 1552-ben elfoglalták ezt a területet, és – kiszakítva az országból – létrehozták a te-

²⁰ Szentiványi Ferenc: *Torontál vármegye közgazdasági és socialis állapota a XX. század első tizedében*. 1912

²¹ Jeszenszky i. m.

²² Mályusz Elemér: *A magyarság és a nemzetiségek Mohács előtt*

mesvári vilajetet, amelybe megkezdték a szerb lakosság betelepítését.²³ Temesvár központi szerepét tehát a török, sőt a Habsburg időkben is mindvégig megtartotta, ahogy napjainkban is őrzi román területen. Buda felszabadítását (1686) követően az 1697-ben megvívott zentai csata tette lehetővé az ország déli részének felszabadítását a török megszállás alól. A hódoltság korszakát lezáró karlócai békét 1699-ben kötötték meg a felek, ám ekkor a még régi Magyar Királyság két tájegysége, a Temesi kerület (Bánság) és a Szerémség déli része egyelőre török kézen maradt. A Maros–Tisza–Al-Duna köze csak az **1718-as pozsareváci béke** értelmében szabadult az Oszmán Birodalom rabigájából, miután a keresztény seregek 1716-ban elfoglalták.

A területet azonban **Bécs nem csatolta vissza Magyarországhoz, hanem külön osztrák tartománnyá szervezte.**²⁴ A Temesi bánság közigazgatását első kormányzója, a Temesváron székelő Claudius Florimund Mercy gróf alakította ki. Eljárása során *semmilyen sem volt tekintettel a középkori magyar területszervezési hagyományokra*: vármegyék helyett 13 kerületre (districtus), 6 katonai századra és az ún. Glissura területre, a báni hegyvidékre osztotta fel a tartományt.²⁵ Érdekes, hogy 1717-ben a temesvári kerületben 71 lakott és 58 lakatlan falu volt, a csanádi kerületben 21-40, a becskerekiben pedig 24-55 volt ez az arány, az elnéptelenedett falvak „javára.” A teljes Bánság területén összesen 663 falu 21 289 házzal maradt meg a hódoltság után, ami kb. 100–130 ezer fős lakosságot feltételez. Esetükben nem a középkori (magyar) lakosság maradványait, hanem a hódoltság idején a törökök által letelepített segédnépeket (pl. szerbek) és spontán betelepülőket kell feltételeznünk (oláhok). A pusztulás tehát rendkívüli mértékű volt: **a Temesi kerület őshonos lakossága teljesen kipusztult**, egyedül a törökök által betelepített szerb falvakról, pusztákról vannak adataink. A legdélebbi település, amelynek magyar lakossága átvészelte ezeket a szörnyű századokat, Makó volt, ott azonban tragikus módon egy 1686-os tatár betörés kiirtotta a lakosságot.

Túlzás nélkül állítható, hogy a XVIII. század első felében a magyar nyelvterület a Maros vonalánál délebbre nem terjedt, attól délre gyakorlatilag pusztaságról, antropológiai értelemben *sivatag*-ról beszélhetünk.

A szerbek és románok tömeges, többnyire spontán betelepülését követően indult meg az állandó népesség pótlása céljából a **tervszerű betelepítés**. Az akkori Habsburg Birodalom minden tájáról érkeztek telepesek, így német, katalán, olasz, francia, cseh nemzetiségűek, akikhez további szerbek, románok és bolgárok csatlakozhattak. *Egyedül magyarokat nem költöztettek erre a régi magyar vidékre.* Az új telepesek azonban nem voltak megelégedve új hazájukkal: a vidék egyharmad része akkoriban mocsár volt, amely melegágya volt a különböző járványoknak. Az első évtizedekben malária és tüdővész tizedelte a lakosságot.

Mint láthattuk, a Temesi bánság egyáltalán nem tekinthető magyar intézménynek: a rendek folyamatos kérése ellenére a bécsi német udvari kamara igazgatása alatt maradt egészen 1778-as felosztatásáig. Addig **Magyarországtól vámhatár választotta el, magyarok nem telepedhettek le a területén.** Az Országgyűlés háromszor is foglalkozott sorsával. Az 1741. évi XVIII. törvénycikk 3. §-a így fogalmaz: „Továbbá, hogy az ugynevezett katonai helyek is, melyek Bács, Bodrog, Csongrád, Arad, Csanád és Zaránd vármegyékben fekszenek, az ország és a vármegyék hatósága alá visszaállíttassanak és vettessenek; és a tömösi, szerémi és alsó-szlavonai kerületek, mihelyt a viszonyok nyugodtabb állapotra jutnak, hasonlóképpen az országba visszakebeleztesse nek és joghatósága alá rendeltessenek: e végett a királyi szent felségtől biztosok fognak kiküldetni.” A „tömösi kerület” alatt a Temesi bánság értendő. A rendek kérése azonban nem talált meghallgatásra: az 1751. évi XXIV. tc. ismét elrendelte ezeknek a területeknek a visszacsatolását. Erre azonban még mindig várni kellett. Az 1764/1765. évi XXXIII. tc. „a bánsági örvidék visszaszerzéséről” rendelkezett. Eközben azonban **szüntelenül folyt a terület betelepítése idegen ajkú lakosokkal, amire a magyar rendeknek nem volt ráhatásuk.** Mária Terézia a temesi kerület északi részét 1751-ben polgári közigazgatás alá helyezte. Azt, hogy a császári kormányzat min-

²³ Mile Đukanov: *Modoš – Jaša Tomić – monografija*. 1980 (<http://www.jasatomic.org/monografija/>)

²⁴ Magyar Katolikus Lexikon: Temesi bánság (szócikk)

²⁵ Magyar Katolikus Lexikon: Temesi bánság (szócikk)

dent megtett a népesség pótlására, jól mutatja, hogy az 1760-as években a birodalom bűnözőit is idetelepítették, összesen 3130 gaztevőt. 1768 és 1771 között *Kempelen Farkas* látta el a telepítésekért felelős kormánybiztosi tisztséget. Fejlesztései, újításai évszázadokra meghatározták a Bánság képét. Meg kívánunk emlékezni arról, hogy Kempelen győzte meg a királynőt a terület Magyarországhoz való visszacsatolásáról, ez 1778. június 6-án következett be. A hatalmas nagybirtokok azonban ezután is a királyi kamara kezében maradtak, amelyeket a kiegyezésig a bécsi udvar igazgatott.

A visszacsatolt Bánság területéből három vármegyét szerveztek: 223 településsel Krassó, 177 településsel Temes és 118 településsel Torontál vármegyék születtek meg újra, 1552-es megszűnésük után. A térség jelentős (déli) része azonban (főként a középkori Keve²⁶ és Szörény megyék vidéke) katonai határőrvidéki közigazgatás alá került. A három létrejött vármegyét, működőképességük biztosítása érdekében, „mesterségesen” látták el nemességgel: **tömeges nemesítések** történtek. Ezzel összefüggésben számos katolikus, horvát származású család nyert előjogokat. A Temesi bánság mérlegét az alábbiak szerint vonhatjuk meg: 1718 és 1780 között összesen **kb. 810 községet telepítettek be kizárólag idegen nyelvű lakossággal**.²⁷ Az etnikai viszonyok gyökeresen megváltoztak. A Mályusz Elemér által közölt középkori helyzethez képest beszédesek Fényes Elek XIX. század elején felvett adatai a három vármegyéről: Torontál 322 246 lakos, 50 332 magyar (15,6%), Temes 286 435 fő, 4560 magyar (1,6%), Krassó 208 645 lakos, ebből 400 magyar (0,3%). A **magyar lakosság 1780-as évektől meginduló nagyon lassú, természetes bevándorlása** elsősorban a Bánság északnyugati, Szegedhez és Makóhoz közel eső, valamint Tisza menti térségében volt érzékelhető. Ezt a folyamatot erősítette néhány, a kincstártól megváltott nemesi nagybirtokon történt telepítés is, ezáltal létrejöttek a Bánság

jelentősebb magyar falvai (pl. Torontálvásárhely – Debeljača, Torontáltorda, Magyarcsernye stb.)

A javarészt a XVII. század végén Csernovics Arzén pátriárka vezetésével érkezett, zömmel koszovói eredetű **szerb lakosság** nemcsak Rákóczi ellen harcolt, hanem a temesi kerület visszacsatolását is súlyosan nehezítette. A császári udvar természetesen nem feledkezett meg a magyarok ellen bevethető hű katonanépéről, így Mária Terézia 1774-ben létrehozta számára a **kikindai kiváltságos kerületet**, kiszakítva tíz – szerb lakosságú – települést²⁸ (főként mezővárost) az ország testéből. A Nagykikinda központú szerb etnikai autonómia egészen 1876-ig fennállt, amikor Torontál megyébe bekebelezte. Ezen a területen népes, etnikailag homogén szerb községek alakultak ki, amelyek az 1848–49. évi magyarellenés felkelések során – és a későbbi történelemben is nemegyszer – stratégiai szerepet tölthettek be. Zártságukra, a magyar államisághoz fűződő viszonyukra nézve beszédes, hogy 1910-ben a magyar nyelv általános elterjedtsége ellenére ezekben a falvakban csak nagyon kevesen tanultak meg magyarul, ellenében pl. a német vagy szlovák telepesfalvakkal, ahol a lakosság iparkodott elsajátítani a többségi társadalom nyelvét.

Kép forrása: *Magyar művelődéstörténet* (szerk.: Domanovszky Sándor)

A szerbek továbbra is nyugtalanok maradtak, s bár betelepülésük óta még száz év sem telt el, 1790-ben a Temesvároton megtartott kongresszu-

²⁶ Keve vármegye kevéssel 1552-t megelőzően már megszűnt. A vármegye összeomlása ennél is korábban megindult: 1440 körül Kevevára, Bálványos és Szekronovec szerb lakói elmenekültek, és az ország közepén, a Csepel-szigeten Ráckeve néven új települést alapítottak a hajdani Szentábrahámtelek helyén.

²⁷ Magyar Katolikus Lexikon: Temesi bánság (szócikk)

²⁸ Ezek akkori nevük szerint: Nagykikinda, Kiskikinda (lakosai később áttelepültek Basahídra), Melence, Taras (Tiszataros), Kumánd, Vrányova (Aracs), Karlova, Mokrin (Homokrév), Keresztúr és Joszipova (Józseffalva).

sukon a területi autonómia követelésével álltak elő.²⁹ Ekkor merült fel először hivatalos formában a **Szerbia Vajdaság**³⁰ ötlete, amelyet kétségkívül **szeparatista elképzelésnek** kell tekintenünk. A csehek mintájára szerették volna elérni, hogy Bécs hozzon létre számukra külön szerb kancelláriát. Ezt a magyar rendek kategorikusan elutasították azzal a jogos és észszerű indokkal, hogy „állam az államban ne képeztessek.” 1848. május 13-án – a budapesti események hírére – a gyülekező szerbek magyarországi kulturális központjukban, a szerémségi Karlóca főterén kikiáltották a Szerbia Vajdaságot, ezt a magyar kormány sohasem ismerte el. Ez véres harcok kibontakozásához vezetett, amely alól a Bánság sem jelentett kivételt. A Szerb Fejedelemségből is betörték reguláris alakulatok³¹, hogy a szerb partizán csapatokat erősítsék. Vezérük a hírhedt katonatiszt, Stevan Petrović Knićanin volt, akiről a jugoszláv időkben egy kiírtott bánsági német falut is elneveztek – Rezsőházát (németül Rudolfsgnad). Csatáik egy része éppen a Temes folyó rónáján zajlott, ahol most a katolikus templomok veszélybe kerültek.

A Szerbia Vajdaság a magyar szabadságharc bukásával 1849. augusztus 15-én a Habsburgok jóvoltából létre is jött, s egészen 1860. október 20-áig fennállt, amikor az októberi diploma megszüntette. Ennek határait a magyarság számára rendkívül sérelmesen húzták meg (egy „előrehozott Trianon” volt): a Maros folyótól délre eső teljes területet, valamint Bács megye törzsterületét leválasztották Magyarországról. A vajdaságot egyébként nem a szerb vajda, hanem osztrák katonai helytartó igazgatta. **Bevezették a német nyelvet és az osztrák jogot, ami a szerbek számára is csalódást jelentett.** Figyelemre méltó, hogy a vajdaság mintegy 1,4 millió lakosából csak 407 ezer volt szerb, a többi oláh (395 ezer), német (325 ezer) és magyar (241

ezer).³² Olyan etnikailag magyar városok kerültek a szerb autonómia alá, mint Baja(!), Szabadka vagy éppen Zenta. A Szerbia Vajdaság a későbbi történelem szempontjából játszott kulcsszerepet: ennek határait vették alapul 1920-ban, a trianoni békeszerződés idején a magyar–délszláv határ megállapításakor. Egyedül Torontál csekély, Szeged környéki része, valamint a délszlávok által gyakorta emlegetett „bajai háromszög” maradt magyar területen, utóbbi esetleges megszállása csak 1946-ban került le a titoista Jugoszlávia külpolitikájának napirendjéről.³³ Azt is tudni kell, hogy az 1920-ban a Magyar Királyságtól elcsatolt déli részekből megalakult **Vajdaság Autonóm Tartomány (Vojvodina) a magyarellen** **Szerbia Vajdaság jogutódjaként** jött létre, ezért magyar részről a „vajdasági magyarok” megjelölés mellőzendő, s e terület vonatkozásában kizárólag a **Délvidék** elnevezést tartjuk helyesnek.

Kiss Ernő, a „perlaszi győző” szobra
Nagybecskereken – Radnai Béla alkotását
1919-ben felrobbantották. Kiss Ernő aradi vértanú a
Bánság magyar hőse, számos templomot építtetett.

1860, majd 1867 után a délvidéki magyarság ismét lassú regenerálódásnak indulhatott. **1872 áprilisában megtörtént a bánsági katonai határőrvidék feloszlata**, így térségünk déli része is visszakerült a magyar polgári közigazgatás alá. Az itt történelmi jogalappal rendelkező Keve vármegyét azonban nem szervezték újjá, így egyike lett hazánk „elveszett” vármegyéinek

²⁹ Hegedűs Antal: *A kiváltságolt szerb nemzet a XVIII-XIX. században Magyarországon*

³⁰ A magyar szakirodalom következetesen Szerb Vajdaságnak nevezi ezt a területi formációt, mi azonban a német elnevezés (Wojwodschaft Serbien) hitelesebb magyar fordításának, a Szerbia Vajdaságnak a használata mellett döntöttünk (vö.: angol 'Voivodeship of Serbia').

³¹ A szerb kormány tudtával és engedélyével toborzott szerbiai szerb önkéntesek

³² Magyar Katolikus Lexikon: szerb vajdaság és temesi bánság (szócikk)

³³ A. Sajti Enikő: *Büntudat és győztes fölény. Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok*. Szegedi Tudományegyetem, 2010. 5. o.

(Valkó, Zaránd és más megyék mellett). Területének nagyobb részét Torontál és Temes megye kebelezte be. Létrejött ezzel egy időben a Szörényi bánság területén Szörény vármegye Karánsebes központtal, amelyet azonban 1880-ban Krassóval egyesítettek, miáltal megszületett Krassó-Szörény vármegye (Lugos székhellyel). 1876-ban a nagyikindai kiváltságos kerület önkormányzatát is felszámolták, és így falvai visszakerülhettek a magyar közigazgatás alá. A kikindai kerület településeit is **Torontál** vármegyéhez csatolták, amely **10 ezer km²-es területével egyike lett a Magyar Királyság legnagyobb vármegyéinek.**

1910-ig a magyarság számaránya – különösen a városi lakosság megnövekedésének hatására – emelkedő tendenciát mutatott. Az ekkor végzett népszámláláson **Torontál vármegye 615 ezer lakosából 128 ezer (20%) magyar,** 166 ezer német (26%) és 200 ezer szerb (32%) volt. Az alföldi magyar nyelvterület a Bánságban azonban – főként a kikindai kiváltságos szerb falvak miatt – nem tudott számottevően terjeszkedni. Az itt található települések szerb etnikai blokkot alkottak, amely elszigetelte a Béga menti magyar–német vegyes lakosságú falvakat (az általunk vizsgáltak közül Szerbcsernye is ide tartozik) az Alföld magyar tömbterületétől. Nagyjából **az Aranka folyónál alakult ki statikus etnikai határ,** amely a mai napig – a szerb ki- és betelepítések által már némileg elhalványulva – fennáll. A kikindai szerb falvaktól délre, a Béga mentén létrejött egy jelentősebb, magyar–német vegyes lakosságú *nyelv-sziget*. Ez a rész gyors magyarosodásnak indult a századforduló idején, s ha nem következnek be a történelemből ismert folyamatok, bizonyosra vehető, hogy itt idővel homogén magyar nyelvterület alakult volna ki. Mindez azért fontos számunkra, mert a nagybecskereki püspökség most ezen a területen található templomokat kíván lebontani (Szerbcsernye, Módos, Párdány). A Temes folyótól délre szigetszerűen előfordulnak magyar települések (pl. Torontálvásárhely, Székelykeve, Udvarszállás), ám ezeket ma már egybefüggő szerb nyelvterület veszi körül.

1918. december 1-jén Belgrádban megszületett a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság. Ekkorra a Délvidéket Károlyi Mihály országvesztő kormá-

nya már rég kiengedte kezéből. A Bánság tehát elveszett. A két háború közti időszakban megtörtént a **jugoszláv földreform, amely a bánsági magyar arisztokraták nagybirtokainak teljes felszámolásával járt.** Számos nagy magyar család ment így tönkre, például a Csekonicok, akik elvesztették zsombolyai központú uradalmukat. A magyar arisztokratáktól elvett földek jelentették a szerb telepítéspolitika alapját. Ezenkívül is számos területen jöttek létre telepesfalvak, ahová ún. dobrovoljacokat, az első világháború szerb önkénteseit költöztették. **A délszláv telepítéspolitika célja az etnikailag egységes területek megbontása, illetve elszigetelése volt.** A Béga mente etnikai viszonyai ennek megfelelően alakultak át. A volt Csekonic-uradalom majorságaiból sorra jöttek létre a telepesfalvak: Vojvoda Stepa (Leónamajor), Aleksandrovo (Bozitópuszt), valamint Banatsko Karađorđevo (Pálmajor).

A Béga Nagybecskereknél (balra a volt Magyar Királyi Törvényház)

1941-ben, miután Hitler lerohanta Jugoszláviát, 9300 km² területen létrehozta a Bánság régiót, amely német katonai közigazgatás alatt állt. Területe a jugoszláviai Bánságra szorítkozott, lakosainak pedig kb. 20%-a volt német nemzetiségű. 1944-ig állt fenn ez az entitás, amely során a náci németek 7513 lakost likvidáltak.³⁴ A német uralomra a titoista partizánok kemény választ adtak: **1944-től megkezdődött a Bánság némettelenítése, a német lakosság szisztematikus üldözése és fizikai megsemmisítése.**

³⁴ Slobodan Ćurčić: *Broj stanovnika Vojvodine*. Újvidék, 1996

Üzemszerűek voltak a likvidálások, a sortüzek, valamint a haláltáborok. Aki tehetett, elmenekült a partizán terror elől. A Bánság területén összesen 44 koncentrációs tábor működött.³⁵ Ezek közül a legtöbb embert Rezsőházán (Rudolfsgnad, ma Knićanin) öltek meg, összesen 7767 személyt. Mollyfalván további 2012 főt. Ez utóbbi település azóta sem népesült újra, valósággal eltűnt a térképről. Az áldozatok zöme német volt, de akadtak köztük magyarok is. A németek közül a szörnyű terrort csak azok élhették túl, akik elmenekültek, vagy akiknek a családjukban a partizánokkal tartó szerb is volt. A korábban háromszázezres délvidéki német közösségből a 2011-es népszámlálás idejére mindössze 3272 fő maradt, akik elszórtan élnek, anyanyelvüket pedig már alig-alig beszélik. A lakosság fizikai megsemmisítése mellett azonban a jelképek elpusztítása sem maradt el: **sorra rombolták le a Bánság német többségű falvainak templomait. Összesen 24**

bánsági istenháza esett áldozatul a barbár razziáknak és a Tito-rendszernek. E templomok zömének magyar hívei is voltak, ez azonban nem érdekelte a partizánokat. (Tanulmányunk végén részletesen foglalkozunk a lerombolt templomokkal.)

A német lakosság eltűnése tragikus fejlemény a Bánság történelmében. A Délvidék elvesztett egy igen népes csoportot, amely a magyar kultúrával számos ponton már össze volt kötve (a bánsági svábok jelentős része tudott magyarul). A magyarok és németek együttes aránya az 1930-as népszámlálás idején (36,95%) megközelítette a szerbekét (44,59%), a Bácska területén pedig meg is haladta azt. **A tulajdonképpeni „Vajdaság” éppen a németek elűzése által vált első ízben szerb többségűvé.** A németek távozása nagy csapást jelentett a katolikus egyházra: a mai Nagybecskerekai Egyházmegye híveinek lélekszáma 206 ezerről kb. 120 ezerre zuhant.

³⁵ A Keskenyúton Alapítvány adatai

Ha jöttek, csöngessetek, színes cinkkarc, 1990

Úton*

[...]

Ha Kopócs Tibor író volna, nagy valószínűséggel rendkívül dinamikus, látomásgazdag, gnoszteológiai-bölcseleti ihletésű, az általános emberi – és nemzeti – történeti és művelődéstörténeti hagyományba sok szálon beágyazódó verseket, illetve ugyanilyen poétikus-filozofikus esszéket írna. Melyekben megőrizné a gondolat és nyelv összhangját, s a látomáshoz, a világhézagok idegszállaihoz igazítaná nyelvét, kifejezőeszközeit, s nem nyomorítaná bele az előbbieket ez utóbbiak kalodájába. Miként képzőművészként képzőművészeti alkotásaiban is teszi. Konstrukciói ugyanis mindig az egész felé törnek, s a legkevésbé sem a rész diadalát hirdetik – ebben a mi, már részeiben is végletesen és végzetesen széttöredezett világunkban – az egész fölött. A maga nemében heroikus, sőt romantikus vállalkozás az övé – visszaállítani a világ egységét, a személyiség integritásának hitelét –, s ő nem kis céltudatossággal vállalja korszerűtlenségét, ha a múlóra, az egyféltre, a globálisnak becézett uniformizáltságra, kalodába-kényszerítettségre irányuló nevezetiek korszerűnek. A szabadulóművészek közé tartozik, akik nem nyugszanak bele a megkötöttségekbe, akik a valóság és saját végességük legképtelenebb gúzsai közül is kirágnak magukat. Az átváltozóművészek közt keresendő a helye, akik – bár ugyanazon név alatt – időről időre más-más alakban lépnek elének, s más-más lényegét mutatják föl ugyanannak és önmaguknak is. Mindig is vonzó volt számomra benne, hogy nem nyugszik bele abba, hogy valamely, egyszer s mindenkorra eltanult technika, látásmód, egyszer s mindenkorra kitanult én foglya legyen – pedig

milyen könnyű dolga lehetne így! –, ehelyett a maga személyiségét a kifejezés, kifejeződés és önkifejeződés sokféleségéből építi ki.

[...]

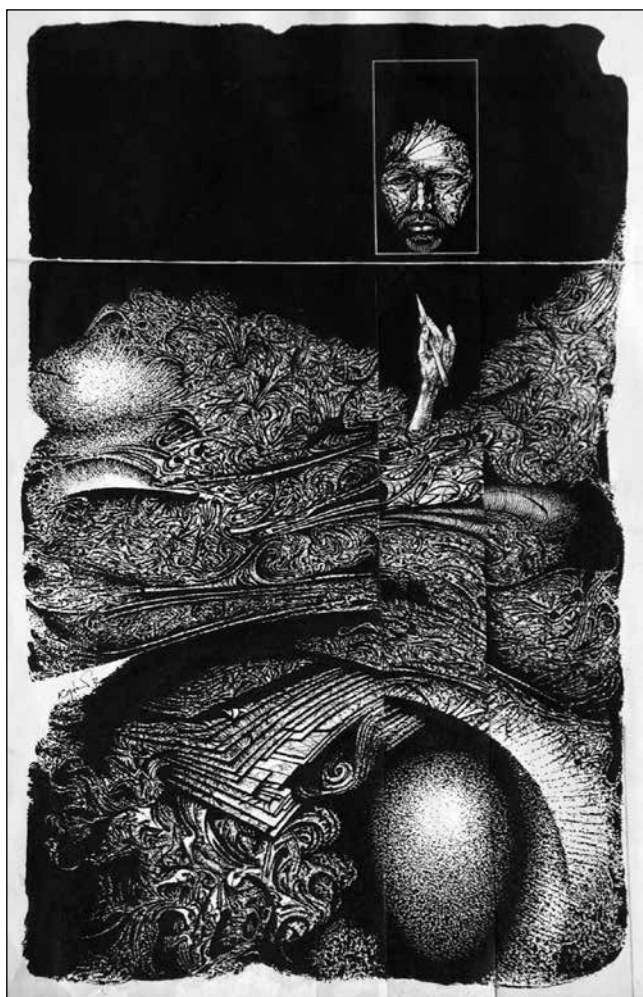
Szigeti László, éppen két évtizede, 1987-ben, rendkívül pontos és máig érvényes láttelepet adott Kopócs Tibor műveiről és világáról: „...Kopócs festményei – írta – egy bizalmas, következetesen alkotó személyiség megnyilvánulásai, ugyanakkor az sem feledhető, hogy Kopócs világa ezen belül rendkívül nyitott. Nyitottságának ismérve többek között az, hogy vallja: a Szép nem hierarchizálható.” Nos, Szigeti itt rátalált Kopócs művészetének lényegére, alapszavára: a nyitottságra. A nyitottság egyfelől tágasságigény is, a tágasság ígérete és vágya is. Akiben a tágasság vágya él – aki a tágasság Mészöly Miklós-i iskoláját járja ki –, annak a szabadság ígézetében telik élete.

Van Kopócs Tibornak egy korai, még 1972-ből származó tusrajza, *A mű születése*, melyen az alsó kétharmadnak az ősmagot (őspetét? őstojást?) is körülfogó, csupa-mozgás–csupalendület-kavargásából, szavakkal megragadhatatlan televényéből kinyúl egy tollat tartó kéz, és a felső egyharmad sötét éjszakájába, kozmikus ürességébe, tömbszerű semmijébe belerajzol egy egyedi vonásaiban élő, egyéni sorsra utaló ráncokkal barázdált, velünk szembenéző arcot. Az elsődlegesen bölcseleti ihletettségű, gondolati telítettségű kép a maga idejében is azt mondta, s ma – három és fél évtizeddel később – is azt üzeni számomra, hogy az ember végül is nem készen jön a világra, hanem önmagát rajzolja bele a kozmikus éjszakába, s mire az utolsó vonásokat is fölkarcolja az arcára, már el is telt az

* A dunaszerdahelyi Nap Kiadónál a művész hetvenedik születésnapjára megjelenő – az írásaiból, képzőművészeti munkáiból, továbbá a róla szóló, illetve neki ajánlott írásokból, valamint a vele készült interjúkból válogató – *Időben / Térben* című – kötet utószavának rövidített változata.

élete, és az örök sötétség öleli körül. Hogy az ember végső soron saját maga műve; az emberi élet, az emberi sors a formateremtés állandósult kényszere, a formák harca, a forma és a formátlanosság örökös, egymáson váltakozva felül-felülkerekedő küzdelme. E megközelítésben, ha az eredendő alaktalanságot, formátlanyságot veszem kiindulópontnak, igazából a formateremtés is jelentheti a formabontást, az örök avantgárd gesztust. Megformáltságunk, egyszerűségünk, egyediségünk tudata életünk értelmének vigasza is számunkra; megformáltságunk, egyszerűségünk, egyediségünk kényszere levethetetlen nyűg is rajtunk. Az életünk azzal telik el, hogy akár sziszegve is önmagunk legyünk, aztán egyszerre ráeszmélünk: ez nem a szabadságot, hanem a kényszerűséget és kényszerességet hozta meg számunkra, és már soha nem szabadulhatunk attól, akik lenni akartunk/tudtunk, s mindegyik cselekedetünkben csak korlátoz bennünket az, akinek kifformálására az életünket tettük fel.

És itt eszembe jut Kopócsnak egy másik képe is, pályájának legutóbbi – remélhetőleg még nem záró – szakaszából, a 2005-ös *Szegény Salvador sorsa beteljesedett*. Ezen a keserű-ironikus, látomásosan realista (szürrealista), gunyorosan fájdalmas festményen az előtérben ifjúkorunk nagy önkitaljesítő idolja, a bohóc-aggastyánna nevetségessé vált Salvador Dalí gubbaszt öreg papagájként egy kalitkában (melynek eredeti lakója kiszorult belőle, s most kívülről, a rácsokra kapaszkodva bámulja a bent levőt). A kalitkát azonban – a képzelet egyetlen csavarásával – egy kéz: Isten (sorsunk?) keze lógatja alá a semmibe (egyik ujján lehetne-e más, mint Dalí szétcsurgó órája?). De ezzel még korántsem merült ki a szóban forgó festmény konnotációs bázisa, hiszen annak háttérében egy további kacagtatóan vérlázító esemény is történik: egy, a semmiből idenyíló transzcendens ajtóban felbukkan egy húsos-fodros kis angyalka, és lepisili agg mesterünknek a 20. századi képzőművészeti kultúra egyik állandósult ikonjává vált lángoló zsiráfját. S ezzel a kör bezárult. Visszajutottam oda, hogy az ember bár többé-kevésbé önmaga műve, ez a szabadság el is merevíti, gúzsba is köti végül. Kétségtelenül olyan csapdahelyzet ez, mely emberi létezésünk legsúlyosabb dilemmáit is magá-

A mű keletkezése, tus, tollrajz, 1972

ban hordja, vagyis: túlléphetünk-e végső behatároltságunkon, korlátainkon? S még valamit az iménti képhez. Kopócs valahol bevallotta, hogy a képen Isten (sorsunk?) kezét a maga kezéről mintázta meg. Na és Dalít? Őt nem saját magáról? Mert ifjúkori önmeghatározó mitológiánk elaggult hőisében is kicsit mintha őrá, Kopócs Tiborra ismernék. Meg magamra is, persze... magunkra... mindnyájunkra.

Művei sokféleségét és számosságát nézve úgy látom, hogy képei mint önálló entitások már korábban – létrejöttük előtt – is készen voltak valahol a megfoghatatlanban, s őt választották ki maguknak mint egy médiumot – biztosítékot látva a személyében, képességeiben arra –, hogy megrajzolja, megfesse: láthatóvá tegye őket. A vonal biztos lehet abban, hogy Kopócs Tibor keze nyomán azzá lesz, amivé ő (a vonal) akarja, a kép abban, hogy Kopócs keze pontosan olyannak festi meg őt (a képet), azaz önmagával tökéletesen azonosnak, amilyen volt ama bizo-

nyos megragadhatatlanban, láthatatlanságában („...elindultam valami megálmodott, kitűzött cél felé – vallja be valahol ezzel kapcsolatban –, de alkotás közben maga a mű odavitt, hogy nem is az lett belőle, amit eredetileg elképzeltem, terveztem, hanem valami más, valami sokkal jobb”). Ebben a megközelítésben *A mű születésének ősgomolygásból kinyúló keze* voltaképpen Kopócs Tibor a mű által segédeszközként igénybe vett keze, mellyel megrajzoltatja vele önmagát.

[...]

Szóltam már Kopócs Tibor műveinek filozófiai ihletettségéről, lélektani érdeklődéséről. Már legelső általam ismert, az 1960-as évek derekáról való műveinek is ilyen címeket adott: *Spiritisza*, *Mágus*, *Szubsztancia I., II.* (csak érdekességként említem, hogy már ezen, egyértelműen a szürrealizmus és Dalí jegyében fogant utóbbiak egyikén feltűnik a mester emblematiszuszírfja, bár igaz, itt még nem ég, hogy négy évtizeddel később a *Szegény Salvador sorsa beteljesedett* bumfordi anygalkájával Kopócs általában mindent felülíró játékos-ironikus vagy bölcséleti-meditatív szemlélete levizeltesse). Azután az 1960-as évek második fele nevezetes „zörgő fejeinek” kassági absztrakt konstruktivizmusa következett, majd ezután a végletesen lecsupaszított, mértani struktúrák ihlette és szervezte világ után a megbontatlan sötét tömbökkel szembesített, aprólékos részletezettséggel kidolgozott rajz-látomások kettős egységét mutató kompozíciók jöttek az 1970-es években, melyek a vonalak felszabadult dinamikájának, szinte vegetatív tenyészetének áldoztak, egyfelől Albín Brunovský, másfelől Szász Endre zsúfoltságukban, túlrázoltságukban is cizellált és áttekinthető szövevényeit-televényeit idézve (idézve, és sohasem másolva – tenném hozzá most is gyorsan). Az idézet – a kulturális és az önidézet egyébként (e kettőt, irodalmi példákra gondolva, akár a posztmodernre hajazó gesztusnak is vélhetném nála, ha nem lennék tisztában azzal, hogy Kopócsot azért túl nagy balgaság lenne posztmodern művészhöz titulálnom) – mindig is fontos szerepet kapott Kopócs Tibor művészetében, amely a hivatkozások, utalások, reminiscenciák egyéb formáival kiegészülve az 1980-as évekre vált azután szinte mindennapos gyakorlattá, mű- és mítoszteremtő attitűddé nála. Megszámlálha-

tatlanul sorjázó ember-, illetve bikaalakjaival és -fejeivel, lókoponyáival, Krisztus-alakjaival és -fejeivel, őszanya-asszonytesteivel, termékenységistennőivel és Madonna-révületű tüneményeivel egy olyan jellegű magánmitológiához teremtett jellegzetes és jól felismerhetően csakis rá vonatkoztatható fogódzókat, mint mondjuk – ismét irodalmi példával –, Tandori Dezső a verebeivel és a medvéivel, vagy – távolabbi, s klasszikusan képzőművészeti hivatkozással – Marc Chagall jellegzetes vityebszki univerzumának emlék- és álmomalakjaival, exteriőrjeinek és interiőrjeinek vissza-visszatérő elemeivel. Kopócs újabb idéző műveit – értem alattuk a javarészt már nagyjából a legutóbbi évtizedben festettek-rajzoltakat – szinte kivétel nélkül mintha valami szomorú ironia lengené be, mintha azok szinte valamennyi figurája valamely tragikus groteszk heroldja (és heroldinája?) lenne: például az *Akt fotelben* elnyűtt (vagy csak kimerült?) modellje a tehetetlenül lelógatott kezében fityegő bohócbábuval, vagy a *Music* átszellemülten hegedülő mezítelen nőjének és børszerkóba belegyömöszölt rocksztárjának párosa, az Újszövetség utolsó vascorája bibliai alakegyüttesének és a New York-i Szabadságszobornak a tablója, a Don Quijoteval egybekeltetett Szent György, miközben az író Szentkuthy Miklósnak ajánlott *Hegedűvirtuóz* diabolikus átszellemültséggel muzsikáló alakjában a jeles komáromi zenetanárt és -művészt: Dobi Gézárt véljük felismerni; Lőcsei Pál-sorozatával pedig a középkorba, a barokkba tesz a maga 20. századi tapasztalataival megfejtett időutazást. De ugyanennek az idéző magánmitológiának a pannotikumfiguráit adják az általa már pályája kezdete óta konok következetességgel rajzolt-festett kor- és nemzedéktársai, akik önmaguktól elvonatkoztatottan, egy számukra idegen – a kopócsi – világba átirtan sem képesek mások lenni, mint önmaguk, s másként viselkedni, mint saját világukban.

Filozófiai érdeklődésű alkotó – mondtam volt a fentiekben nemegyszer Kopócs Tiborról, s mégis, világérzékelés és világértelmezés kettőse közül mintha legtöbbször inkább az elsőre, a megismerés szenzitív, nem pedig racionális, értelmi oldalára kerülne nála a hangsúly. Úgy gondolom, helyesen. Az értelmezés ugyanis a legtöbb esetben lekerekítés, lezárás, az egy kijelölése és

mondása; az érzékelésben a megérintés nyitottsága érvényesül, az a mozgást teljességében és ritmusában ragadja meg, amit ha rögzítene, épp a lényegétől fosztaná meg: ki is merevítené egyúttal. Nála elsődlegesen az érzékelés hordozza a filozófiai töltetet, az érzékelés az ő gyakorlatában maga az értelmezés.

Valamikor, boldog emlékezetű, naiv hitű avantgárd koromban azt hittem: korszerű az, ami formája szerint új, vagy legalábbis újnak, újszerűnek hat. Ma már tudom: lényegében nincs új a nap alatt, legfeljebb csak ismereteink hiányos volta vagy a kétségtelen technikai-technológiai előrehaladás eredményeinek alkalmazása miatt vagyunk hajlandók ezt-azt újdonságnak hinni, még a spanyolviaszt is. S azt is megtanultam: a formabontás is a formaépítésben, formateremtésben nyeri el hitelét. Éppen ezért már régóta nem rágódom azon, hogy valaki – Kopócs Tibor például – úgymond korszerű-e, vagy sem. Vagy, ahogy egy legújabb képzőművészeti összefoglaló felteszi a kérdést: kortárs-e, vagy csupán – szerzője érezhetően lekicsinylően, „másodlagos” értelemben használja a jelzőt – jelenkori (kortárs alatt „az aktuális művészeti kérdésekre, aktuális művészeti eszköztárral reagáló” művésztípust, jelenkori alatt „a ma történéseivel, a művészet immanens fejlődésével szemben ambivalens” alkotót értette). A Szép mégiscsak hierarchizálható lenne? Nekem Kopócs Tibor kortársam, a kérdései, látomásai hitelesek, a korral – korával – adekvátak, s ezt a hitelességet bizonyosan nem érhetné el, ha mondandója, illetve eszköztára és -használata nem felelnének meg egymásnak, ha ezek nem egymásból épülnének, nem erősítenék egymást. Az igaz persze, hogy az ún. „aktuális művészeti kérdések”, s a „művészet immanens fejlődése” mellett egészen más, az ember létével, emberi lényegével kapcsolatos kérdések is foglalkoztatják, de hát lelke rajta, akit csak ezek, s más nem. Hirtelen ismét Roland Barthes jut eszembe, aki 1950–1960-as évekbeli meghatározó elméletalkotó és -alkalmazó tevékenykedése után, hatvanöt évesen váratlanul lezárult élete vége felé, idestova már három évtizede feladta azt a Maurice Nadeau által „rémuralmi, kényszerítő, totalitárius gyakorlatot”, mely szerint az irodalmi műben csakis és kizárólag „nyelvi szöveget” látott

– itt, képzőművészetről lévén szó, természetesen a képzőművészeti nyelvet is értem alatta –, s „felfedezte”, hogy – Bajomi Lázár Endre franciásan elegáns bonmot-ját használva most – „nemcsak műismeret, hanem művészet is van”.

Ilyen értelemben Kopócs Tibor, idestova ötven esztendeje, szüntelen megújulással és útkereséssel, a legtöbb esetben hitelesen teszi a dolgát. Művészi eszköz- és nyelvváltásaira természetesen nem kerülhetett volna sor a mesteriségét illető elméleti, technikai és történeti vizsgálódások nélkül, s látomásaiban megfogalmazódó kérdései éppen azért tudnak mélységesen hitelesek lenni, mert a számára, létrehozandó műve szempontjából „időszerű” művészeti-technikai kérdésekkel is számot vetnek. Nem egy művének tárgya éppen a mű – és a művészet – maga, illetve a művészi kifejezés eszközei és lehetőségei, a kifejezhetőség határai, a (képzőművészeti) nyelv, amit – tágabb s kortársi összefüggésben – megint csak a posztmodern egyik ismérvének is tekinthetnénk nála, ha mindenáron le akarnám posztmodernezni őt, de hát nem akarom: fölösleges is, miután biztos vagyok benne, hogy őt sem érdeklik különösebben a skatulyák, melyekbe begyömöszölhető lenne, mert úgysem férne bele maradéktalanul egyikbe sem: messzemenően öntörvényű alkotó lévén, mindegyikből bizonyosan kilógna valamelyik testrésze, megoldása, elköteleződése. Bővebb kifejtést igényelt volna egyébként az említett értékelés szerzője részéről az is, hogy mit ért „az egyetemes és akár az összmagyar kontextus szempontjából is problematikus minőség” alatt, melynek bélyegét egy eléggé vegyes felsorolásban sietősen Kopócs Tiborra is rásüti, ami így, az értelmezéséhez szükséges legcsekélyebb támpontok nélkül, a méltányolására törő legnagyobb jó szándékom ellenére sem több olyan ideologikus eredetű ráfogásnál, amilyennel a múlt század második felében Európának ezen a térfelén, ahol mi élünk, bárki sorsát egyetlen mozdulattal meg lehetett pecsételni. Egyébként a magam részéről itt még az „egyetemes és összmagyar kontextust” is problematikusnak tartom, mert nézőpont kérdése mindkettő, vagyis tetszőlegesen annak függvénye, hogy mit honnan nézek, s értelmezéséhez nem ad számomra egyértelmű fogódzókat. Hiszen, éppen hogy Kopócsnál maradva, egy má-

sik nézőpontból, a korán elhalt Chikán Bálintéből – s őrá aztán igazán nem lehetett ráfogni, hogy ne egyetemes kontextusból nézte volna a magyar képzőművészetet is – „amikor Kopócs Tibor Komáromban verbálisan nem is értelmezhető gesztusok vizuális rögzítésére vállalkozik, akkor is a magyar művészetet gazdagítja”.

Melyik hát az igazi Kopócs, s melyik az igazi énünk? – kérdezhetnénk tőle s magunktól. Valószínűleg mindez együtt – válaszolhatnánk. Miként ő is, mint amikor egyszer arra a kérdésre, hogy ebből a sokféleségből mi áll legközelebb hozzá, azt válaszolta, hogy mindig az, amihez „az adott napon” a legközelebb került. Más helyütt így beszél: „...a kíváncsiságom, a sok kísérletezés, a sok utána-mászkálás, keresés a képzőművészet

bugyraiban, berkeiben, olyan mélységeket, távlatokat hoz felszínre előttem, hogy beleszédülök, és arra kell rájönnöm, hogy én még sehol sem vagyok. [...] Az a nagyképűség, hogy most már tudom, hol állok, hol a helyem a polcon, nagyon messze áll tőlem. Mindennap úgy indulok, mint a legelején, izgalommal, kíváncsian, vajon össze tudom-e hozni a dolgaimat úgy, hogy értelmet tudjak beléjük vinni. Úgy érzem, most már talán tudom, merre nem kéne indulnom, ha a sorsom hagyná és a jó sorsom ebben segítene.” Igen, igen tehát, talán nincs is igazi énünk, csak énjeink vannak. Vagy ha mégis, ezt az énünket az énjeink együttesen adják. Már az is szerencse, ha tudjuk: merre nem kellene indulnunk. A többi meg majd hozza magát. A cél ugyanis maga az út.

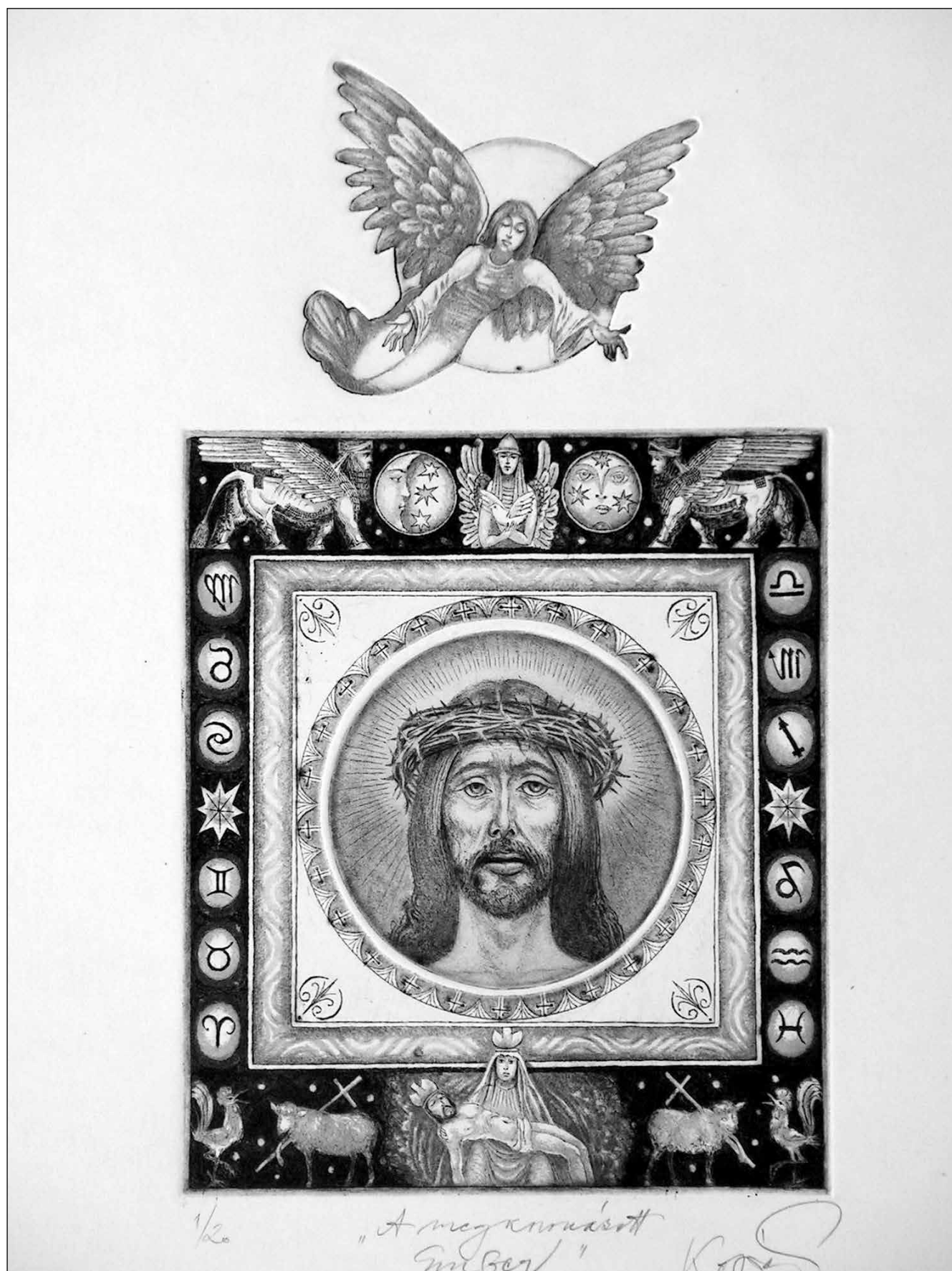

Fotó: Molnár György

Kopócs Tibor

E számunk szerzői

Andróczky Csaba	emberi jogi aktivista, Szenttamás
Braun László	történész, Beregszász
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Domonkos László	író, közíró, Budapest
Gutai István	könyvtáros, Paks
Hódi Sándor	pszichológus, Ada
Iancu Laura	költő, etnográfus, Velence
Juhász György	író, hungarológus, kutató, Budapest
Kabdebó Tamás	író, költő, Dublin
Madár János	költő, Budapest
Magyar Patrióták Közössége	Budapest
Mirnic Károly	demográfus, Szabadka
Radnai István	költő, Budapest
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szokolczay Lajos	művészeti író, Budapest
Székely Mózes	
Tóth László	költő, író, Dunaszerdahely
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Vári Fábián László	költő, műfordító, néprajzkutató, Mezővári

A megkoronázott Ember, színes cinkkarc, 1991

Melléklet

Akt – Elejtett alma

Akt fotelben

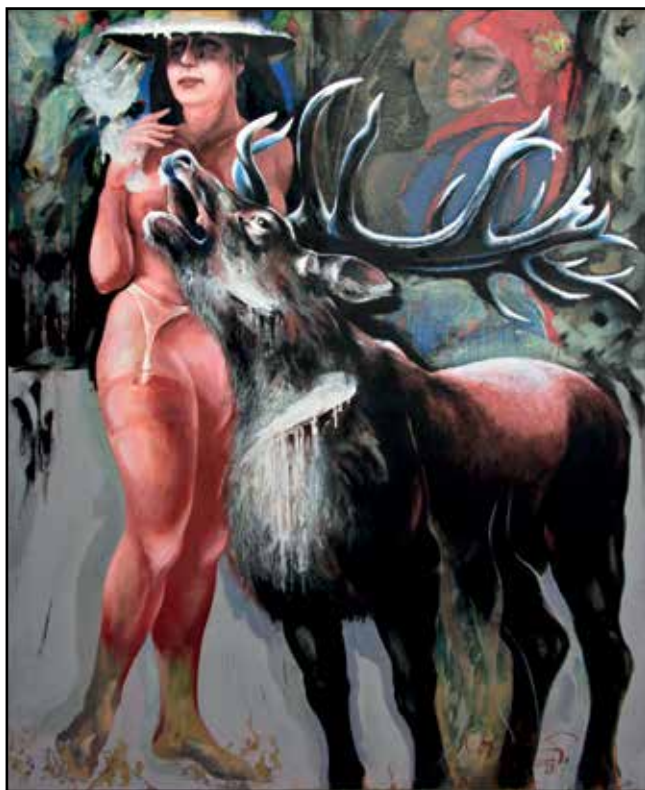
Tűnődés (Önarckép)

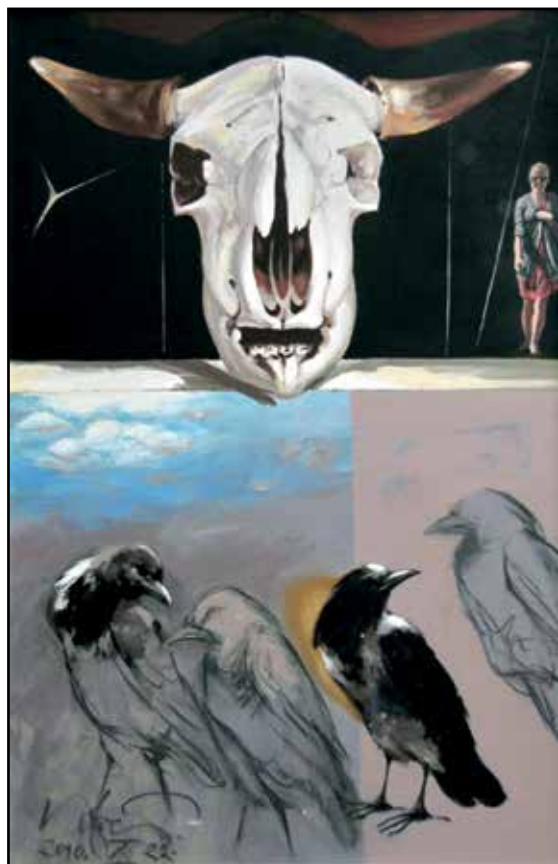
Music

Apokrif szentjeink

Októberi párák (A tökéletes giccs)

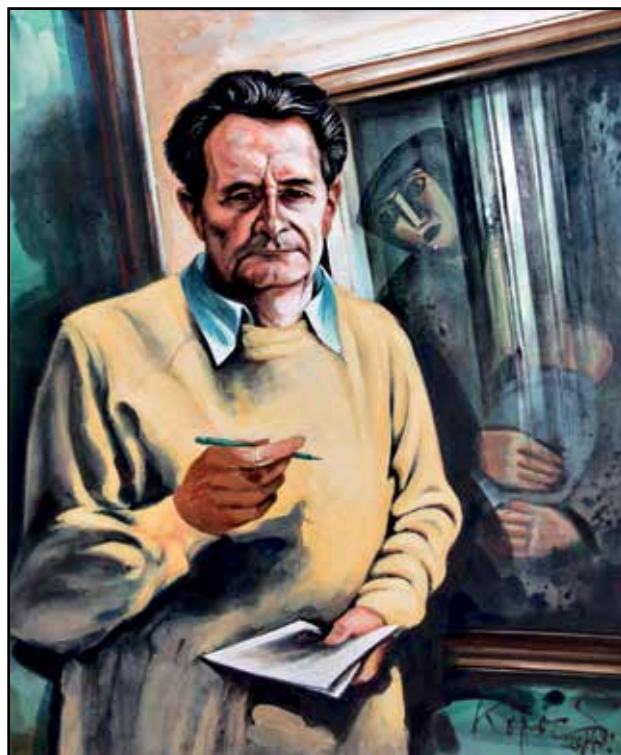
Bikakoponya varjakkal és egy hölgygel

Ihletre várva

Menyasszony – Ikon

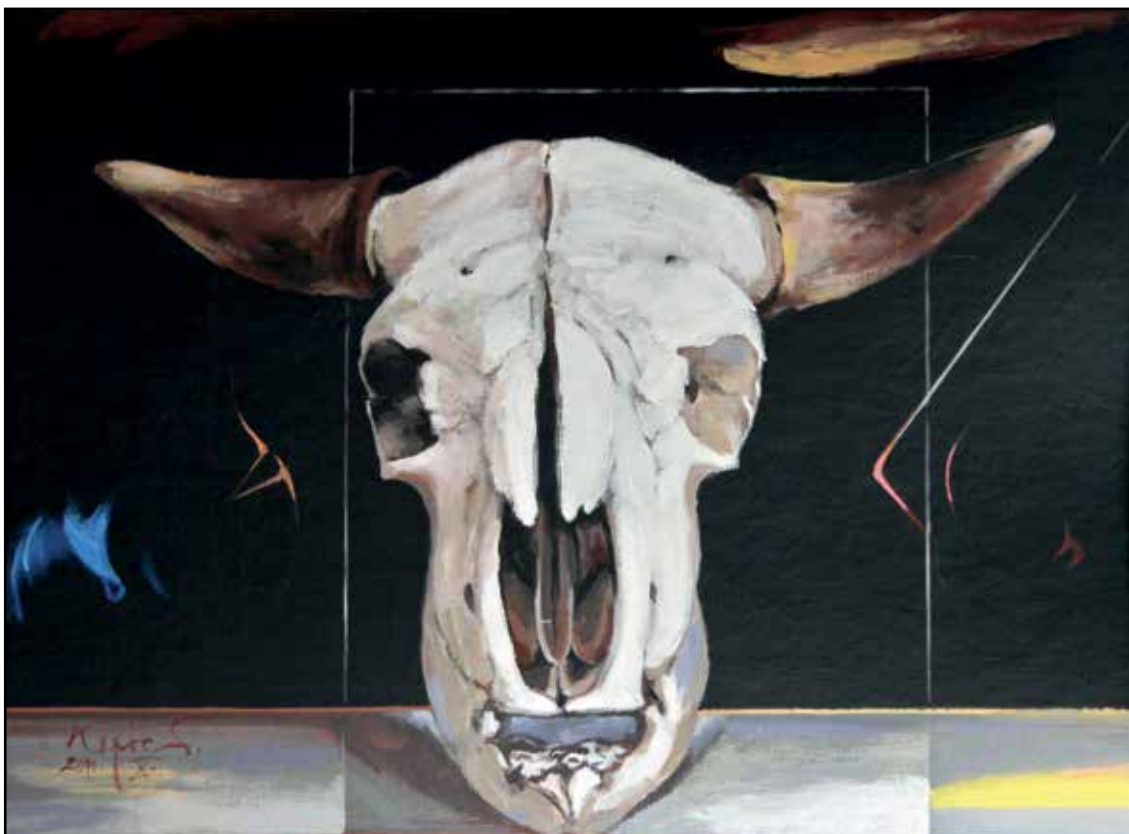
Salamon Nándor művészeti író portréja

Bikakoponya II.

Bálám szamara

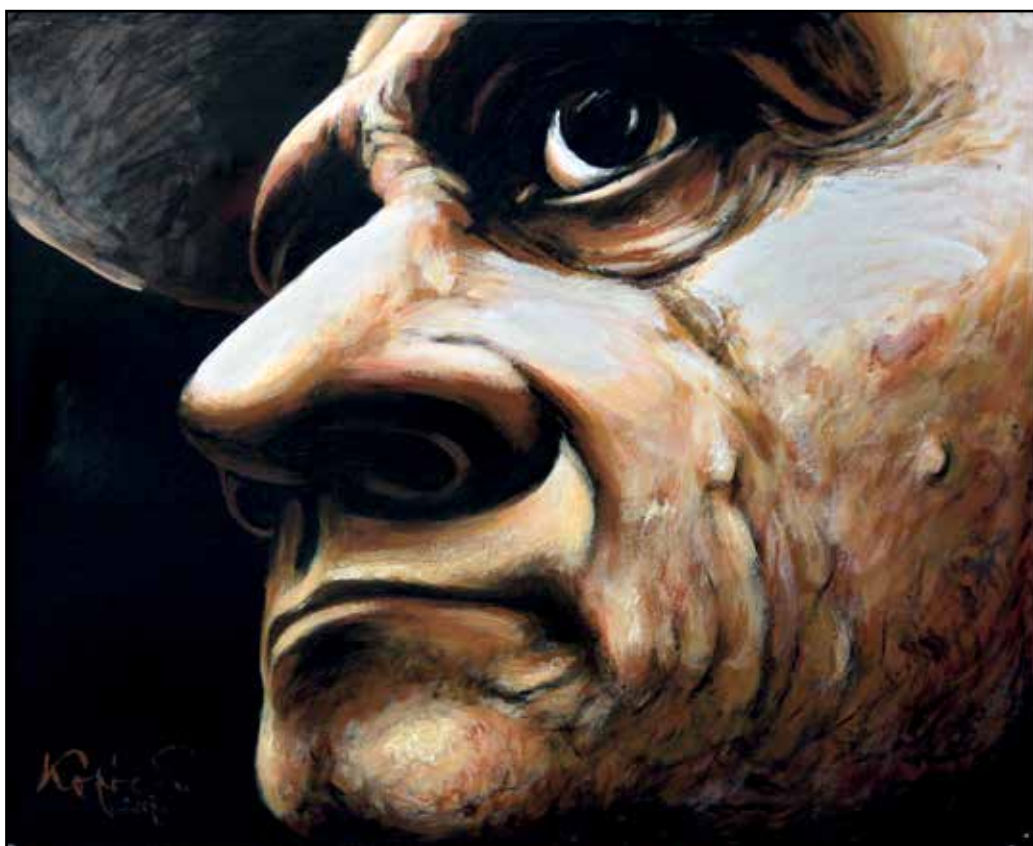
Bikakoponya I.

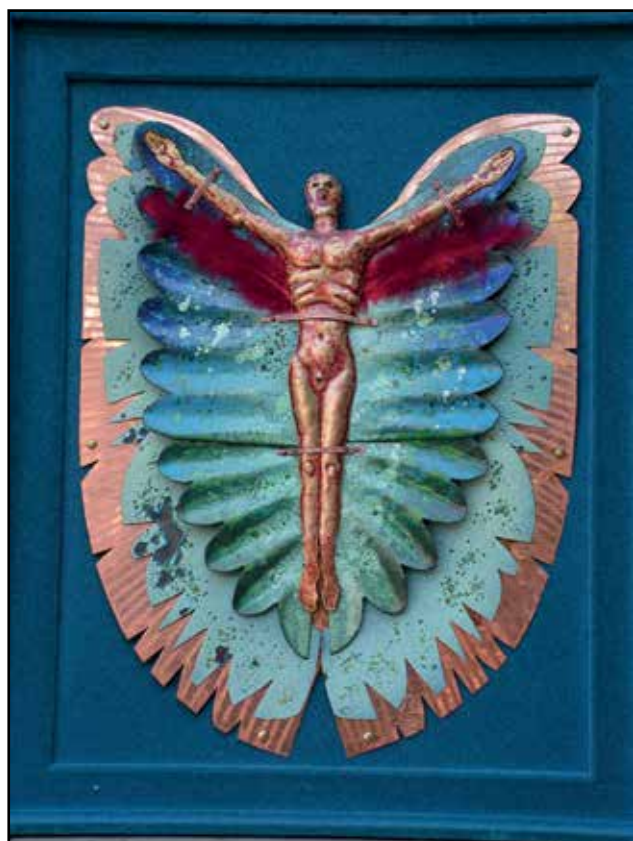
A Ló (Bulcsú horka emlékére)

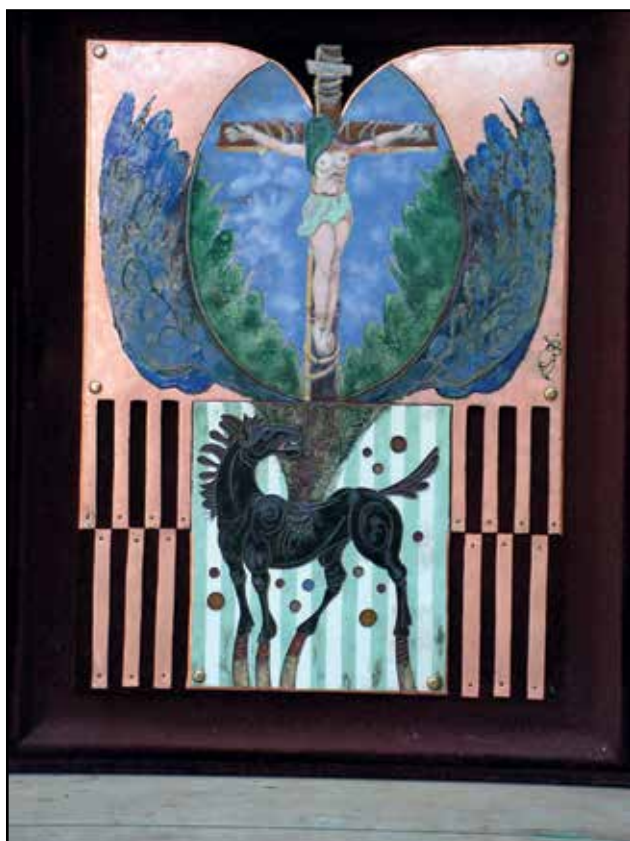
György lovag kalandja holdfényben a pannonhalmi apátság körül

Aranykor

Madárember II.

Íme a Nő (Csallóközi golygota)

Busó I.

Busó II.

Madárember III.

Illés szekere III.

Táltos

Szent Antal megkísértése

János evangélista

Illés szekere IX.

Vezérlő festő – A Mester lóháton